

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗

เรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย แลเลิกหวย

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง

(ฉบับทรงแก้ไขใหม่)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต)

เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา
ให้ไว้เป็นสมบัติของห้องสมุดวัดสุทธ-
จินดา จังหวัดนครราชสีมา
พระพรหมมุนี
เจ้าคณะมณฑลฯ
หอสมุดแห่งชาติ
15 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร
หอพระสมุดวชิรญาณ ฯ
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ ฯ
2405-2486.

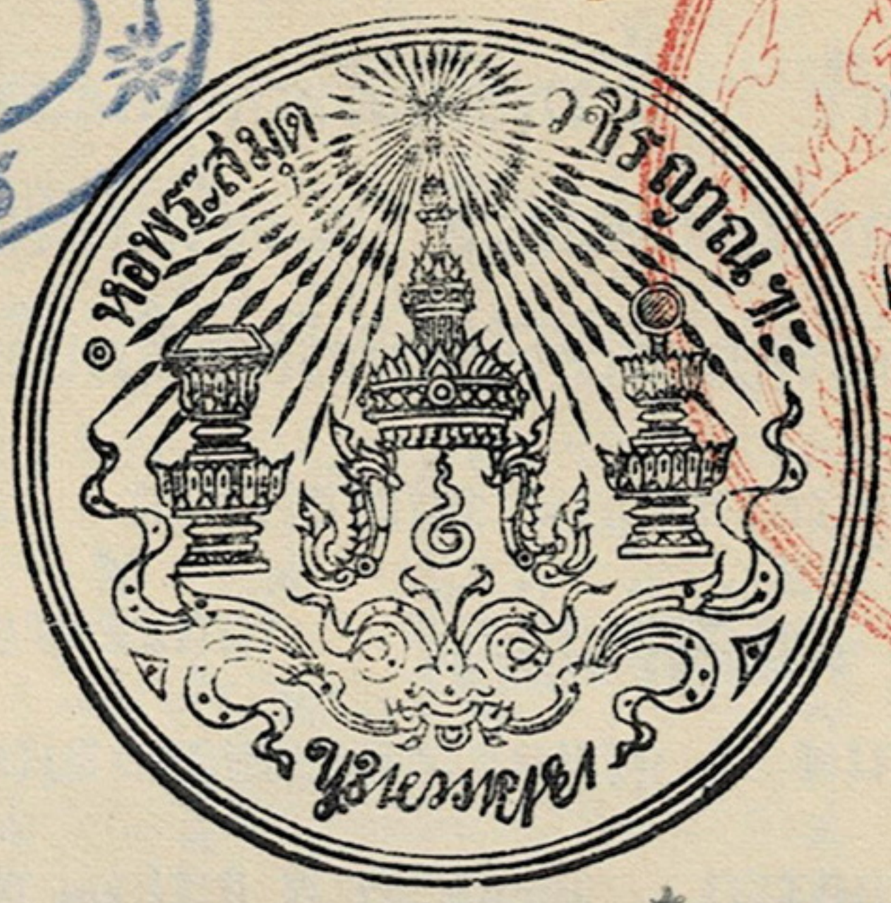

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗

เรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย แลเลิกหวย

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง

(ฉบับทรงแก้ไขใหม่)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต)

เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง หนังสือหายาก

เลขหมู่ 959.3
ด495ปส

เลขทะเบียน ห.32 น.15826

คำนำ

เรื่องเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหวยในเมืองเรานี้ ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าเป่นเรื่องสำคัญในพงศาวดารเรื่อง ๑ ซึ่งสมควรจะเรียบเรียงจดหมายเหตุไว้ แลควรเรียบเรียงเสียแต่ในเวลายังสามารถจะไต่ถามผู้ชำนาญการอากรทั้ง ๒ อย่างนั้น ถ้าช้าไป่จนผู้ชำนาญหลงลืมฤาเหลือน้อยตัวลงก็จะรู้เรื่องให้ชัดเจนยากขึ้นทุกที ด้วยคิดเห็นดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ลองแต่งเรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหวย พิมพ์ไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๑ การที่แต่งตำนานครั้งนั้นข้าพเจ้าได้อาศรัยสอบจดหมายเหตุเก่า คือหนังสือราชกิจจานุเบกษาเปนต้น แลได้อาศรัยไต่ถามผู้ชำนาญหลายคน คือ พระเจนจีนอักษร (สดใจ ตัณฑากาศ) ในหอพระสมุด ฯ ได้ช่วยแปลจดหมายเหตุจีนให้ทราบเรื่องมูลเหตุที่เกิดการเล่นถั่วโปแลหวยที่ในเมืองจีนคน ๑ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ซึ่งได้เคยเป่นตำแหน่งเจ้าจำนวนในกระทรวงพระคลัง ฯ พระอักษรสมบัติ (เปล่ง ธนะโกเศศ) ซึ่งได้เคยเป่นตำแหน่งพนักงานทำท้องตราตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยมาแต่ก่อน พระอนุวัตน์ราชนิยม (ฮง เตชะวณิช) ซึ่งได้เคยทำทั้งอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวย นายฮวด กระแสเวศ ซึ่งได้เคยเป่นหลงจู๊ใหญ่ในโรงหวย ทั้ง ๕ นี้ ได้ชี้แจงลักษณการอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยในประเทศนี้ให้ทราบ ข้าพเจ้ารู้สึกขอบใจเปนอันมากทั้ง ๕ คน แต่ข้าพเจ้าแต่งครั้งนั้น ประจวบมีผู้ต้องการจะพิมพ์ให้แล้วทันเวลาอันมีกำหนดน้อยวัน การตรวจสอบหนังสือเก่าจึงมิได้ มีโอกาศที่จะทำได้

โดยเลอียด ครั้นเมื่อพิมพ์หนังสือแล้ว พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้ไปอ่านทักท้วงมา ว่ายังมีกฎหมายเก่าอันเนื่องด้วย อากรบ่อนเบี้ย ดูเหมือนข้าพเจ้าจะยังไม่ได้สอบอยู่หลายบท ข้าพเจ้าไป ตรวจดูก็เห็นว่าหนังสือที่แต่งไว้ยังคลาดเคลื่อนในทางตำนานอยู่หลาย แห่ง จึงได้ตั้งใจไว้ว่าถ้ามีโอกาศเมื่อไร จะแต่งแก้ไขเสียใหม่ให้ เรียบร้อย ขัดนี้เจ้าภาพงานศพพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) มา แจ้งความว่า มีศรัทธาจะพิมพ์หนังสือเปนของแจกในงานพระราชทาน เพลิงศพสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับ พระนครช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงได้แนะนำให้พิมพ์หนังสือ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗ อันว่าด้วยตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิก หวยที่ได้แต่งแก้ไขใหม่ ด้วยเห็นว่าหนังสือเรื่องนี้ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เสมอได้เปนผู้ช่วยแต่งมาแต่เดิมคน ๑ ถ้าทราบว่าพิมพ์ ใหม่ให้ดียิ่งขึ้นกว่าเก่าก็เห็นจะพอใจ อีกประการ ๑ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า หนังสือเรื่องนี้ผู้ที่ยังไม่เคยอ่านก็เห็นจะมีมาก ถึงผู้ที่ได้เคยอ่านแล้ว ถ้าอ่านฉบับนี้ก็จะได้ประโยชน์เปนทางความรู้เพิ่มเติมอีกบ้างไม่เสียเวลา อ่านเปลืองเปล่าไปทีเดียว เพราะเรื่องตำนานที่พิมพ์ครั้งนี้ข้างตอนต้นผิด กับฉบับก่อนทั้งหมด แม้ตอนอื่นก็ได้ตรวจแก้ไขซ่อมแซมตลอดทั้ง เรื่องจึงเปนเหตุให้หวังว่าจะพอใจอ่านกันโดยมาก

อนึ่งเจ้าภาพได้ส่งหัวข้อเรื่องประวัติมา ขอให้ข้าพเจ้าเรียบเรียง ประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) พิมพ์ไว้ในท้ายคำนำนี้ พอเปนที่ระฤกด้วย ประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) มี เรื่องราวดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประวัติพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต)

พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีกุญ พ.ศ. ๒๔๐๖ เปนบุตรหลวงสุนทรพิมล จุ้ย มารดาชื่อพา เปนธิดาพระยาเพชราชา ทัด บ้านเดิมของบิดาอันเปนที่เกิดอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่น่าวัดสัมพันธวงศ์

หลวงสุนทรพิมล จุ้ย นั้น เดิมเปนปลัดกรมในพระเจ้าบรมวงศเธอชั้น ๔ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๆ ได้ทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๔ หลวงสุนทรพิมล จุ้ย เมื่อยังเปนที่หมื่นราชดนยานุรักษ์ปลัดกรม เปนผู้ซึ่งทรงไว้วางพระหฤทัย จึงโปรดให้ไปมีตำแหน่งอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติด้วย ครั้นกรมหมื่นมเหศวร ๆ สิ้นพระชนม์ก็เลยรับราชการอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติสืบมา ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนที่ขุนพรสมบัติ แล้วเลื่อนขึ้นเปนที่หลวงสุนทรพิมล มีตำแหน่งเปนเจ้าจำนวนภาษีอากร เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๕ รับราชการมาจนตลอดอายุ

น่าที่เจ้าจำนวนในสมัยเมื่อการเก็บภาษีอากรยังมีเจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดไปเก็บจากราษฎรนั้น ต้องดูแลเลือกหาผู้ซึ่งสมควรจะเปนเจ้าภาษีนายอากร ทั้งตรวจตราการว่าประมูลแลเร่งเรียกเงินหลวงส่งพระคลัง ๆ เพราะฉนั้นผู้ที่เปนเจ้าจำนวนจำต้องสมาคมคุ้นเคยกับพวกพ่อค้าแลชำนิชำนาญวิธีการทำภาษีอากรต่าง ๆ หลวงสุนทรพิมล จุ้ย เปนคนกว้างขวางมีผู้นับหน้าถือตามาก ด้วยเหตุที่เปนเจ้าจำนวนอย่าง ๑

แลยังมีเหตุอีกอย่าง ๑ คือเมื่อกรมหมื่นมเหศวร ฯ ทรงขัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๔ นั้น เวลามีงานพระราชพิธีโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงรับเลี้ยงน้ำชาแลเครื่องว่างเปนนิจ ทรงใช้ข้าราชการในกรมพระคลังมหาสมบัติเปนพนักงานเลี้ยง หลวงสุนทรพิมล จุ้ย ได้เปนหัวน่าพนักงานนั้น จึงเลยเปนน่าที่ติดตัวต่อมาจนรัชกาลหลัง แม้มีการหลวงก็ดีฤามีการงานตามวังเจ้านายแลข้าราชการผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้น้อยที่เปนมิตรสหายก็ดี หลวงสุนทรพิมล จุ้ย มักรับเลี้ยงน้ำชา จึงเปนผู้ซึ่งเจ้านายโปรดปรานแลข้าราชการก็คุ้นเคยชอบพอโดยมาก ที่นำเรื่องประวัติของหลวงสุนทรพิมล จุ้ย มากล่าวก่อนในตอนนี้ เพราะพระยาสุนทรพิมล เผล่ กับพี่น้องอีก ๓ คน คือ ขุนพรสมบัติ (โม้) หลวงศิริสมบัติ (เชย) แลพระยาสุนทรพิมล (เขียว) ซึ่งเปนบุตรของหลวงสุนทรพิมล จุ้ย ได้รับความฝึกหัดอบรมในสำนักบิดา ได้ใช้สอยให้ช่วยธุระในน่าที่มาทั้ง ๔ คน บุตรทั้ง ๔ คนนั้นจึงเข้าใจการทำภายอากร แลเปนผู้ซึ่งเจ้านายแลข้าราชการตลอดจนพวกพ่อค้ารู้จักคุ้นเคยกว้างขวางมาตั้งแต่บิดายังมีชีวิตอยู่ แต่ขุนพรสมบัติถึงแก่กรรมเสียแต่ยังหนุ่ม หลวงศิริสมบัตินั้นย้ายจากกระทรวงพระคลัง ฯ ไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้เปนผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา เมื่อก่อนจะถึงแก่กรรม พระยาสุนทรพิมล เขียว ก็ไปรับราชการกระทรวงนครบาลอยู่นาน จึงกลับมาอยู่กระทรวงพระคลังอีก แต่พระยาสุนทรพิมล เผล่ นั้น รับ

ราชการอยู่ในกระทรวงพระคลัง ฯ ตั้งแต่เดิมมากระทรวงเดียว จนได้เปนตำแหน่งเจ้าจำนวนที่บิดาได้เคยเปน แลตำแหน่งอื่น ๆ ในกระทรวงพระคลัง ฯ ดังจะกล่าวต่อไปข้างน่า

พระยาสุนทรพิมล (เผล่) เล่าเรียนอักขรสมัยที่วัดสัมพันธวงศ์ โดยอยู่ใกล้บ้านบิดา แลเมื่อถึงปีขาวชักขาวชอยู่วัดสัมพันธวงศ์ทั้งคราวเปนสามเณรแลคราวเปนพระภิกษุ เพราะเหตุนั้นพระสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์จึงได้เลือกพระยาสุนทรพิมล (เผล่) ให้เปนมรรคนายกมาจนตลอดอายุ ส่วนพระยาสุนทรพิมล (เผล่) ก็ได้สร้างตึกโรงเรียนพระปริยัติธรรมถวายวัดสัมพันธวงศ์หลัง ๑ สร้างถังน้ำใหญ่ด้วยสิเมนต์สำหรับขังน้ำใช้ในวัดสัมพันธวงศ์ (ในสมัยเมื่อยังมิได้สร้างประปา) ถัง ๑ แลติดไฟฟ้าถวายในวัดสัมพันธวงศ์ด้วย

พระยาสุนทรพิมล (เผล่) เข้ารับราชการกระทรวงพระคลัง ฯ อยู่กับบิดาแต่รุ่นหนุ่ม ชั้นแรกเปนเสมียน แล้วได้เลื่อนขึ้นเปนขุนหมื่น มีนามว่าหมื่นพิมลสมบัติ เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้วได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนที่ขุนศรีสมบัติ ตำแหน่งเจ้าจำนวนอากรค่าน้ำ ครั้นตั้งกรมราชพัศดุขึ้นในกระทรวงพระคลัง ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เปนตำแหน่งนายเวรกรมราชพัศดอยู่ ๒ ปี จนจัดตั้งกรมเจ้าจำนวนขึ้น จึงย้ายไปมีตำแหน่งในกรมเจ้าจำนวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบันดาศักดิ์ขึ้นเปนหลวงมนัศมานิต เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมาได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบันดาศักดิ์ขึ้นเปนพระสุนทรพิมล

เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๘ ถึง พ.ศ.๒๔๔๙ กระทรวงพระคลังจัดตั้งกรมอากรผ่านขึ้น จึงได้ย้ายมาเปนผู้ช่วยอธิบดีกรมอากรผ่าน รับราชการในตำแหน่งนี้มาจนสิ้นรัชกาลที่ ๕

ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขันดาศักดิขึ้นเปนพระยาสุนทรพิมล เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๔ รับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมผ่าน ในกระทรวงพระคลังต่อมาจนตลอดอายุ

นอกจากรับราชการประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่กล่าวมา พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ได้รับราชการจรเปนการพิเศษก็หลายอย่างหลายคราว คือได้เปนข้าหลวงขึ้นไปจัดการภาษีไม้ขอนสักในหัวเมืองเหนือคราว ๑ เปนนายด้านทำการสร้างพระราชฐานที่เกาะสีชังคราว ๑ แลได้เปนหัวน่าพนักงานเลี้ยงน้ำชาแลเครื่องว่าง อย่างบิดาได้เคยเปนมาแต่ก่อน ในงานพระราชพิธีโสกันต์ครั้งรัชกาลที่ ๕ ก็หลายคราว ตลอดจนเมื่องานพระบรมศพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเปนที่สุด

พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์โดยมีบำเหน็จความชอบหลายครั้ง จะกล่าวแต่ที่เปนชั้นสูงสุดซึ่งได้รับพระราชทาน คือเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก แลมงกุฎสยามชั้นที่ ๓ ทั้ง ๒ อย่าง กับเหรียญจักรพรรดิมาลา แลเหรียญที่ระฤกในงานพระราชพิธีอีกหลายอย่าง แล้วยังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ โดยพระมหากรุณาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ เปนส่วนพิเศษเฉภาะตัว อันพระยาสุนทรพิมลรู้สึกพระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ

เรื่องประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) นอกจากทางราชการ ถ้าจะกล่าวถึงอัธยาศรัยในส่วนตัว ตามความคิดของข้าพเจ้าซึ่งได้คุ้นเคยมาช้านาน เห็นว่าดูเหมือนจะตรงกับที่มักเรียกกันว่า “เปนคนใจใหญ่แลใจนักเลง” ที่ว่าเปนคนใจใหญ่นั้น คือลงจะทำอะไรฤาเล่นอะไร คงจะพยายามทำให้ได้ดีดังประสงค์ ถึงจะต้องลงทุนรอนมากก็ไม่รู้สึกเสียดาย ดังเช่นครั้งเล่นเครื่องโต๊ะตั้งบูชากันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ พระยาสุนทรพิมลเล่นลายสี่ฤดู นอกจากโต๊ะหลวงแล้วลายนั้นก็ไม่มีของใครสู้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาสุนทรพิมลเปนกรรมการตรวจโต๊ะด้วยผู้หนึ่งในครั้งนั้น ครั้นมาชั้นหลังเมื่อเล่นเครื่องแก้วแลถ้วยชามของเก่า เครื่องลายน้ำทองแลเครื่องแก้วของพระยาสุนทรพิมลก็เปนเยี่ยมกว่าของผู้อื่นโดยมาก มีของต่างๆ ที่รวบรวมจัดตั้งไว้มากมายหลายอย่าง จนนับว่าเปนพิพิธภัณฑ์สถานที่ไทยแลชาวต่างประเทศชอบไปดูแห่ง ๑ เมื่อก่อนน่าพระยาสุนทรพิมลจะถึงแก่กรรมสัก ๒ ปี ได้พยายามจะเขียนเครื่องถ้วยและทำปั้นดินอย่างจีนในประเทศนี้ ถึงเรียกช่างจีนเข้ามาทดลองทำ แต่การนั้นหาสำเร็จดังประสงค์ไม่ ถึงกระนั้นยังมักจะมีความคิดแลพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เปนประโยชน์แก่บ้านเมืองอยู่เช่นนี้จะมิใคร่ขาด ข้อที่ว่าพระยาสุนทรพิมลใจนักเลงนั้น คือคิดคบคนกว้างขวาง มีผู้คุ้นเคยชอบพอทุกชาติทุกชั้นบันดาศักดิ มีอัธยาศรัยโอบเอื้อเผื่อแผ่แลไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว จึงมีมิตรสหายมาก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ พระยาสุนทรพิมลไปสร้างบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลหัวลำโพง ได้ตัดถนน “สุนทรพิมล” ให้เปนทางมหาชนไปมาสาย ๑ พระยาสุนทรพิมลอยู่ที่บ้านนี้มาจนป่วยถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ คำณวนอายุได้ ๕๘ ปี มีบุตรธิดาเหลืออยู่รวม ๖ คน คือ นายศุกริคน ๑ นายมานิตคน ๑ หลวงกลการเจนจิต (เภา) คน ๑ นายกระเษียรคน ๑ นายกระแสคน ๑ นางสาวมาลีคน ๑ ซึ่งได้ช่วยกันเปนเจ้าภาพทำการปลงศพสนองคุณบิดา สิ้นเนื้อความตามเรื่องประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เพียงเท่านี้

ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งบุตรแลธิดาได้ช่วยกันจัดการศพสนองคุณพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ผู้บิดาด้วยความกตัญญูกตเวที แลทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้ได้อ่านกันแพร่หลาย เชื่อว่าผู้ที่ได้รับสมุดเล่มนี้ไปอ่านคงจะอนุโมทนาทั่วกัน

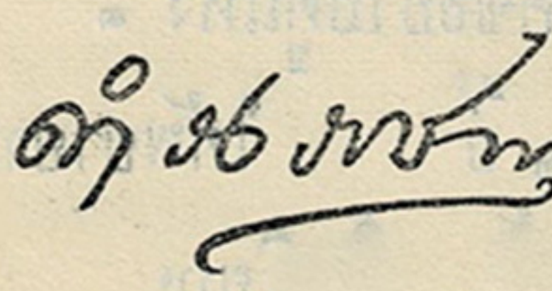

สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

สารบาน

ว่าด้วยมูลเหตุที่การเล่นถั่วโปแลหวยจะมีขึ้นในเมืองจีน	น่า	๑
ว่าด้วยเรื่องการเล่นถั่วโป เมื่อแรกมีในเมืองไทย	,,	๓
ตำนานอากรบ่อนเบี้ยในเมืองไทย	,,	๕
ว่าด้วยลักษณการอากรบ่อนเบี้ย	,,	๑๙
ว่าด้วยลักษณการในโรงบ่อนเบี้ย	,,	๒๔
จดหมายเหตุเรื่องเลิกบ่อนเบี้ย	,,	๓๖
ว่าด้วยเหตุที่จะเกิดการเล่นหวยในเมืองไทย	,,	๕๖
ว่าด้วยลักษณหวยที่แรกเล่นในเมืองไทย	,,	๕๘
ว่าด้วยลักษณการอากรหวย	,,	๖๓
ว่าด้วยจัดแขวงหวย	,,	๖๖
ว่าด้วยแทงหวย	,,	๗๒
ลักษณการในโรงหวย	,,	๘๒
ว่าด้วยลักษณการออกหวย	,,	๘๔
ว่าด้วยเงินอากรหวย	,,	๘๘
จดหมายเหตุเรื่องเลิกหวย	,,	๙๓
วินิจฉัยคุณแลโทษของหวยแลบ่อนเบี้ย	,,	๙๔

ตำนานเรื่องเลิกหวยแลถั่วโป

ว่าด้วยมูลเหตุหวยแลถั่วโปจะมีขึ้น

วิธีเล่นหวยแลถั่วโปเปนของจีนคิดเล่นขึ้นก่อน แล้วพวกจีนพาไปเล่น จึงได้มีแพร่หลายต่อไปในประเทศอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้วานหลวงเจนจีนอักษรจีนในเมืองจีน ให้ช่วยสอบสวนหาเรื่องเหตุเดิมที่จะมีการเล่นเหล่านี้ขึ้นในเมืองจีน ได้ความในหนังสือยี่สิบสี่ฮ่องเต้อ่าวหั่งจือ เปนเรื่องพงษาวดารจีนตอนราชวงศ์ตั้งฮั่นว่า เมื่อครั้งราชวงศ์ตั้งฮั่นเปนใหญ่ในเมืองจีน ในแผ่นดินพระเจ้าสูนฮ่องเต้อันเปนรัชกาลที่ ๗ เสวยราชย์แต่ พ.ศ. ๖๖๙ จน พ.ศ. ๖๘๘ นั้น ขุนนางจีนคน ๑ ชื่อเลียงกีคิดการเล่นพนันขึ้นอย่าง ๑ เดิมเรียกว่าอีจี้ แปลว่ากระแปะคิด วิธีเล่นใช้นับ ๔ เปนเกณฑ์ คือเอากระแปะหลาย ๆ สิบกระแปะมากองเข้า แล้วเอาภาชนะอันหนึ่งครอบกองกระแปะนั้นไว้ ให้คนทั้งหลายที่เล่นด้วยกันทายว่าจะเปนเศษหนึ่งฤๅสองฤๅสามฤๅครบสี่ เมื่อทายกันแล้วจึงเบิดภาชนะที่ครอบออก แล้วนับกระแปะบั๊ดไปทีละ ๔ กระแปะ ๆ บั๊ดไปจนกระแปะในกองนั้นเหลือเปนเศษหนึ่งฤๅสองฤๅสามฤๅสี่ ตรงกับที่ผู้ใดทายผู้นั้นก็เปนถูก ใครวางเงินแทงเท่าใด ถ้าถูกเจ้ามือก็ต้องใช้ให้ ใครแทงไม่ถูกเจ้ามือก็ริบเงินที่แทงเสีย.

ต่อมาถึงครั้งล่ำปักเฉียว เวลาเมืองจีนแตกกันเปนภาคเหนือกับภาคใต้ ต่างรัฐบาลกัน ในระหว่าง พ.ศ. ๙๖๓ จน พ.ศ. ๑๑๓๒ ในสมัยนั้นการเล่นที่เรียกว่า อีจี (ทำนองจะเปนเพราะเอาเบี้ยฤาสิ่งอื่นกองแทนกระแปะให้สังเกตง่ายขึ้นจึง) เรียกแปลงชื่อว่า "ทัวหี่" แปลว่าเล่นแจง.

ครั้นต่อมาเมื่อราชวงศ์ถังเปนใหญ่ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๑ จน พ.ศ. ๑๔๕๐ มีผู้แปลงชื่อการเล่น "ทัวหี่" มาเรียกว่า "ทัวจี่" แปลว่าแจงกระแปะ (เพราะกลับเล่นด้วยกระแปะ) แต่ทุกวันนี้เรียกกันเปนหลายอย่าง เรียกว่า "กิมจีทัว" แปลว่าแจงกระแปะทอง (เพราะว่ากระแปะที่เล่นนั้นขัดปลั่งเหมือนกับทอง) ก็มี เรียกว่า "ทัว" แปลว่าแจงเท่านั้น (ด้วยจะเปนเพราะใช้แจงด้วยเบี้ยฤาสิ่งอื่นอันมิใช่กระแปะ) ก็มี เรื่องมูลเหตุของการเล่นถั่วที่เรามาเรียกว่า "ถั่ว" มีมาดังนี้

เรื่องเหตุเดิมที่จะเกิดการเล่นโป่ ซึ่งจีนเรียกว่า "ป๊อ" นั้น ยังไม่พบอธิบาย ได้ความแต่ว่าเปนของคิดขึ้นที่อำเภอเจี่ยวอาน ในมณฑลฮกเกี้ยน แลว่ามีขึ้นในสมัยเมื่อตอนปลายราชวงศ์ใต้เหมงฤาเมื่อต้นราชวงศ์ใต้เซงเปนใหญ่ในเมืองจีน ประมาณราว พ.ศ. ๒๑๐ เพราะฉนั้นโป่เปนของมีขึ้นทีหลังถั่วช้านาน (โป่ที่มาเล่นกันในประเทศนี้มี ๒ อย่าง เราเรียกว่า "โป่กำ" เพราะกำเหมือนถั่ว ผิดกันแต่วิธีแทงอย่าง ๑ เรียกว่า "โป่ปั่น" ใช้ครอบทองเหลือง มีลิ้นรูปเหมือนลูกยาตอยู่ข้างใน ปั่นครอบไปจนได้เหลี่ยมแล้วปิดฝา ชักขวาที่ลิ้นอยู่ตรงแต้มไหนถือว่าออกแต้มนั้นอย่าง ๑ สันนิษฐานว่า ที่จีน

เรียกชื่อ เห็นจะได้แก่โปยั่น โปกำจะเปนของคิดเอาวิธีเล่นถั่วกับ
เล่นโปประสมกันปรุงขึ้นต่อภายหลัง) ได้ความในเรื่องมูลเหตุที่จะเกิด
การเล่นโปแต่เท่านี้

ส่วนเหตุเดิมที่จะเกิดหวยนั้น ได้ความในหนังสือ ซือยัง ว่าหวย
เปนของพึ่งคิดขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าเตากวาง รัชกาลที่ ๖ ในราชวงศ์
ใต้เชง เสวยราชย์แต่ปีมเสง พ.ศ. ๒๓๖๕ จนปีจอ พ.ศ. ๒๓๙๕ (ตรงกับ
รัชกาลที่ ๒ ต่อรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรนี้) ว่ามีผู้คิดเล่นที่อำเภอ
ว่างง่ามในมณฑลเจ๋เกี๋ยงก่อน จีนเรียกว่า “ฮวยหวย” คือทำป้าย
เล็ก ๆ ๓๔ ป้าย เขียนชื่อคนโยราณลงป้ายละชื่อ ชื่อคนโยราณ
เหล่านั้น คือชื่อว่า สามหวย ง่วยโบ๊ เปนต้น ล้วนเปนคนมีชื่อเสียง
ทั้งสิ้น กระบวนเล่นนั้น เจ้ามือเลือกป้ายอัน ๑ ใส่ลงในกระบอกไม้
ปิดปากกระบอกเสียแล้วเอาแขวนไว้กับหลังคาโรง ให้คนทายว่าจะเปน
ชื่อคนไหนใน ๓๔ ชื่อนั้น ถ้าทายถูกเจ้ามือก็ใช้ให้ ๓๐ ต่อ ถ้าทาย
ผิดก็เอาเดิมพันเสีย เรื่องมูลเหตุที่หวยเกิดขึ้นในเมืองจีนสืบได้ความ
ดังแสดงมานี้.

ว่าโดยทางตำนาน การเล่นถั่วโปหวยเบ่นของจีนคิดขึ้นเล่นกันใน
เมืองจีนก่อน พวกจีนที่ไปค้าขายยังต่างประเทศ พาการเล่นทั้ง ๓ อย่าง
นั้นไปเล่นในประเทศที่ตนไปอยู่ การเล่นถั่วโปแลหวยจึงแพร่หลายไป
ถึงนานาประเทศ รวมทั้งสยามประเทศของเราด้วย เพราะมีจีนมาตั้ง
ภูมิลำเนาประกอบการค้าขายในประเทศนี้ แลไปมาถึงเมืองจีนเนืองนิจ
ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา

แต่ตามความที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีนดังได้กล่าวมาข้างต้น การเล่นทั้ง ๓ อย่างนั้นเกิดขึ้นในเมืองจีนต่างสมัยกัน เทียบเวลากับพงศาวดารเมืองไทย การเล่นถั่วเกิดมีขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๔๕๐ ก่อนราชวงศ์พระร่วงได้ครองศุโขไทยช้านาน การเล่นโปเกิดมีขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๑๐๐ ตรงกับสมัยเมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิครองกรุงศรีอยุธยา การเล่นหวยเกิดขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๙๐ ตรงกับสมัยในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรนี้ เห็นได้ว่าการเล่นถั่วโปหวยคงเข้ามาถึงประเทศนี้แต่ทีละอย่าง พวกจีนคงนำวิธีเล่นถั่วเข้ามาก่อน ข้อนี้มีเค้าเงื่อนอยู่ในคำที่ไทยเราเรียกการเล่นถั่วโปว่า "เล่นเบี้ย" แลเรียกที่เล่นถั่วโปว่า "บ่อนเบี้ย" คงเป็นเพราะเดิมมีแต่เล่นกำถั่วด้วยเบี้ยอย่างเดียว ฤๅมิฉนั้น ชั้นเดิมที่เดียวจีนจะนำการเล่นที่จีนเรียก "อิจิ" ซึ่งไทยเรามาเรียกว่า "กำตัด" เข้ามาเล่นก่อน แต่ในเมืองไทยไม่มีกระแปะอย่างที่เมืองจีน จึงเอาเบี้ยกำแทน ภายหลังการเล่นที่เรียกว่า "ทัว" จึงมีเข้ามา เมื่อมาเล่นเป็น ๒ อย่างขึ้นไทยเราจึงเรียกรวมกันว่าเล่นเบี้ย ซึ่งเห็นความข้อหลังนี้เพราะกำตัดก็เป็นการเล่นที่มีมาเก่าแก่ แลในครั้งกรุงเก่าก็นับว่าเป็นการเล่นสำหรับบ่อนเบี้ยอย่างหนึ่ง พิเคราะห์ดูกำตัดเล่นง่ายไม่พิศดารชวนสนุกเหมือนเล่นถั่ว น่าจะเป็นของจีนคิดขึ้นก่อนถั่ว แลพามาเล่นในเมืองไทยก่อน ครั้นภายหลังมีการเล่นถั่วเข้ามา คนเล่นเห็นกำตัดไม่สนุกเหมือนถั่ว มิใคร่มีใครชอบเล่นกำตัด บ่อนเบี้ยชั้นหลังจึงเลิกกำตัดเสีย ถ้าวินิจฉัยนี้ถูกต้อง การเล่นกำตัดเห็นจะมีมาถึงเมืองไทยแต่ดึกดำบรรพ์ บางทีจะ

ถึงแต่ครั้งศุโขไทยก็เปนได้ การเล่นถั่วเห็นจะมีเข้ามาต่อครั้งกรุงศรี
อยุธยาเปนราชธานี แต่การเล่นโปนั้นในหนังสือเก่าแต่ชั้นกรุงศรี
อยุธยา ตลอดมาจนรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทรนี้ หาพบกล่าวถึงเล่นโป
ในแห่งหนึ่งแห่งใดไม่ เพราะฉนั้นชวนให้เข้าใจว่าชรอยจะพึ่งมีเข้ามา
เล่นในชั้นรัชกาลที่ ๒ ฤๅรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรก็อาจจะเปนได้
ทราบได้แน่อย่างเดียวแต่ว่าหวยพึ่งมีเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๓ กรุง
รัตนโกสินทร ดังจะแสดงในตอนว่าด้วยตำนานอากรหวยต่อไปข้างน่า
การเล่นถั่วโปที่พวกจีนพาเข้ามาเล่นในประเทศนี้ ชั้นเดิมคงเล่นกัน
แต่ในหมู่จีน มิได้มีอากรบ่อนเบี้ย ต่อเล่นกันแพร่หลายจึงได้เกิดมี
อากรบ่อนเบี้ยขึ้น.

ตำนานอากรบ่อนเบี้ย

อากรบ่อนเบี้ยในประเทศนี้ จะเกิดขึ้นอย่างไรและจะเกิดเมื่อไร
หามีหลักฐานที่จะทราบแน่ไม่ ตรวจดูหนังสือเก่า [๑] พบในกฎหมาย
ลักษณพยานแห่ง ๑ มีความว่าห้ามมิให้ฟังคำคนเล่นเบี้ยบ่อนเปนพยาน
เว้นแต่คู่ความยินยอม อีกแห่ง ๑ พบในพระธรรมนูญ กล่าวว่าพระยา
ราชภักดี มีน่าที่ออกตราภักษาวายุภักษ์กำกับเจ้าจำนวนตั้งนายอากร
บ่อนเบี้ยดังนี้ ก็กฎหมายลักษณพยานนั้นในบานแพนกว่า ตั้งเมื่อ
พ.ศ. ๑๘๙๔ แลพระธรรมนูญนั้นว่าตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๗ ถ้าว่าตาม

---

๑ การตรวจหนังสือเก่าหาเรื่องตำนานบ่อนเบี้ย พระยาโบราณราชธานินทรได้ช่วยตรวจหา แลพระอักษรสมบัติกระทรวงพระคลัง ฯ ก็ได้ช่วยหาสำเนาตราตั้งนายอากรให้ด้วย.

ความที่ปรากฏในบานแพนกกฎหมาย บ่อนเบี้ยต้องเปนของมีมาแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทอง แลอากรบ่อนเบี้ยมีเมื่อรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม แต่เห็นว่าจะยุติเอาตามบานแพนกกฎหมายเปนมั่นคงไม่ได้ เพราะหนังสือกฎหมายมักมีความเพิ่มเติมเข้าใหม่ภายหลังอันมิได้แก้ไขบานแพนก จะยกมาให้เห็นเปนตัวอย่าง เช่นกฎหมายตอนทำเนียบศักดินาหัวเมือง ในบานแพนกว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถทรงตั้งทำเนียบนั้นเมื่อปีระ มหาศักราช ๑๒๙๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๓๙) แต่ในทำเนียบมีชื่อเมืองที่ตั้งขึ้นต่อภายหลังมาช้านานเปนหลายเมือง เช่นเมืองนครไชยศรี เมืองนนทบุรี เมืองสาครบุรี อันปรากฏในเรื่องพระราชพงศาวดาร ว่าตั้งต่อเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น เห็นได้ชัดว่าเอาชื่อเมืองเติมลงชั้นหลังโดยมิได้แก้บานแพนก เพราะการรวบรวมบทกฎหมายใหม่เข้าประมวลทำกันมาหลายครั้ง จนในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร ก็ทำเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๕๗ อีกครั้ง ๑ เข้าใจว่ากฎหมายบทที่ห้ามมิให้นักเลงเล่นเบี้ยบ่อนเปนพยาน แลน่าที่พระยาราชภักดีเปนผู้ออกตรากำกับตั้งนายบ่อนเบี้ย ทั้ง ๒ บทนี้จะเปนของเพิ่มเติมเข้าต่อชั้นหลัง เพราะมีเค้าเงื่อนในทางอื่นทำให้เห็นว่า เมื่อรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทองก็ดี ฤๅแม้มาจนชั้นรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมก็ดี บ่อนเบี้ยยังหามีในประเทศนี้ไม่ เค้าเงื่อนที่ว่านั้นอยู่ในหนังสือซึ่งมองสิเออ เดอ ลา ลแบร์ อรรคราชทูตฝรั่งเศส แต่งเรื่องเมืองไทย ที่เขาได้เข้ามาเห็นเมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราช ในตอนพรรณาว่าด้วยการเล่น

ของไทย กล่าวถึงแต่การพนันอย่างอื่น คือชนไก่แลสะกาหมากรุก เปนต้น การเล่นถั่วโปแลบ่อนเบี้ยหาได้กล่าวถึงไม่ ถ้ามีอยู่ในสมัยนั้น คงจะต้องกล่าวถึงหานิ่งไม่ อาศรัยเค้าเงื่อนที่มีอยู่ดังนี้ จึงเห็นว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยเห็นจะเกิดขึ้นภายหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราช คือภายหลัง พ.ศ. ๒๒๓๑

กฎหมายที่กล่าวถึงบ่อนเบี้ยนอกจากในลักษณพยานแลพระธรรมนูญที่อธิบายมาแล้ว มามีในหมวดพระราชกำหนดเก่า อันตั้งในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ ปรากฏในบทที่ ๔๒ ซึ่งประกาศเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๒๙๙ ว่าขนทิพกับหมื่นรุดอักษร ยื่นเรื่องราวกราบบังคมทูล ฯ ขอตั้งบ่อนเบี้ยที่เมืองราชบุรี เมืองสมุทสงคราม แลเมืองสมุทปราการ จะยอมประมูลเงินอากรปีละ ๓๗๑ ชั่ง (๒๙,๖๘๐) บาท พระเจ้าบรมโกษฐทรงพระพิโรธ ดำรัสว่าเมืองเหล่านั้น "เปนเมืองใกล้สวนบางช้าง ที่เปนอากรสวนขึ้นพระคลังหลวงเปนอันมาก (ได้) มีกฎรับสั่งห้ามอยู่แต่ก่อนมิให้ตั้งบ่อนเบี้ย ฯ ล ฯ (ที่จะขอตั้งบ่อนเบี้ยขึ้น) นั้นผิดอย่างธรรมเนียมแต่บุราณราช แล (จะ) กระทำให้ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงได้ความเดือดร้อนขัดสนสิ้นไป" จึงโปรด ฯ ให้เอาตัวผู้ถวายเรื่องราวลงพระราชอาญา แลห้ามมิให้เจ้ากระทรวงรับเรื่องราวเช่นนั้นขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายอีกต่อไปเปนอันขาด กฎหมายบทนี้เห็นชัดว่าตั้งเมื่อมีบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยแล้ว เมื่อวินิจฉัยเข้ากับความที่ได้กล่าวมาก่อน เปนอันได้หลักฐานว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยนั้น คงตั้งขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑ กับ พ.ศ. ๒๒๙๙ แลคำที่

กล่าวในพระราชกำหนดว่า “ผิดอย่างธรรมเนียมบุราณราช” ดังนี้ ส่อให้เห็นว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยมีมาแล้วแต่ก่อนรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ อาศรัยเค้าเงื่อนดังอธิบายมานี้ จึงสันนิษฐานว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยคงจะเป่นทำนองนี้ คือ เดิมพวกจีนที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ เล่นเบี้ยกันตามประเพณีในเมืองจีน รัฐบาลเห็นจะปล่อยให้เล่นกันตามใจมาช้านาน จนการเล่นเบี้ยอย่างจีนรู้แพร่หลายมาถึงไทย ๆ เกิดนิยมเล่นขึ้นบ้าง รัฐบาลจึงเห็นว่าจะปล่อยให้เล่นเบี้ยกันตามใจอย่างแต่ก่อนไม่ได้ จะห้ามเสียทีเดียวก็เห็นว่าพวกจีนได้เคยเล่นมาช้านานแล้ว จึงให้ตั้งบ่อนเบี้ยคือกำหนดที่ให้เล่นเบี้ยแต่บางแห่งบางตำบล (ที่มีจีนตั้งภูมิลำเนาอยู่มาก) แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับดูแลให้แต่จีนเล่นเบี้ยตามประเพณีของจีน ห้ามมิให้ไทยเข้าไปเล่นด้วย ข้อที่ห้ามไทยนั้นมีเค้าเงื่อนอยู่ ด้วยบ่อนเบี้ยแม้มาถึงชั้นหลังยังกำหนดเป่น ๒ อย่าง เรียกว่าบ่อนเบี้ยจีนอย่าง ๑ บ่อนเบี้ยไทยอย่าง ๑ บ่อนทั้ง ๒ อย่างนี้ ที่จริงก็เล่นการพนันชนิดเดียวกัน คือเล่นกำตัดอย่าง ๑ ถั่วอย่าง ๑ ไพ่งา (เข้า

ใจว่าไพ่ช้างงา) อย่าง ๑ ที่เรียกบ่อนเปน๒อย่าง คงเปนเพราะเดิมทีเดียว มีแต่บ่อนเบี้ยจีนอย่างเดียว ต่อมาเมื่อรัฐบาลเห็นว่าพวกนักเลงไทยลักลอบเล่นห้ามไม่หยด จึงยอมให้ตั้งบ่อนเบี้ยสำหรับไทยเล่นขึ้น จึงเกิดเปนบ่อนเบี้ย ๒ อย่าง แต่รัฐบาลมิได้พอใจจะอุดหนุนให้ไทยเล่นเบี้ย ข้อนี้เห็นได้ในกฎหมายลักษณพยานที่กล่าวมา ว่ารัฐบาลเห็นคนเล่นเบี้ยเลวทรามเพียงไร แลมีพระราชกำหนดในครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ[๑] ห้ามมิให้ข้าราชการเล่นเบี้ยบ่อน ถ้าผู้ใดขืนเล่นต้องรวางโทษถูกเฆี่ยน ๙๐ ที แลถอดลงเปนไพร่ดังนี้

ส่วนอากรบ่อนเบี้ยนั้น พิเคราะห์ดูเห็นว่าในชั้นแรกตั้งอากรขึ้นเห็นจะประสงค์แต่จะให้ได้เงินเปนค่าใช้สอยสำหรับรักษาบ่อน คือให้เปนผลประโยชน์ค่าบ่วยการแก่ผู้ดูแลบ่อน (เช่นให้เงินเดือนอย่างทุกวันนี้) หาได้มุ่งหมายจะเอาเปนผลประโยชน์สำหรับใช้ราชการแผ่นดินเช่นภาษีอากรอย่างอื่นไม่ ข้อนี้มีเค้าเงื่อนอยู่ในวิธีเก็บอากรบ่อนเบี้ยชั้นเดิมการเล่นเบี้ยบ่อนนายบ่อนมิได้เกี่ยวข้องในการเล่น พวกนักเลงผลัดกันเปนเจ้ามือ[๒] นายบ่อนเปนแต่เก็บส่วนลดจากผู้ที่รวย เรียกว่า "เก็บหัวเบี้ย" ประเพณีอันนี้ใช้มาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร ต่อชั้นหลัง (เข้าใจว่าเห็นจะเปนเมื่อเล่นโปกันขึ้น) จึงเปลี่ยนให้นายบ่อนเปนเจ้ามือแต่ผู้เดียว

---

๑ ตัวพระราชกำหนดนี้ไม่มีสำเนาเหลืออยู่ แต่อ้างในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒ ซึ่งตั้งครั้งรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕

๒ ข้อนี้มีปรากฏอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ รัชกาลที่ ๑ บทที่ ๒๖ ตั้งเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๓๗

บ่อนเบี้ยในชั้นเมื่อแรกตั้ง คงจะมีแต่ในเขตรจังหวัดพระนคร ข้อนี้มีเค้าเงื่อนปรากฏในพระราชกำหนดใหม่บทที่ ๒ ว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระศรีวิโรจน์เสรฐีได้เป็นตำแหน่งนายตราในกระทรวงพระคลัง ฯ สำหรับเป็นเจ้าพนักงานจัดการบ่อนเบี้ย คงเป็นเพราะบ่อนเบี้ยมีน้อยตำบล แลเงินอากรไม่มากมายเท่าใด พระศรีวิโรจน์คนเดียวจึงสามารถจัดการได้ตลอด แต่เป็นอยู่อย่างนั้นไม่ช้า เพราะเมื่อรัฐบาลตั้งบ่อนให้เล่นเบี้ยแล้ว ก็มีคนเล่นมากขึ้นทุกที พระศรีวิโรจน์เก็บหัวเบี้ยได้ผลประโยชน์รวยมากก็มีผู้อื่นอยากรวยบ้าง จึงเกิดการประมูลมีผู้ขอตั้งบ่อนเบี้ยโดยยอมแบ่งเงินหัวเบี้ยส่งพระคลัง ฯ เป็นผลประโยชน์แผ่นดิน อาศรัยการประมูลนี้ จึงมีบ่อนเบี้ยแพร่หลายออกไปถึงหัวเมืองทิศตะวันออกใกล้เขตรพระนคร คือเมืองนนทบุรี แลเมืองธนบุรีเป็นต้น เงินอากรบ่อนเบี้ยจึงเพิ่มพูนเป็นผลประโยชน์แผ่นดินขึ้นอีกอย่าง ๑ วิธีจัดการบ่อนเบี้ยก็เกิดเป็น ๒ อย่าง เรียกว่าบ่อนหลวงอย่าง ๑ บ่อนผูกขาด[๑] อย่าง ๑ บ่อน ๒ อย่างนี้จะผิดกันอย่างไรไม่ปรากฏอธิบายโดยชัดเจน สันนิษฐานว่าบ่อนหลวงนั้นเห็นจะเป็นบ่อนที่พระศรีวิโรจน์จัดการมาแต่เดิม แต่มาถึงชั้นนี้เห็นจะยอมแบ่งส่วนกำไรถวายหลวง จึงยังได้คงทำอยู่ ที่เรียกว่าบ่อนผูกขาดนั้น คงมีผู้รับเหมาไปตั้งบ่อนเบี้ยในตำบล ๑ ฤๅเมือง ๑ โดยสัญญาว่าถึงจะมีนักเลงเล่นมากฤๅน้อยประการใด ก็คงจะส่งเงินเข้าพระคลัง ฯ ปีละเท่านั้น ๆ เป็นกำหนดแน่

---

๑ ความข้อนี้มีอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒ ตั้งในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕

แต่การที่ตั้งบ่อนเบี้ย ปรากฏว่ามีข้อรำคาญขึ้นเคืองเกิดมาแต่ในสมัยชั้นกรุงเก่า เพราะบ่อนเบี้ยที่พวกจีนเล่นกัน มีคะแนนแลคิดยาญชีใช้ทรัพย์กันตามประเพณีในเมืองจีน ครั้นมีบ่อนเบี้ยให้ไทยเล่นต้องเล่นด้วยเงินสด นักเลงที่ไปเล่นผลัดกันเป่นเจ้ามือ บางคนเสียสิ้นทุนลงกลางคัน นายบ่อนเกรงบ่อนแตกก็ทดรองทุนให้นักเลงเนือง ๆ จนการทดรองทุนเกิดเปนประเพณีขึ้น ก็เปนธรรมดาที่จะเกิดมีเหตุโต้แย้งด้วยเรื่องกล่าวหากันว่าฉ้อฉน ฝ่ายนายบ่อนมีอำนาจที่จะจับกุมลูกหนี้ไว้เร่งรัดตามกฎหมายในสมัยนั้น ถ้าถูกข่าวฤๅทายของผู้ใดมูลนายก็ขาดประโยชน์เสียการงาน จึงมักกล่าวหาว่านายบ่อนแกล้งรองทุนโดยประสงค์จะให้มูลนายต้องใช้แทน เหตุอันนี้เห็นจะเกิดในเวลาบ่อนเบี้ยมีแพร่หลาย ได้อากรเปนผลประโยชน์แผ่นดินมากอยู่แล้ว รัฐบาลจะห้ามการทดรองพวกนายบ่อนก็ร้องว่าบ่อนจะร่วงโรย จึงตั้งกฎหมายขึ้นเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐ กำหนดพิกัดอัตราการทดรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยบ่อน [๑] ให้นายบ่อนรองทุนตามจำนวนทรัพย์ คือ ข้าคน โคกระบือ ไร่นา แลเข้าเปลือก ฤๅเครื่องใช้เครื่องประดับอันตัวนักเลงมีเปนสมบัติของตน [๒] กำหนดจำนวนเงินให้รองตั้งแต่ ๑๖๐ บาทเปนอย่างมาก ลงมาจน ๒๐ บาทเปนอย่างน้อย ถ้าผู้ที่ไม่มี

---

๑ กฎหมายที่ว่านี้จะตั้งเมื่อปีไรหาทราบไม่ ได้ความในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒๖ ซึ่งตั้งในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๗ อ้างว่าเปนพระราชกำหนดมีมาแต่รัชกาลพระเจ้าบรมโกฐ

๒ ในกฎหมายกำหนดพิกัดอัตราเปนหลายชั้นพิสดารมาก นำมากล่าวในที่นี้แต่เนื้อความเปนสังเขป

สิ่งสมบัติดังกล่าวนั้น จะรองทุนให้โดยเชื่อหน้าได้แต่เพียง ๓๐ บาท ลงมา แต่ห้ามมิให้นายบ่อนรองทุนให้แก่ทาษเปนอันขาด เว้นแต่ไม่รู้ ถ้านายบ่อนรองทุนให้โดยไม่รู้ว่าเปนทาษ ให้นายเงินใช้หนี้แทนทาษเพียง ๑๐ บาทเปนอย่างมาก เหลือนั้นให้เปนพับแก่นายบ่อน อนึ่งถ้าหากว่านายเงินได้ใช้หนี้แทนครั้งหนึ่งแล้วก็ดี ฤๅได้พาตัวทาษไปประกาศไว้แก่นายบ่อนก็ดี ถ้านายบ่อนขืนทดรองทุนให้ จะเรียกเร่งเอาแก่นายเงินฤๅแก่ตัวทาษนั้นไม่ได้ ประเพณีอากรบ่อนเบี้ยเมื่อครั้งพระเจ้ายรมโกฐทรงครองกรุงศรีอยุธยาเปนดังแสดงมา

มาถึงสมัยครั้งกรุงธนบุรีเปนราชธานี ปรากฏว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชดำริห์ว่า การที่ยอมให้นายบ่อนทดรองทุนให้แก่นักเลงเล่นเบี้ยนั้น แม้มีพิกัดกำหนดเงินแล้วก็ยังมักเกิดถ้อยความยุ่งยากนัก จึงโปรดฯ ให้ประกาศห้ามมิให้นายบ่อนทดรองทุนให้นักเลงต่อไป ให้นักเลงผู้เปนเจ้ามือเอาทุนออกใส่ขันไว้ให้นายบ่อนหัวเบี้ยดูให้กำแต่พอเงินทุนที่มี ฝ่ายผู้แทงก็ให้แทงด้วยเงินสด อย่าให้ติดค้างต้องเกาะกุมเร่งรัดกัน แต่มาถึงชั้นนี้เห็นได้ว่าไม่กิดกันห้ามหวงไทยมิให้เล่นเบี้ยดังแต่ก่อน ด้วยปรากฏว่าครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราชได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๓ เวลามีการเล่นรื่นเริงในกองทัพ โปรดฯ ให้ฝ่ายทนายเลือกกำถั่วกันน่าพระที่นั่ง เล่นกันถึงกระด้านละ ๕๐ ชั่งก็มี ๑๐๐ ชั่งก็มี เพราะคราวนั้นรวยกันมาก แต่พวกฝ่ายทนายเลือกคงสันทัดเล่นถั่วมาก่อนแล้ว จึงชวนให้เห็นว่าไทย

---

๑ ความที่กล่าวข้อนี้ มีอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒

เห็นจะเล่นถั่วกันแพร่หลายมาแต่ในรัชกาลพระเจ้าเอกทัศตอนปลายสมัย
เมื่อกรุงศรีอยุธยาเปนราชธานี เห็นจะมีย่อนเบี้ยตั้งตามตัวหัวเมือง
ทั่วไป [๑] แลคงเปนย่อนผกขาดเปนพื้น เงินอากรย่อนเบี้ยก็เห็นจะ
ได้เพิ่มเติมขึ้นอีกมาก

มีประเพณีอันเนื่องในการย่อนเบี้ยอย่าง ๑ ซึ่งเข้าใจว่าเกิดขึ้น
เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเปนราชธานี แต่หาปรากฏกล่าวไว้ในหนังสือเก่าเรื่อง
หนึ่งเรื่องใดไม่ คือที่ยอมอนุญาตให้ราษฎรเล่นเบี้ยกันได้ตามชอบใจ
ในเวลานักขัตฤกษ์ตรุษจีนตรุษไทยแลสงกรานต์ทุก ๆ ปี เห็นเค้าเงื่อน
ความข้อนี้ ด้วยเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเปนเวลาทำสงครามไม่ใคร่มีปีเว้น
ต้องเกณฑ์บรรดาชายฉกรรจ์เปนทหารทั้งไทยแลจีน มีความจำเปน
จะต้องบำรุงใจให้ไพร่พลรื่นเริง จึงยกหัวเบี้ยพระราชทานให้เล่นกัน
ตามใจให้สนุกสนานในเวลานักขัตฤกษ์ คล้ายกับที่โปรดให้เล่นเบี้ย
กันได้น่าพระที่นั่งดังกล่าวมาแล้ว.

มาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร ในรัชกาลที่ ๑ ตั้งกฎหมายอันเนื่อง
ด้วยการย่อนเบี้ย ปรากฏอยู่หลายบท ในหมวดพระราชกำหนดใหม่
บทที่ ๒ ซึ่งตั้งเมื่อปีขาล จุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) ว่า
(เมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ) แต่ก่อนมา มีพระราชกำหนดห้าม
มิให้ข้าราชการเสพสุราแลเล่นเบี้ยบ่อน ผู้ใดฝ่าฝืนพระราชกำหนดนั้น
ให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๙๐ ที แลถอดจากยศบันดาศักดิเอาตัวลง

---

๑ ปรากฏในกฎหมายหมวดพระราชบัญญัติครั้งรัชกาลที่ ๑ ว่าบ่อนเบี้ยได้มี
แล้วถึงเมืองจันทบุรี

เปนไพร่ ข้าราชการเก่า (ครั้งกรุงธนบุรี) ก็ยังผ่าผันประพฤติอยู่ ส่วนข้าราชการใหม่ (ครั้งกรุงรัตนโกสินทร) ก็ยังมิทราบพระราชบัญญัตินั้น จึงโปรดฯ ให้ออกพระราชกำหนดใหม่ว่า ถ้า (ข้าราชการ) ผู้ใดยังผ่าผันชิ้นเสพสุราแลเล่นเบี้ยบ่อนจะลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๓ ยก (๙๐ ที) แลเพิ่มโทษสักกักถ่วไว้ที่หน้าผากด้วย ส่วนนายบ่อนหัวเบี้ยไทยจีนที่เปนใจให้ข้าราชการเล่นเบี้ยนั้น จะลงพระราชอาญาเฆี่ยนยก ๑ (๓๐ ที) ดังนี้.

ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒๖ อันตั้งในปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ นั้นเหมือนกัน กล่าวบรรยายถึงประเพณีการบ่อนเบี้ยเมื่อครั้งกรุงเก่าไว้ในบานแพนกหลายอย่าง ซึ่งได้ยกมาชี้แจงในตอนที่กล่าวมาแล้ว ส่วนเนื้อความอันเปนข้อพระราชบัญญัตินั้น ว่าทรงพระราชดำริห์ว่าซึ่งประกาศห้ามในครั้งกรุงธนบุรี มิให้นายบ่อนทดรองเงินทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยนั้น หาเปนคุณเปนประโยชน์ได้ดังคาดไม่ เปนแต่ทำให้บ่อนเบี้ยซุดโซมขาดผลประโยชน์แผ่นดิน เพราะนักเลงจำพวกที่หลงเล่นเบี้ยก็ยังคงเล่น เปนแต่หาทุนทดรองจากนายบ่อนไม่ได้ดังแต่ก่อน ก็ขายบุตรภรรยาแลทรัพย์สมบัติเอาเงินไปเล่นเบี้ย ยิ่งขัดสนยุบยากกว่าแต่เดิม จึงโปรดฯ อนุญาตให้นายบ่อนทดรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยต่อไป ตามพิกัดอัตราอย่างเมื่อครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐดังนี้.

ในกฎหมายหมวดพระราชบัญญัติ บทที่ ๑๙ ตั้งเมื่อปีมแม จุลศักราช ๑๑๖๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ความว่าเมืองจันทบุรีมีใบบอกส่งคดี

เรื่องกล่าวหากันว่าเป่นหนี้ด้วยเล่นเบี้ย จะเอาสำนวนไปให้ลูกขุน
ปฤกษาคู่ความติดใจว่าที่ยอกส่งเข้ามานั้น มิใช่ถ้อยคำสำนวนที่แท้จริง
มีรับสั่งว่าเป่นอย่างธรรมเนียม (ครั้งกรุงเก่า) วิวาทกันด้วยบ่อนเบี้ย
สุดแต่พระศรีวิโรจน์นายตราจะว่ากล่าว ซึ่งจะเอาไปให้ลูกขุนตัดสินนั้น
ผิดอย่างธรรมเนียม ให้พระศรีวิโรจน์เป่นผู้ว่ากล่าวคดีด้วยเรื่อง
บ่อนเบี้ยต่อไป.

ยังมีกฎหมายในหมวดพระราชบัญญัติครั้งรัชกาลที่ ๑ อีก ๒ บท
บทที่ ๘ ตั้งเมื่อยี่จอ จุลศักราช ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓) ห้ามมิให้ผู้ใด
เล่นพนันชนไก่ บทที่ ๒๗ ตั้งเมื่อยี่ขาล จุลศักราช ๑๑๕๖ (พ.ศ. ๒๓๓๗)
ห้ามมิให้ผู้ใดเล่นพนันเด็ดปีกไก่ แทงห่วง แลกอบเข้าสาร

ตามความที่ปรากฎในกฎหมายซึ่งตั้งเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ ได้ความ
ว่า บ่อนเบี้ยในชั้นนั้นยังเหมือนกับบ่อนเบี้ยครั้งกรุงเก่า คือในบ่อนเบี้ย
ยังคงเล่นแต่กำตัดอย่าง ๑ ถั่วอย่าง ๑ กับไพ่งาอย่าง ๑ โปหาเล่นไม่
มีคำเล่ากันมาอีกอย่าง ๑ ว่าบ่อนที่ "กงสี้ลั้ง" ในสำเพ็ง เป่นหัวน่า
สำหรับให้สัญญาอาณัติแลเป่นที่ปฤกษาของบ่อนทั้งปวง เป่นต้นว่า
ถึงนักขัตฤกษ์อันเป่นเวลาที่อนุญาตให้คนทั้งหลายเล่นเบี้ยได้ตามชอบใจ
นายบ่อนกงสี้ลั้งเป่นพนักงานเอาม้าพ่อเที่ยวตีขอกอย่างประกาศในวัน
กำหนด เมื่อพ้นกำหนดก็ตีม้าพ่อยอกเช่นนั้นอีกครั้ง ๑ ความข้อนี้
ชวนให้เข้าใจว่า บ่อนกงสี้ลั้งในสมัยนั้น พระศรีวิโรจน์เห็นจะเป่นนาย
บ่อน ทำเป่นอย่างบ่อนหลวงตามแบบเดิมอยู่บ่อนเดียว นอกจากนั้น
เห็นจะเป่นบ่อนผูกขาดทั้งนั้น อนึ่งบ่อนเบี้ยในชั้นนี้ยังมีทั้งบ่อนเบี้ยจีน
แลบ่อนเบี้ยไทยเป่น ๒ อย่างเหมือนเมื่อครั้งกรุงเก่า.

ความปรากฏในกฎหมายครั้งรัชกาลที่ ๑ อีกอย่าง ๑ ว่า พระยาท
สมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไม่พอพระราชหฤทัยที่จะทรงอุดหนุน
การเล่นเบี้ยเหมือนเมื่อครั้งกรุงธนบุรี ที่ต้องให้มีบ่อนเบี้ยอยู่คงเป่น
เพราะทรงพระราชดำริห์เห็นว่าเงินอากรเป่นผลประโยชน์แผ่นดินมากอยู่
จะเลิกบ่อนเบี้ยเสียทีเดียวก็จะขาดกำลังแผ่นดินมากนัก.

ในรัชกาลที่ ๒ มีประกาศพระราชบัญญัติด้วยเรื่องการบ่อนเบี้ย บท ๑
ตั้งเมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) เพิ่มโทษให้เฆี่ยนตัว
ทายที่ไปลวงนายบ่อนให้รองทุนให้เล่นเบี้ย ๓ ยก (๙๐ ที) ทั้งเพิ่มโทษ
นายบ่อนที่รองทุนให้นักเลงเกินพิกัดในพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๑ ว่าต้อง
รวางลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๕๐ ที และจะเรียกเงินคืนได้เพียงอัตราใน
พระราชบัญญัตินั้น.

ในพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๒ เรียกนามนายบ่อนเบี้ยว่า “ขุนพัฒน”
ปรากฏเป่นที่แรกที่ได้พบในหนังสือเก่า นามนี้ปรากฏสร้อยในตราตั้ง
นายอากรชั้นหลังว่าเป่น “ขุนพัฒนสมบัติ” การที่ตั้งผู้รับผูกขาดไป่
ทำอากรบ่อนเบี้ยเป่นที่ขุนพัฒนสมบัตินั้น เหตุเพราะประเพณีในสมัย
นั้นถ้าใครเป่นถ้อยความในโรงศาล ต่อมีศักดินาแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไปจึง
จะแต่งทนายว่าความต่างตัวได้ ถ้าคนชั้นต่ำถือศักดินาไม่ถึง ๔๐๐ ไร่
เป่นถ้อยความต้องไปว่าด้วยตนเอง ก็การที่ทำอากรบ่อนเบี้ยนั้นมัก
ต้องเป่นถ้อยความเนือง ๆ เพื่อจะป้องกันมิให้ผู้ผูกอากรหลวงต้องเดือด
ร้อนเสียการงานเพราะต้องไป่ว่าความเอง จึงตั้งให้เป่นที่ขุนถือศักดินา
พอจะแต่งทนายว่าความต่างตัวได้ เพราะฉนั้นตำแหน่งขุนพัฒนสมบัติ

จึงผิดกับข้าราชการตำแหน่งอื่นที่มีนามพ้องกันหลายคน ใครได้ผูกอากรบ่อนเบี้ยไม่ว่าที่ไหน ๆ ก็เป่นขุนพัฒนสมบัติทั้งนั้น อีกประการ ๑ มิได้เป่นนามติดตัวออกจากที่ขุนพัฒนสมบัติด้วย เพราะออกจากตำแหน่งนายอากรบ่อนเบี้ยเมื่อใดก็ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้คนทั้งหลายจึงเรียกบรรดาผู้ที่เป่นนายบ่อนเบี้ยว่า “ขุนพัฒน” แต่บ่ระเพณีที่ตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยเป่นขุนพัฒสนมบัติจะมีมาแต่รัชกาลไหนเป่นเดิมนั้นหาทราบแน่ไม่.

การอันเนื่องต่ออากรบ่อนเบี้ยมาปรากฎเค้าเงื่อนต่อในรัชกาลที่ ๒ อีกอย่าง ๑ คือเรื่องจำนวนเงินอากรบ่อนเบี้ย ในจดหมายเก่าก่อนนั้นมาไม่มีเค้าเงื่อนจะทราบได้ว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยจะได้ในชั้นไหนสักปีละเท่าใด ที่ปรากฎในพระราชกำหนดครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐว่าขุนทิพกับหมื่นรตอักษรจะประมูลอากรบ่อนเบี้ยปีละ ๓๗๑ ชั่ง ก็เป่นแต่เฉภาะที่จะตั้งบ่อนเบี้ยขึ้นใหม่ใน ๓ เมือง เงินอากรเดิมจะเท่าใดหาปรากฎไม่ มาถึงรัชกาลที่ ๒ รัฐบาลอังกฤษในอินเดียแต่งให้หมอครอเฟิดเป่นทูตเข้ามากรุงเทพ ฯ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๖๕ มาสืบสวนการงานต่าง ๆ ในประเทศนี้ กลับไปแต่งหนังสือเรื่องเมืองไทยพิมพ์จำหน่ายเรื่อง ๑ หนังสือนั้นในตอนที่ว่าด้วยภาษีอากรเมืองไทยกล่าวว่าอากรบ่อนเบี้ยที่รัฐบาลได้ในสมัยนั้นเป่นเงินปีละ ๒๖๐,๐๐๐ บาท คิดดูก็เห็นจะไม่มากกว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยที่ได้ในตอนปลายสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเป่นราชธานี เพราะตั้งแต่เสียกรุงเก่ามาจนรัชกาลที่ ๒ ระยะเวลาเพียงราว ๕๐ ปี บ้านเมืองเห็นจะยังไม่บริบูรณ์ครึกครื้นยิ่งกว่าครั้งกรุงเก่า

ถึงรัชกาลที่ ๓ ในเรื่องพงศาวดารปรากฏว่าจัดการภาษีอากรหลายอย่าง คือตั้งอากรหวยเปนต้น ส่วนบ่อนเบี้ยแม้ไม่ปรากฏรายการที่จัดก็ดี มีเค้าเงื่อนเปนข้อสำคัญอยู่ที่จำนวนเงินอากรบ่อนเบี้ยได้ถึงปีละ ๔๐๐,๐๐๐ บาท[๑] เห็นได้ว่าคงจะได้จัดการแก้ไขอากรบ่อนเบี้ยด้วย การที่จัดเมื่อรัชกาลที่ ๓ นั้นเข้าใจว่าเลิกบ่อนหลวงเปนบ่อนผูกขาดทั้งหมดอย่าง ๑ ยอมให้เล่นโปในบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ยอมให้นายอากรเปนเจ้ามือแต่ผู้เดียวทั้งให้เก็บหัวเบี้ยตามเดิมด้วยอย่าง ๑ แต่บ่อนเบี้ยยังคงมีทั้งบ่อนจีนแลบ่อนไทยเปน ๒ อย่างแล้วแต่ใครจะผูกอย่างไหน ฤๅจะผูกรวมทั้ง ๒ อย่างก็ได้.[๒]

ถึงรัชกาลที่ ๔ มีความจำเปนที่จะตั้งภาษีอากรเพิ่มเติมเกิดขึ้น ด้วยตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาเปิดการค้าขายกับฝรั่งต่างประเทศ ต้องเลิกประเพณีหวงห้ามสินค้าที่สำคัญไว้สำหรับรัฐบาลค้าขายเองอย่างเมื่อครั้งกรุงเก่า เปนเหตุให้ผลประโยชน์แผ่นดินที่เคยได้จากรัฐบาลทำการค้าขายเองตกขาดไป ครั้งนั้นต้องตั้งภาษีอากรขึ้นใหม่หลายอย่างสำหรับเปนผลประโยชน์ทดแทนสำหรับใช้ราชการแผ่นดิน ครั้งนั้นตั้งอากรการพนันเพิ่มเข้าในอากรบ่อนเบี้ยอีกอย่าง ๑ บัญญัติว่าถ้าใครจะเล่นพนันเอาทรัพย์สินกันในการเล่นเหล่านี้คือ ไพ่จีน ๑ ไพ่ไทย ๑ ไพ่แปดเก้า ๑ ไพ่ช้างงา ๑ ต่อแต้ม ๑ พุ่งเรือ ๑ หมากรุก ๑ สะแก ๑ สะกา ๑ ดวด ๑ วิ่งวัวคน ๑ วิ่งววัระแทะ ๑ วิ่งม้าฤๅวิ่งวัวควาย ๑ แข่งเรือ ๑ ชนไก่ ๑

---

๑ จำนวนเงินนี้มีปรากฏอยู่ในบาญชีเงินภาษีอากรพระยาราชมนตรี (ภู่) งบถวาย มีสำเนาอยู่ในหอพระสมุด ฯ

๒ ประเพณีผูกบ่อนเบี้ยอย่างกล่าวนี้ยังมีมาจนปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ ในรัชกาลที่ ๕

ชนนก ๑ กัดปลา ๑ ต้องเสียภาษีแก่นายอากรบ่อนเบี้ยในแขวงที่จะเล่นนั้นก่อนจึงจะเล่นได้ เงินอากรการพนันบวกขึ้นในอากรบ่อนเบี้ย เพราะฉนั้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เงินอากรบ่อนเบี้ยจึงเพิ่มขึ้นเปนปี ๑ ราว ๕๐๐,๐๐๐ บาท[๑]

ถึงรัชกาลที่ ๕ ในชั้นแรกการอากรบ่อนเบี้ยคงเปนมาตามอย่างครั้งรัชกาลที่ ๔ ไม่ปรากฎว่าได้จัดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีผู้นำการเล่นของจีนอีกอย่าง ๑ เรียกว่าจับยี่กีเข้ามาเล่นในประเทศนี้ มีผู้จะขอผูกเข้าในบ่อนเบี้ย หาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตไม่ การเล่นพนันในบ่อนเบี้ยคงเล่นแต่ถั่วกับโป ๒ อย่างเท่านั้น กำตัดกับไพ่งาเห็นจะเปนของจีดจางมาเสียแต่ในรัชกาลที่ ๓ ยังคงอยู่แต่ชื่อในตราตั้งนายอากรแต่หาได้เล่นกันในบ่อนไม่ การเลิกบ่อนเบี้ยตั้งต้นแต่ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ เปนต้นมา แต่วิธีที่เลิกบ่อนเบี้ยครั้งรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลได้จัดอย่างไรจะขอรอไว้กล่าวข้างน่า ต่อนี้จะอธิบายด้วยวิธีอากรบ่อนเบี้ยเสียก่อน.

ว่าด้วยลักษณอากรบ่อนเบี้ย

อากรบ่อนเบี้ยมีมาช้านาน ลักษณการชั้นเดิมจะเปนอย่างไรทรายได้บ้างทรายไม่ได้บ้าง ความที่จะกล่าวในตอนนี้ จะพรรณาว่าตามที่เปนอยู่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อก่อนจะเริ่มเลิกบ่อนเบี้ย

---

๑ ตามบาญชีของสังฆราชบัลกัว มีในหนังสือเซอยอนเบาริง.

ที่เรียกว่าเล่นเบี้ยนั้น เฉภาะการเล่น ๓ อย่าง คือ ถั่วอย่าง ๑ โปกำอย่าง ๑ โปบั๋น[๑]อย่าง ๑ อากรบ่อนเบี้ยคือห้ามมิให้ผู้ใดเล่นเบี้ยโดยนายอากรมิได้อนุญาต ฤๅถ้าจะว่าอีกอย่าง ๑ ว่าห้ามมิให้ผู้อื่นเปนเจ้ามือเล่นเบี้ยนอกจากนายอากร ว่าเช่นนี้ก็ได้เหมือนกัน เพราะการเล่นเบี้ยจำต้องมีเจ้ามือจึงเล่นได้ เมื่อเปนเจ้ามือได้แต่นายอากร ใครไม่ได้อนุญาตของนายอากรก็เล่นเบี้ยไม่ได้อยู่เอง

ลักษณที่จะตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยนั้น รัฐบาลกำหนดท้องที่เปน "แขวง" สำหรับทำอากร ถ้าหัวเมืองก็กำหนดว่าเมือง ๑ เปนแขวง ๑ แต่ในกรุง ฯ เปนที่มีผู้คนมาก ต้องกำหนดท้องที่เปนหลายแขวง แต่มีเขตรเปนกำหนด แลมีชื่อเรียกโดยเฉภาะทุกแขวง ดังเรียกแขวงท่าช้าง แลแขวงตลิ่งชันเปนต้น เมื่อก่อนจะสิ้นปี[๑] ถ้าผู้ใดอยากจะเปนนายอากรบ่อนเบี้ยแขวงไหนในปีน่า ก็ทำเรื่องราวยื่นต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ว่าจะขอผูกอากรบ่อนเบี้ยแขวงนั้น แลจะยอมส่งเงินหลวงปีละเท่านั้น ถ้าไม่มีผู้อื่นขอในแขวงเดียวกัน แลเจ้าพนักงานเห็นว่าจำนวนเงินหลวงที่ผู้นั้นรับจะส่งสมควรแล้ว ก็เปนอันยุติว่าผู้นั้นจะได้ ถ้าหากว่าในแขวงเดียวกันมีผู้ขอเปนนายอากรหลายคนด้วยกัน ก็ต้องให้ประมูลกัน ใครรับส่งเงินหลวงมากกว่าผู้อื่นก็เปนยุติให้คนนั้นเมื่อยุติว่าผู้ใดจะได้ทำอากร ผู้นั้นจะต้องหาผู้อื่นซึ่งเจ้าพนักงานไว้ใจมารับเปนประกันคน ๑ เปนผู้รับเรือน (คือเปนประกันของประกัน) อีกคน ๑

---

๑ บ่อนเบี้ยแต่โบราณเล่นถั่วอย่าง ๑ กำตัดอย่าง ๑ ไพ่งาอย่าง ๑ มาเลิกกำตัดแลไพ่งา เปลี่ยนเปนโปกำกับโปบั๋นในชั้นหลัง.

แล้วต้องส่งเงินหลวงล่วงน่าเท่าจำนวนเงินงวด ๓ เดือน เปนเงินประกัน ๒ เดือน เปนเงินงวดสำหรับเดือนต้นเดือน ๑ จึงจะได้รับตราตั้งเปนนายอากรตลอดเวลาปี ๑ นับตั้งแต่ขึ้นปีใหม่ไปจนสิ้นปี เมื่อสิ้นปีลงถ้าไม่มีผู้ใดมาว่าประมูล นายอากรคนเก่าก็ได้ทำต่อไปอีก เว้นแต่ถ้านายอากร “ฟ้องขาด” คือไม่รับทำ ฤๅขอลดเงินหลวงจึงประกาศเรียกประมูลใหม่

ผู้ใดได้เปนนายอากรบ่อนเบี้ยแขวงใด จะตั้งบ่อนเบี้ยในแขวงของตนมากน้อยสักกี่ตำบลก็ตั้งได้ ถ้าตั้งบ่อนน้อยแห่งก็ได้เงินน้อย แต่ถ้าตั้งมากเกินจำนวนคนแทงก็เปลืองสัวหุ้ยเปล่า เพราะฉนั้นนายอากรจะต้องกะประมาณการที่จะตั้งบ่อนให้พอเหมาะแก่ผู้คนในแขวงนั้นจะไปแทงได้สดวกทั่วกัน จึงมักตั้งบ่อนเบี้ยที่ตลาดยี่สารอันเปนที่ประชุมชนในแขวงนั้น ถ้าริมแม่น้ำก็มักใช้แพเปนบ่อน ถ้าตั้งห่างแม่น้ำขึ้นไปก็ปลูกเปนโรง การปลูกสร้างบ่อนนั้นว่าต้องทำด้วยทุนรอนของนายอากรเองทั้งสิ้น แต่ที่จริงนั้นนายอากรหาต้องลงทุนรอนอย่างใดไม่ เพราะบ่อนเปนของตั้งประจำที่ประชุมชน ไม่ต้องย้ายตำแหน่งแห่งที่ไปไหน ใครเปนเจ้าของที่ก็ย่อมยินดีที่จะสร้างบ่อนให้นายอากรเช่า ถึงนายอากรคน ๑ ออกแล้ว นายอากรคนใหม่ก็ต้องมาขอเช่าบ่อนนั้นเล่นต่อไป แลยังมีประเพณีการอีกอย่าง ๑ คือนายอากรในแขวง ๑ ไม่ได้เปนนายบ่อนในแขวงของตนทุกบ่อนทั่วไป เมื่อว่าอากรได้ไปแล้วบ่อนไหนไม่ประสงค์จะทำเองก็ขายช่วงแก่ผู้อื่นต่อไป มีผู้อยู่ประจำท้องที่ที่ตั้งบ่อนมักเปนผู้รับช่วงโดยมาก บางคนเปนนายบ่อนอยู่

หลาย ๆ ปี๋ก็มี ประโยชน์ของนายอากรยังมีอีกอย่าง ๑ คือในท้องที่แขวงของตน ถ้าเจ้าของบ้านแห่งใดมีการงาน ดังเช่นงานโกนจุกบุตรหลานเปนต้น จะหาไปกำถั่วปั้นโปให้พวกพ้องเล่นเป่นการครึกครื้นที่บ้านนั้นก็ได้ แม้ที่สุดถึงไม่มีใครหา ถ้าในท้องที่แห่งใดในแขวงนั้นมีการนักขัตฤกษ์ดังเช่นงานฉลองวัดฤาไหว้พระ ซึ่งคนประชุมกันมาก นายอากรก็มักให้เอาถั่วโปไปตั้งในบริเวณงานให้คนเล่นได้ด้วย

นายอากรบ่อนเบี้ยมีอำนาจหลายอย่าง คืออำนาจตามบันดาศักดิ์ที่เปนขุนพัฒนสมบัติ เช่นแต่งทนายว่าความได้เปนต้นอย่าง ๑ จับกุมผู้ประพฤติเกะกะในบริเวณบ่อนใส่ขื่อได้ แล้วจึงส่งตัวไปให้เจ้าพนักงานชำระอย่าง ๑ ตรวจจับผู้ลักเล่นเบี้ยแลการพนันในท้องที่ของตน ฟ้องร้องเรียกเอาเงินสินไหมเบี้ยปรับอย่าง ๑ เหล่านี้เปนอำนาจสำคัญ

ผลประโยชน์ที่นายอากรบ่อนเบี้ยได้นั้น คือ ได้หัวเบี้ย ๑๐ หยิบ ๑ ในจำนวนเงินที่นักเลงเล่นถูกอย่าง ๑ ได้เงินที่กินจากนักเลงเล่นเบี้ยอย่าง ๑ ได้กำไรในการขายช่วงบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ค่าธรรมเนียมอนุญาตเล่นการพนันต่าง ๆ อย่าง ๑ ได้สินไหมจากผู้ล่วงลเมิดอากรบ่อนเบี้ยแลการพนันอย่าง ๑ ทั้ง ๕ อย่างนี้เปนผลประโยชน์ที่ได้ โดยตรง ยังมีผลประโยชน์ที่ได้ในทางอ้อมอีกอย่าง ๑ เกิดแต่ความลำยากที่ใช้เงินปลีกในบ่อน เพราะเงินปลีกเป่นของเล็กจะหยิบจะยกยาก นายอากรจึงคิดทำคะแนนสำหรับเล่นเบี้ยที่บ่อน เรียกว่า “ปี๊สะกา” แต่

เรียกกันโดยย่อว่า “ปั้” เปนประเพณีมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่ปั้นแรกนั้นหล่อด้วยโลหะบ้าง หล่อด้วยแก้วบ้าง ต่อมาชั้นหลังดูเหมือนจะเปนแต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๔ นายอากรคิดสั่งให้ทำปั้นด้วยดินถ้วยชามเคลือบสีส่งมาแต่เมืองจีน ปของนายอากรคน ๑ ก็ทำให้รูปแลลวดลายผิดกับปของนายอากรคนอื่น แต่คงเปนราคาปสลึงอย่าง ๑ ปละเพื่องอย่าง ๑ ปละ ๒ ไพอย่าง ๑ เหมือนกันทั้งนั้น เวลาคนเข้าไปเล่นเบี้ย ถ้าแทงถูกนายบ่อนก็ใช้ด้วยป ฤๅคนเล่นจะเอาเงินปลีกไปแลกป์ แลเอาเงินบาทแตกปมาแทงแต่แรกก็ได้ เมื่อคนเล่นจะกลับจากบ่อนก็เอาปส่งนายบ่อนเปลี่ยนเอาเงินกลับมาบ้าน การใช้ปแต่แรกเปนแต่คะแนนสำหรับเวลาเล่นเบี้ยดังกล่าวมานี้ แต่ที่หลังมาคนเล่นขี้คร้านแลกเงินทุกวัน ๆ ก็เลยพกปกลับมาบ้านเรือน โดยเชื่อว่าจะไปแลกเอาเงินเมื่อใดก็ได้ แล้วเลยใช้หนี้สินซื้อหากันด้วยป โดยความไว้ใจนายอากรบ่อนเบี้ย ปจึงกลายเปนอย่างธนบัตร เกิดประโยชน์แก่นายอากรบ่อนเบี้ยอย่างธนบัตรเปนประโยชน์แก่ธนาคารขึ้นอีกอย่าง ๑ ว่าที่แท้เปนประโยชน์แก่นายอากรยิ่งกว่าธนบัตรเสียอีก เพราะมีเวลาดังเช่นนายอากรจะเปลี่ยนตัวก็ดี ฤๅมีผู้สั่งปปลอมเข้ามาก็ดี ถ้านายอากรจะเลิกปเดิมเมื่อใด เพียงเอาม้าล่อที่น่าบ่อนประกาศบอกว่าจะเลิกปอย่างนั้น แลให้เวลาสักสิบสี่สิบห้าวันแล้ว พ้นไปใครจะเอาปไปขอแลกเงินก็ไม่รับ นายอากรจึงได้กำไรในการใช้ปมากด้วยเหตุนี้ใครเปนนายอากรบ่อนเบี้ยก็คิดทำปขึ้นใหม่เรื่อยมา มีผู้ที่

ได้ลองรวบรวมบัญชีต่าง ๆ ว่ามีบัญชีกว่า ๕,๐๐๐ อย่าง จนประกาศห้ามเมื่อในรัชกาลที่ ๕ จึงได้เลิกบัญชีแต่นั้นมา

ส่วนความรับผิดชอบของนายอากรบ่อนเบี้ยนั้น นอกจากที่ต้องรับผิดชอบทำการอากรให้เรียบร้อยโดยสุจริต ยังต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประจำปีทุกคราว แลต้องรับผิดชอบแทนผู้ที่เข้าหุ้นส่วนด้วย เพราะถ้าหากว่าเงินหลวงติดค้าง พระคลังมหาสมบัติเร่งเอาแต่แก่ขุนพัฒน์คนเดียว ถ้าไม่ส่งเงินได้ตามงวด เจ้าพนักงานเอาอากรออกเลหลัง ถ้าเงินหลวงขาดเท่าใด ก็เอาแก่ขุนพัฒน์ ถ้าขุนพัฒน์ส่งเงินที่ขาดนั้นไม่ได้ ก็ต้องติดเวรจำไปกว่าจะส่งเงินครบถ้าโปรดปล่อยโดยพระมหากรุณา เพราะแต่ก่อนยังไม่มีกฎหมายยอมให้ล้มละลาย ส่วนผู้ที่เป็นประกันนั้นต้องใช้เงินแทนขุนพัฒน์ในเวลาเงินหลวงขาดด้วยประการทั้งปวง แลเป็นผู้ทำอากรในเวลาเมื่อขุนพัฒน์ล้มตายด้วยอีกอย่าง ๑ ส่วนผู้รับเรือนก็เช่นนั้น แต่เป็นสำหรับตัวผู้เป็นประกัน ว่าโดยลักษณการอากรบ่อนเบี้ยมีเนื้อความดังแสดงมานี้

ลักษณการในโรงบ่อนเบี้ย ๑

ใครเป็นขุนพัฒน์ ถ้ามีทุนรอนของตัวพอเพียงแล้ว ก็ไม่ต้องหาหุ้นส่วนมาเข้ากัน ถ้าทุนน้อยไม่พอแก่การที่จะทำอากรให้ตลอดไปได้ ก็ต้องหาผู้อื่นมาเข้าหุ้นส่วนตามแต่จะหาได้มากแลน้อยไม่กำหนด แล้วเชิญไปประชุมในที่อันควรแห่ง ๑ ว่ากล่าวตกลงจะเข้าทุนกันคนละ

---

๑ เรื่องลักษณการในโรงบ่อนเบี้ยที่พิมพ์ตอนนี้คัดมาจากหนังสือวชิรญาณวิเศษ เล่ม ร.ศ. ๑๐๘ จะเป็นผู้ใดแต่งหาทราบไม่. ได้แก้ไขบ้างเล็กน้อย

เท่าใด ก็ทำเปนหนังสือสำคัญสัญญาให้ไว้แก่กันคนละฉบับ ที่เชื่อถือกันไม่ทำหนังสือสัญญาก็มี แต่ต้องมีบาญชีกลางไว้ ๒ ฉบับเปนหลักฐานของการที่ประชุมนั้น ใจความก็แสดงว่า “มีคนเท่านั้นคนออกเงินลงทุนในครั้งแรกคนละเท่านั้นๆ” ลงท้ายก็ขยายความกล่าวท้าไว้หน่อยว่า เมื่อทุนรอนขาดเหลือไม่พอเพียงอย่างใด ก็จะได้ประชุมกันครั้งหลังต่อไป แล้วประทับตราลงชื่อมอบให้หัวน่าแห่งที่ประชุมรักษาไว้ฉบับ ๑ แล้วนำเงินมาลงกันตามสัญญา มอบเงินแลบาญชีฉบับ ๑ ให้แก่ผู้ที่จะเปนขุนพัฒน์รักษาไว้นี่แหละเปนการสำคัญ ที่จำเปนจะต้องจัดในคราวแรกให้เรียบร้อยตามสมควร ส่วนการนอกจากนี้อันเปนน่าที่ในโรงย่อน ก็มอบให้ขุนพัฒน์จัดต่อไป

การตั้งย่อนในชั้นต้น ขุนพัฒน์จะต้องเลือกหาจีนที่มีความรู้ชำนาญในน่าที่การที่จะจัดให้ครบเต็มตามกำหนด คือ

ข้อ ๑ จะต้องมีเสมียนเอกไว้สำหรับโรงคน ๑ เสมียนเอกนั้นต้องมีความรู้ชำนาญวิธีทำบาญชีสำหรับการย่อนเบี้ยเปนทุกอย่าง เมื่อเวลาถั่วโปเบิดการเล่นแล้ว จะได้ทำบาญชีรับเงินที่ได้มาฤๅจ่ายเงินที่เสียไปลงในบาญชียานใหญ่ฉบับ ๑ แลทำเปนบาญชีรายเลอียดอีกหลายฉบับ จ่ายไปแก่จีนทำโปครบทุกเสื่อเพื่อเมื่อเวลาโปกินฤๅตายคือได้ฤๅเสียลงที่เสื่อไหน ก็จะได้จดลงเปนรายเลอียดมีแข้งทุกเสื่อไป แลมีบาญชีการจรอีกฉบับ ๑ สำหรับจดหมายเหตุว่า ได้รับเงินฤๅ

จ่ายเงินนอกจากธรรมดา ตามเหตุการณ์อันใดที่เกิดขึ้นก็จดลงในเล่มนั้นทั้งสิ้น แลขาญชีกลางที่ขุนพัฒน์รักษาไว้นั้น ก็ต้องคัดสำเนามอบให้เสมียนรักษาไว้ด้วย เมื่อสิ้นเดือนลงฤๅถึงคราวส่งขาญชีจะได้รวมขาญชีส่งแก่ขุนพัฒน์ทุกคราวไป เสมียนมีความรู้ทำได้เพียงเท่านี้จึงจะเป่นอันใช้ได้

ข้อ ๒ ต้องหาคนถุงเค้า คือคนสำหรับเก็บเงินจ่ายเงินคน ๑ ต้องเป่นคนฉลาดไหวพริบดี เพราะมีน่าที่อย่างอื่นอีกเช่นเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นที่เสือไหน เป่นต้นว่าเทลาะวิวาทถุ้มเถียงกันด้วยชั้นเชิงฤๅเหตุใดๆ ต้องเป่นผู้สามารถที่จะวินิฉัยว่ากล่าวไกล่เกลี่ยให้เหตุการณ์นั้นเรียบร้อยตลอดไปได้ ไม่ต้องให้ร้อนใจถึงขุนพัฒน์ ว่าที่แท้ก็คือเป่นผู้ดูแลการแทนขุนพัฒน์ได้ตลอดทุกน่าที่ การนอกจากนี้ก็คือดูเงินเป่นด้วย

ข้อ ๓ ต้องหาคนกำถั่วใหญ่คน ๑ฤๅ๒คนตามแต่จะหาได้ มีความรู้สามัญก็คือแจงเบี้ยเป่น ไม่หนักไม่เบา คือไม่ขาดๆ เกินๆได้แล้วก็เป่นอันใช้ได้ แต่ถ้าหาได้ที่มีความรู้วิเศษแปลกจากสามัญคือกำเบี้ยขึ้นมือรู้ว่าจะออกนั่นออกนี่ได้ ฤๅยิ่งได้ที่สามารถจะรู้ว่ากอบเบี้ยออกไปที่นี่จะออกประตูนั้นประตูนี้ได้ แล้วมือยายถ่ายเทแก้ไขให้ออกโน่นออกนี่ หลีกเลี่ยงไปจากเค้าเงื่อนอย่าให้กินใจคนแทงได้ก็ยิ่งดีนัก แต่คนมีความรู้อย่างนี้ยากที่จะหาได้ ถ้าขุนพัฒน์ได้ไว้สำหรับย่อนสักคน ๑ แล้วก็หวังใจได้ว่าในข้อนี้การเล่นถั่วใหญ่คงไม่สั่วเสีย

ข้อ ๔ ต้องหาหัวเบี้ยถั่วใหญ่คน ๑ ซึ่งมีความรู้ดูเงิน เป่นต้นรู้ว่าเงินดีเงินแดงได้รวดเร็ว แลมีความแม่นยำจำคนเล่นได้ถ้วนหน้า คือ ใน

เวลาที่มานั่งในเสื่อรู้ว่าคนนั้นคนนี้ถูกแล้วก็ครั้ง ควรเก็บหัวเบี้ยได้ฤา
ยัง และจะใช้เงินเก็บเงินเมื่อเวลาถั่วออกแล้วก็คล่องแคล่ว ไม่ขัดขวาง
ทันการทันเวลา เมื่อกล่าวโดยย่อก็คือเปนคนฉลาดประเปรียวคล่อง
แคล่วไม่เสียรัดเสียเปรียบแก่คนแทง จึงจะเอามาเปนหัวเบี้ยได้

ข้อ ๕ ต้องหาคนทำโปปั่นกับหัวเบี้ยเสื่อ ๑ รวม ๒ คน ทำโปกำ
เสื่อ ๑ ก็รวม ๒ คนเหมือนกัน เมื่อจะตั้งโปปั่นแลโปกำมากน้อยกี่เสื่อ
ก็ต้องหาคนให้เต็มตามประสงค์ คนเหล่านี้จะต้องมีความรู้แลกิริยา
อาการให้คล้ายคลึงกับถั่วใหญ่ คนที่หามาเหล่านี้จะต้องเข้าใจว่าเปนคน
สำคัญที่ขุนพัฒน์ย่อมเห็นคุณวุฒิแล้ว แลประกอบด้วยความซื่อตรง
แลหลักฐานหลายอย่าง ว่าให้เห็นกันง่าย ๆ ก็คือเหมือนใครจะเข้ามาทำ
การกับขุนพัฒน์ ต้องมีประกันแลรับเรือนพร้อมกันจนเปนที่เชื่อใจของ
ขุนพัฒน์ได้แล้ว นั่นและจึงจะได้เข้ามาทำการด้วยกันได้ เพราะไหน
จะต้องให้เงินเดือนตามคุณวุฒิก็ชั้น ๑ แล้ว ถ้าไม่ซื่อตรงต่อขุนพัฒน์ก็
ยังจะต้องเสียขุบเสียยับเข้าไปอีกชั้น ๑ เล่า เพราะฉนั้นการในชั้นต้นนี้
ขุนพัฒน์จะต้องจัดให้เรียบร้อย แลคนใช้ในโรงบ่อนนอกจากนี้ก็ยังต้อง
มีอีกหลายคน แต่ไม่จำเปนจะต้องจารไนให้ทั่วไป เพราะการนอกจากที่
กล่าวมาเปนแต่การเล็กน้อย ขาดบ้างเหลือบ้างก็ไม่ขัดขวางอะไรนัก

เมื่อขุนพัฒน์มีคนทำการเต็มตามน่าที่แล้ว ก็ลงมือเปิดการเล่น
ถั่วโปต่อไป การเล่นที่เล่นในบ่อนมี ๓ อย่างด้วยกัน คือ ถั่วใหญ่อย่าง ๑
โปปั่นอย่าง ๑ โปกำอย่าง ๑ ถั่วใหญ่นับว่าเปนประธานของบ่อนเบี้ย

เพราะเปนการที่คนเล่นได้พร้อมกันมาก แลเงินที่ได้เสียกันมากกว่าอย่างอื่น บ่อน ๑ มักจะมีถั่วใหญ่แต่วงเดียว ปูเสื่อผืนใหญ่สำหรับเล่นไว้กลางบ่อน มีขุนพัฒน์บางคนได้ลองตั้งถั่วใหญ่เปน ๒ วง หวังจะให้คนเล่นได้มากขึ้น แต่ครั้นเล่นไปเห็นเสียเปรียบคนแทง เพราะคนแทงเลือกดูเห็นวงไหนเปนเวลาถั่วตาย เข้ามือเสียก็รุมกันเล่นแต่วงนั้น ไม่ไปเล่นวงที่ถั่วกิน ด้วยเหตุนี้ขุนพัฒน์จึงมักเล่นถั่วใหญ่แต่บ่อนละวงเดียว โปขันนั้นกระบวนเล่นสนุกพลิกแพลง มักชอบเล่นแต่นักเลงผู้ชาย แลวง ๑ คนเล่นไม่ได้มากเหมือนกับถั่วใหญ่ บ่อน ๑ จึงมีเล่นหลายวง แล้วแต่มีนักเลงมาเล่นพอจะตั้งวงได้นายบ่อนก็เอาเสื่อปูให้เล่นกันวง ๑ ส่วนโปกำนั้นเปนทำนองพันทางในระหว่างถั่วกับโปขัน คือกำด้วยเบี้ยเหมือนกับถั่ว แต่วิธีแทงเปนอย่างโปเปนของคนที่มีทุนน้อยชอบเล่น เพราะถั่วกับโปขันนายบ่อนยอมให้เล่นเพียงสลึง ๑ เปนอย่างต่ำ แต่โปกำนั้นจะเล่นเพียงเฟื้องฤๅ ๒ ไพก็เล่นได้ จึงมักตั้งวงตอนขอยบ่อนแล้วแต่มีใครจะเล่นนายบ่อนก็ทำให้แทง [๑]

วิธีเล่นถั่วโปมีแต้มสำหรับแทงแต่ ๔ ประตูเท่านั้น คือแตมหน่วย (คือ ๑) แต้ม ๒ แต้ม ๓ แต้มครบ (คือ ๔) ที่สำหรับแทงนั้นเอาเสื่อปู แล้วหมายเส้นเปนแกงแนงอย่างนี้ × ช่องล่างตรงที่เจ้ามือนั่งหมายว่าประตูครบ ช่องข้างซ้ายเจ้ามือหมายว่าประตูหน่วย ช่องบนตรงข้ามกับเจ้ามือหมายว่าประตู ๒ ช่องข้างขวาเจ้ามือหมายว่าประตู ๓

---

๑ โปถ้าเห็นจะเล่นแทนถ้าตัดที่เคยเล่นฉันแต่โบราณ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

เข้าใจกันซึ่มทราบไม่ต้องเขียนแต้มบอกไว้ที่เสือ ลักษณเล่นถั่วนั้น
เข้ามือเอาเบี้ยราว ๑๐๐ จน ๒๐๐ เบี้ยมากองไว้ข้างน่า คนเล่นประมาณ
ว่าจะออกประตูไหน ก็วางเงินแทงประตูนั้น ตามวิธีแทงที่จะกล่าว
ต่อไปข้างน่า เมื่อแทงแล้วเจ้ามือก็นับเบี้ยที่กองไว้แจงออกทีละ ๔ เบี้ย ๆ
แล้วขัดไปจนเหลือเศษเปนที่สุด ถ้าเศษเปน ๑ ฤๅ ๒ ฤๅ ๓ ฤๅ ๔ แต้ม
ไหนก็คือถั่วออกแต้มนั้น โปกำก็แจงเบี้ยทำนองเดียวกัน ผิดกับถั่ว
แต่กองเบี้ยน้อยกว่า แลปล่อยให้คนแทงเห็นกองเบี้ยแวบหนึ่ง พอล่อ
ให้คาดแต้มแล้ว เอาถ้วยครอบกองเบี้ยเสียมิให้เห็น จนกระทั่งแทง
เสร็จแล้วจึงเปิดถ้วยออกนับเบี้ย ส่วนโปขั้นนั้น มีโปทองเหลือง
รูป ๔ เหลี่ยม มีฝาครอบตัวมิดเหมือนกับกล่อง ที่ตัวโปมีช่อง ๔
เหลี่ยมพอใส่ลิ้นโปลงไปเต็มพอดี ไม่ให้ลิ้นโปพลิกไปทางไหนได้
ลิ้นโปนั้นรูปร่างเหมือนลูกยาตสลักทั้ง ๖ ด้าน แลทาสีขาวซีก ๑ แดง
ซีก ๑ เหมือนกันทั้ง ๖ ด้าน วิธีที่เล่นเจ้ามือเอาลิ้นลงในโปไม่ให้คน
แทงเห็น แล้วปิดฝาโปออกมาตั้งให้คนแทง ยอมให้คนแทงขั้นโป
ไปตามชอบใจ จนตกลงว่าจะตั้งตลับโปให้ด้านไหนตรงกับแต้มไหน
แล้วจึงเปิด ถ้าลิ้นโปซีกขาวตรงกับช่องแต้มไหน ก็นับว่าโปออก
แต้มนั้น วิธีเล่นถั่วโปเปนดังกล่าวมานี้

ส่วนวิธีแทงถั่วโปมี ๕ อย่างด้วยกัน เรียกว่าแทงอ๊ออย่าง ๑ แทง
เลียมอย่าง ๑ แทงเหม็งอย่าง ๑ แทงชั้วอย่าง ๑ แทงกั๊กอย่าง ๑
แทงอ๊อนั้น แทงประตูเดียว ถ้าถูกเจ้ามือใช้ ๓ ต่อ ถ้าออก
แต้มอื่นเปนกิน

แทงเลี่ยมนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อประตู ๑ เช่นแทงเลี่ยม ๒ ติด ๓ ถ้าออก ๒ เข้ามือใช้ ๒ ต่อ ถ้าออก ๓ เย่นเจ๊า (คือเสมอตัว) ถ้าออกหน่วย ออกครบจึงกิน จะแทงแต้มไหนติดแต้มไหนแล้วแต่จะเลือกตามชอบใจ

แทงเหม็งนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อ ๒ ประตู ถ้าถูกเข้ามือใช้แต่ต่อเดียว ถ้าออกแต้ม ๒ ข้างเย่นเจ๊า เข้ามือกินแต่ออกแต้มตรงกันข้ามกับที่แทงประตูเดียว เช่นเหม็ง ๒ ถ้าออก ๒ เย่นถูก ออกหน่วยออกสามเย่นเจ๊า เข้ามือกินแต่ออกครบประตูเดียว

แทงชั้วนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อ ๒ ประตูอย่างเหม็ง ผิดกันแต่ผู้แทง เลือกประตูให้กิน เช่นแทงชั้ว ๒ ติด ๓ ถ้าออก ๒ ถูก เข้ามือใช้ต่อเดียว ถ้าออก ๓ ออกครบเจ๊า กินแต่ออกหน่วยที่ตรงข้ามกับแต้มติดประตูเดียว

แทงถักนั้น แทง ๒ ประตู ถ้าถูกประตูไหนก็ใช้ต่อเดียวเหมือนกัน ถ้าออก ๒ ประตูที่ไม่ได้แทงเย่นกิน

แต่เดิมวิธีเล่นถั่วยอมให้แทงแต่เหม็งกับถัก มาชั้นหลังให้แทงทั้ง ๕ อย่างเหมือนกับโป เพราะฉนั้นวิธีแทงถั่วกับโป จึงไม่ผิดกัน

เมื่อผู้แทงถูก เข้ามือจะใช้ทรัพย์ให้ ชักหัวเบี้ยจากเงินที่ได้เรียกว่าต๋ง เป็นส่วนลดร้อยละ ๑๐ ตามประเพณีที่เก๊ยอากรแต่โบราณมา ข้อนี้กล่าวกันว่า คนที่ไปเล่นถั่วโปนั้น โดยจะแทงถูกที่กินที่เสมอไปก็หมดพก หมดที่ถูกขุนพัฒน์ต๋งนั้นเอง

แต่ฝ่ายขุนพัฒน์นั้น ที่จริงก็มีความยากอยู่ในน่าที่ แลมีทางเสียที่จะต้องระวังอยู่มากหลายอย่าง เบื้องต้นแต่จะต้องคิดอ่านให้คนชอบมาเล่นเบี้ยที่บ่อนของตนให้มาก ถ้าคนพากันเบื่อไม่มาเล่นขนพัฒน์ก็ต้องฉิบหาย เพราะฉนั้นจึงต้องคิดล่อให้คนมาที่บ่อน เช่นติดตลาดยี่สารร้านรวงให้คึกคัก แลหาเครื่องมโหรศพ มีงิ้วแลลครเปนต้นมาเล่นให้คนดูที่น่าบ่อน ประสงค์จะให้คนไปดูแล้วเลยเข้าไปเล่นเบี้ย แต่ก่อนมาพวกเจ้าของลครหากินได้ด้วยรับเล่นตามบ่อนโดยมาก เรียกว่าเล่นงานเหมา เพราะเขาหาไปเล่นเหมาค่าจ้างกันเปนคราวละ ๗ วัน ๑๐ วันเปนกำหนด ขุนพัฒน์ยังจะต้องตรวจตราดูการในบ่อนของตนด้วยต้องหมั่นไปทุกวัน ต่อมีคนถุงเค้าที่ไว้ใจได้จริง ๆ จึงเว้นได้บ้างเปนครั้งเปนคราว แต่ถึงอย่างไรก็ต้องระวังรักษาอย่าให้ความฉิบหายในเหตุ ๓ ประการเกิดขึ้นได้ คือ ฉิบหายด้วยธรรมดาเองประการ ๑ ฉิบหายด้วยแพ้ความรู้ผู้อื่นประการ ๑ ฉิบหายด้วยพวกของตนเองเปนไส้ศึกประการ ๑ เหตุ ๓ ประการนี้ ถ้าเกิดมีขึ้นแต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วขุนพัฒน์จำเปนจะต้องแก้ไขด้วยอุบายอันใดให้สงบเรียบร้อยโดยเร็วจงได้ ถ้าทิ้งไว้ช้าก็จะเหมือนแกล้งตัวเองให้รับความฉิบหายมากขึ้นทุกที

อันความฉิบหายที่เกิดขึ้นโดยธรรมดาเองนั้น เช่นถั่วใหญ่ก็ดีโปยขึ้นโปกำก็ดี ยางคราวอาจตายลง คือกำออกไปฤาครยออกไปทิไร เขาก็พากันแทงถูกไม่มีเวลากินได้ ว่าตามที่เขาถือกัน เขาว่าเปนเพราะถึงคราวซวย (คือคราวเสีย) ของขุนพัฒน์เปนเวลาเฮง

(คือรวย) ของคนแทง มาประจวบกันเข้าทั้ง ๒ ฝ่าย ตามคราวตามสมัยที่อาจจะเปนได้จริงบ้างเช่นนี้ ลักษณการแก้ไขก็ไม่เห็นมีอุบายอันใด เปนแต่ขนพัฒน์เห็นว่าเสียลงไปมาก ก็ไปนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นฉันเช้า สะเดาะเคราะห์ฤาไหว้เจ้าเส้นผีไปตามที ยักทำไปจนกว่าจะมีเวลารวยขึ้น ก็ได้ชื่อว่าสิ้นเคราะห์ฤาเจ้าฤาผีซึ่งเปนที่นับถือของเขา ท่านช่วยแล้วก็เปนอันแล้วกัน

ความข้อนี้ถ้าว่าตามความเห็นแล้ว ก็เห็นว่าถึงโดยจะไม่ต้องแก้ไขอันใดเลยก็คงกลับมีเวลารวยได้ เพราะการเล่นพนันย่อมมีเวลาได้แลเวลาเสียเปนคู่กันเปนธรรมดาเช่นนี้ทั่วไปทุกอย่าง เพราะฉนั้นถ้าใครเปนนักเลงเล่นได้ รวยแล้วไม่เลิกเสียยังขืนเล่นอยู่ร่ำไป ก็คงเสียลงบ้างเหมือนกัน อาไศรยความที่เปนธรรมดาเท่านี้ ไม่ต้องทำอะไรเลยก็คงมีเวลารวยขึ้นเอง ขอแต่ให้คนที่เล่นรวยแล้วนั้นกลับมาเล่นร่ำไป ก็คงเสียลงเปนแท้ ไม่ต้องสงไสยเลย

อันฉิบหายด้วยแพ้ความรู้ผู้อื่นนั้น คืออธรรมดานักเลงที่เล่นเสียลงแล้ว ก็ย่อมคิดหาอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งไปเล่นแก้ตัวร่ำไป เมื่อมีความคิดเห็นช่องเห็นทางที่จะรอดตัวได้อย่างใดก็ผูกหัดไว้ ให้ชำนิชำนาญแล้วจึงไปเล่น ถ้ารวยได้สมประสงค์ก็เลยถือเอาความรู้อันนั้นเปนลัทธิทางที่จะเล่นต่อไป จะยกเปนตัวอย่าง คือเช่นนักเลงบางเหล่าเขามักผูกหัดวิธีลักเบี๊ดโป่ ฤาเปลี่ยนโปจนชำนิชำนาญคล่องแคล่วทุกท่าแล้วเมื่อไปเล่น เขาลักเบี๊ดโปให้เห็นได้ว่าจะออกแต้มไหนเขาก็รวยทุกครั้ง กระบวนลักเบี๊ดโปนี้คิดประดิษฐ์เปนท่าทางต่าง ๆ เพื่อปรารถนาจะให้พัน

ความไหวพริบของขุนพัฒน์ ถ้าขุนพัฒน์รู้เท่าทันถึงเขาท่าไหน เขาก็คิดยักเปนท่าอื่นร่ำไป จนมีชื่อเสียงต่าง ๆ สำหรับท่านั้น ๆ เรียกว่าท่ามังกรชูแก้วก็มี เสือลากหางก็มี กวางเหลียวหลังก็มี ยังยิดแกนก็มี ท้าวแขนขออิแปะก็มี ผ้าแตะย่าพลัดตกก็มี ยกกันดูหัวเถาก็มี เหล่านี้ล้วนท่าทางที่ผูกหัดไว้ลักเยิดโปทั้งนั้น

การลักเยิดโปตามท่าทางต่าง ๆ นี้ เมื่อคราวแรก ๆ ขุนพัฒน์ฤๅคนทำโปคงไม่รู้เท่าถึงความรู้ของนักเลงเหล่านั้นก่อน เพราะกิริยาอาการที่จะลักเยิดโปโดยท่าทางอย่างใด ก็ไม่สู้ผิดแผกแปลกไปจากกิริยาอาการของคนที่เล่นตามธรรมดานัก เพราะฉนั้นจึงยากที่จะจับไหวพริบได้โดยเร็ว ต่อเมื่อไรได้เห็นเสียหนหนึ่งฤๅสองหนแล้ว นั่นแหละจึงจะรู้สึกได้ว่ากิริยาอาการอย่างนั้น ๆ เปนลัทธิสำหรับลักเยิดโปของคนจำพวกนั้น ๆ เมื่อขุนพัฒน์คนใดถูกเข้ารู้สึกแล้ว ทางที่จะแก้ไขก็มีแต่พาลริพาลขวางทุบตีจับเอาตัวไว้ แล้วส่งไปยังเจ้าพนักงาน ไม่มีทางอื่นที่จะแก้ไขให้ดีกว่านี้ขึ้นไปได้ การลักเยิดโปนี้เปนทางฉิบหายของขุนพัฒน์ได้อย่างหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใคร่จะมีใครลักเยิดได้เพราะขุนพัฒน์รู้เท่าเสียแทบทั้งนั้นแล้ว

อีกอย่าง ๑ เรียกว่าการลักเปลี่ยนโป คือ เปลี่ยนลีนโปที่เล่น ถ้าเขาเปลี่ยนได้ก็เปนทางฉิบหายสำคัญของขุนพัฒน์เหมือนกัน แต่รอดตัวที่เปนการเปลี่ยนได้โดยยาก เพราะต้องมีพวกของขุนพัฒน์เปนใจเล่น

ด้วย จึงจะรักเปลี่ยนได้ ถ้าลงเปลี่ยนโปได้ย่อนใด ความฉิบหายของขุนพัฒน์ย่อนนั้นก็เปนอย่างร้ายแรงยากที่จะแก้ไขได้ เพราะจะจับไหวพริบอย่างใดก็ไม่ได้สักท่า ต่อเมื่อใดพิจารณาดูที่โปจึงจะรู้ได้ เพราะธรรมดาโปที่คนจำพวกนั้นเอามาเปลี่ยน ย่อมมีกลไกทำไว้สำหรับให้เจ้าของสังเกตุรู้ได้ว่าโปจะออกแต้มไหน เพราะฉนั้นย่อมมีที่แปลกกับโปธรรมดา แต่ความรู้ที่จะลักเยีดโปฤาลักเปลี่ยนโปนี้ เดียวนี้ขุนพัฒน์รู้เท่าถึงท่าทางของความรู้ทั้ง ๒ อย่างเสียหมดแล้ว แลยอกกิริยาอาการอย่างนั้น ๆ เปนความรู้ที่เขาจะลักเยีดโปให้คนทำโปเข้าใจรู้ไว้ทุกเสือ แลเมื่อเวลาเลิกย่อนก็ให้ถุงเค้าเก็บโปลั่นกุญแจไว้เสียในหีบ ถ้าทำอย่างนี้ทุกวันไปก็เปนพ้นความฉิบหายที่จะมีมาโดยทางนี้ได้

อันความฉิบหายเพราะพวกขุนพัฒน์เปนไส้ศึกแก่คนแทงนั้น ก็คือเช่นลักเปลี่ยนโปให้คนแทง ฤาทำโปรู้แล้วนัดแนะยอกใย้ให้แก่คนแทง ฤากำถั่วใหญ่เขียขึ้นมือรู้ว่าจะออกนั่นออกนี่ยอกใย้แยบคายให้แก่คนแทง เล่นได้เงินไปแล้วแบ่งปันกันตามมากแลน้อย เหล่านี้ก็เปนทางความฉิบหายอิกอย่างหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะร้ายแรงกว่าทุกอย่างที่กล่าวมาแล้ว เพราะคนของขุนพัฒน์แต่ละคน ๆ ก็เลือกล้วนแต่ที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้แล้วทั้งนั้น เมื่อมาเกิดโกงขึ้นเช่นนั้นก็เปนอันยากที่ขุนพัฒน์จะหยั่งรู้ มักจะถูกคดโกงเสียนานจึงจะทราบความระแคะระคายบ้าง แต่จะจับให้มั่นคงก็ยาก เพราะฉนั้นความฉิบหายทางนี้ขุนพัฒน์จึงต้องระวังรักษาอยู่เปนนิตย์ แลมีความกลัวเกรงมากกว่าทางอื่น

ถ้าขุนพัฒน์มีความระวังหนทางแห่งความฉิบหายที่จะมาถึง แล
ป้องกันไว้ได้แล้ว ถึงโดยจะได้เสียกันในกระบวรเล่นมากน้อยเท่าใด
การเล่นถั่วโปนี้ขุนพัฒน์ก็คงมีแต่ได้เปรียบคนแทงไม่มีที่จะขาดทุน

ถ้าว่าทางข้างฝ่ายคนเหล่านั้นธรรมดานักเลงเล่นเบี้ยลงได้เล่นแล้ว
มักหมกมุ่น เมื่อแทงเสียมาก็คิดหาอุบายไปเล่นแก้ตัวอีกไม่ใคร่รู้จัก
เข็ด คิดจะแก้ทางนี้เมื่อไปเล่นเสียก็กลับมาคิดหาอุบายที่จะแก้ทางอื่น
ต่อไป สมกับคำที่เขาพูดกันว่า “ไม่ได้ด้วยเล่ห์สู้ด้วยกล ไม่ได้
ด้วยมนต์สู้ด้วยคาถา” คำพูดอย่างนี้เปนตรงกันกับนักเลงเล่นถั่วโป
ทีเดียว ที่สุดไปเล่นโดยผิมือเสียหนักเข้าก็หันเข้าหาผู้วิเศษที่ยกตน
ว่าสำเร็จในทางสะระตะฤาบอกกระดานไชย ฤามีน้ำมันทาตาเห็นโป
และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ใครไปเล่นตามลัทธิของผู้ใดรวยมา
ก็ยกย่องสรรเสริญท่านผู้นั้นว่าวิเศษดีในทางนั้น ๆ กิตติศัพท์ลือฉาวไป
ก็พากันเอามาเล่นต่อ ๆ ไปอีก ถ้าไปเล่นเสียลงสิ้นนับถือ ก็คิดหา
ในทางอื่นต่อไปไม่มีที่สุดลงได้ ถ้าจะมีความคิดเห็นเสียสักนิดเดียวว่า
“ทางวิเศษอันใดมีจริงแล้ว ขุนพัฒน์จะกล้ายอมเสียเงินอากร รับ
ตั้งโรงบ่อนเล่นมาได้จนทุกวันนี้แลฤา อีกประการ ๑ คนที่ได้ของวิเศษ
ไปเล่นนั้นมีใครที่ร่ำรวยถึงตั้งตัวได้บ้างหรือไม่” ถ้าคิดได้ดังนี้ก็จะมี
สติหาพากันฉิบหายด้วยการเล่นถั่วโปไม่.

เรื่องเลิกบ่อนเบี้ย

ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดแก้ไขวิธีการปกครองพระราชอาณาจักร เริ่มด้วยโปรดให้จัดการพระคลังก่อนอย่างอื่น พระราชประสงค์ซึ่งจะเลิกบ่อนเบี้ยมีมาแต่แรกจัดการพระคลัง แต่หากขัดข้องอยู่ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือประการที่ ๑ เงินภาษีอากรผลประโยชน์แผ่นดินยังตกเรี่ยเสียหายอยู่มาก เงินหลวงที่ส่งมาถึงพระคลังมหาสมบัติไม่พอจ่ายใช้ในราชการ จึงโปรดให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๑๘ รวบรวมการภาษีอากรซึ่งแยกย้ายอยู่หลายกระทรวงต่างกันมาไว้ในกระทรวงพระคลัง เพื่อจะจัดการเก็บผลประโยชน์แผ่นดินให้ได้มากขึ้น ถ้าจะเลิกฤาจะลดบ่อนเบี้ยในเวลาเงินผลประโยชน์แผ่นดินยังได้น้อย ก็จะกลับขาดผลประโยชน์แผ่นดิน เปนปรปักษ์แก่การที่จัดอยู่ในเวลานั้น จึงต้องรอไว้ก่อน ประการที่ ๒ ในเวลาต่อมา เมื่อการหอรัษฎากรพิพัฒน์ค่อยเปนระเบียบเรียบร้อย เงินภาษีอากรก็ทวีขึ้น แต่การที่จะเลิกบ่อนเบี้ยก็กลับยากขึ้น ด้วยเงินอากรบ่อนเบี้ยยิ่งทวีขึ้น กลายเป่นอากรประเภทที่เงินมากอย่าง ๑ เจ้าพนักงานในกระทรวงพระคลังไม่กล้ารับผิดชอบคิดลดเลิกบ่อนเบี้ย ด้วยเกรงเงินพระคลังจะไม่พอใช้จ่ายราชการแผ่นดิน เพราะเมื่อจัดการบ้านเมืองมาโดยลำดับ ถึงได้เงินผลประโยชน์แผ่นดินมากขึ้น รายจ่ายใช้ราชการต่าง ๆ ก็มากขึ้นเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้การที่จะเลิกบ่อนเบี้ยจึงต้องรอมาอีกตอน ๑ จน

ถึงปีกุญ พ.ศ. ๒๔๓๐ ในเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ เสด็จดำรงตำแหน่งอธิบดี[๑] กระทรวงพระคลัง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เป่นรองอธิบดี กราบบังคมทูลรับที่จะคิดอ่านลดย่อนเบี้ยลงตามพระราชประสงค์ มิให้ขัดขวางแก่ประโยชน์ของราชการบ้านเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศเมื่อณวันอังคาร เดือนอ้ายแรม ๑๓ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๑๒๔๙ พ. ศ. ๒๔๓๐ กำหนดการลดย่อนเบี้ยในปีชวด พ. ศ. ๒๔๓๑

ประกาศหอรัษฎากรพิพัฒน์

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ อธิบดีที่ ๑ ในกรมพระคลังมหาสมบัติ รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า การเล่นพนันต่าง ๆ ซึ่งชาวสยามเคยเล่นเปนการสนุก แลแข่งขันพนันกันด้วยทรัพย์สมบัติ พัศดุเงินทองต่าง ๆ นั้น ที่เปนการพนันของชาวสยามแท้ก็มีแต่วิ่งม้า วิ่งวัว ชนนก ชนไก่ ชนปลา แลไพ่ต่าง ๆ เหล่านี้ เป่นต้น การเล่นโปถั่วนั้นเปนวิชาพนันของจีน พวกจีนพากันเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรยทำมาหากินอยู่ในกรุงสยาม ได้ความผาศุกหากินอยู่ตามภูมลำเนาแล้ว พากันก่อการเล่นโปถั่วซึ่งเปนวิชาถนัดของตนขึ้น ชักชวนคนไทยให้หลงเล่นไปด้วย ทำให้เปนการเสียทรัพย์เสีย

---

๑ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังเปนแต่อธิบดี พึ่งเลื่อนขึ้นเปนเสนาบดีต่อ ร. ศ. ๑๑๑ พร้อมกับเสนาบดีที่ตั้งใหม่อีกหลายกระทรวง

เวลาเสียประโยชน์การค้าขาย แลทำให้สันดานหมกมุ่นไปในสิ่งซึ่งหาประโยชน์มิได้ เปนการร้ายแรงยิ่งกว่าการเล่นซึ่งชาวสยามเคยเล่นกันมา เพราะฉนั้นโปถั่ววิชาของจินนี้ เปนวิชาอุปเท่ห์ที่มาชวนคนไทยให้เสียประโยชน์

บัดนี้ในแขวงกรุงเทพ ฯ มีโรงบ่อนใหญ่น้อยตั้งเล่นโปถั่วอยู่ในถนนใหญ่น้อย แลแลวกตรอกลำน้ำลำคลองต่าง ๆ เปนอันมาก แลยังมีบ่อนย่อยเล็กน้อยเที่ยวตั้งแสวงหาผู้เล่นอยู่อีกมากกว่ามาก ได้ความตามบาญชีเจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้าว่า ในแขวงกรุงเทพ ฯ นี้มีบ่อนใหญ่ตั้งเล่นโปถั่วประจำอยู่ ๑๒๖ ตำบล แลยังมีบ่อนย่อยเล็ก ๆ อีกประมาณ ๒๗๗ ตำบล แลประมาณมิได้แน่ เพราะบางทีตั้งเล่นอยู่แต่ ๑๕ วันบ้าง เดือนหนึ่ง ๒ เดือน ๓ เดือนบ้าง แลวเลิกเสีย ฤๅบางทีเล่นอยู่ตลอดปีบ้าง อาไศรยเที่ยวเร่แสวงหาผู้เล่นในหมู่ประชุมชน ได้ความดังนี้ จึงทรงพระราชดำริห์ว่าการพนันคือโปถั่ววิชาของจีน ซึ่งเห็นว่าเปนของชั่วชวนชาวสยามให้ประพฤติตนเปนนักเลงหลงเล่นอยู่ทำให้เสียประโยชน์นี้ ควรจะผันผ่อนห้ามปรามเสียให้น้อยเบาบางจนเลิกเสียทั้งสิ้นได้โดยความเรียบร้อย แต่ครั้นจะห้ามปรามให้เปนการเด็ดขาดให้เลิกเสียทีเดียวในขณะเดียว พวกจีนซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรยทำมาหากินอยู่ในกรุงสยาม เคยประพฤติชอบเล่นโปถั่วซึ่งเปนการพนันสำหรับชาติอย่างได้ความร้อนลำบาก อาไศรยพระราชดำริห์ซึ่งทรงพระมหากรุณาแก่หมู่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เพื่อจะมิให้ชาวสยามริเปนนักเลงหลงเล่นการพนันโปถั่วเพลิดเพลินไปให้เสียประโยชน์

แลมิให้เปนที่เดือดร้อนแก่พวกจีนซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรย ทำมาหากินอยู่ในกรุงสยามได้ความเดือดร้อน

จึงมีพระบรมราชโองการ มาณพระบัณฑรสรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ อธิบดีที่ ๑ ในกรมพระคลังมหาสมบัติ มีรับสั่งให้เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้า ไปกะที่โรงบ่อนซึ่งเล่นโปถั่วอยู่ในแขวงกรุงเทพ ฯ ให้คงไว้เปนที่เล่นของพวกจีนนักเลงซึ่งเคยเล่นบ้างพอสมควร นอกนั้นให้เลิกเสียมิให้เล่นต่อไป คือบ่อนใหญ่ตั้งเล่นโปถั่ว ๑๒๖ นั้น ให้คงเล่นอยู่แต่ ๖๗ ตำบล ให้เลิกเสีย ๕๙ ตำบล แลบ่อนย่อยอิกประมาณ ๒๗๗ ตำบล ซึ่งเหลือประมาณนั้นให้เลิกเสียให้หมด ต่อไปห้ามมิให้เล่นเปนอันขาด แลโรงบ่อนซึ่งอนุญาตให้คนเล่น เคยตั้งเล่นอยู่ในที่สถานใด ก็ให้ตั้งเล่นอยู่ในที่นั้น มิให้ย้ายแขวงย้ายตำบลไปได้ กำหนดให้เปิดการเล่นแต่เวลาโมงเช้าจนถึงเวลา ๕ ทุ่ม[๑] แลเวลาที่เล่นนั้นให้มีโปลิศประจำอยู่ทุกบ่อน เพื่อมิให้จีนเจ้าของบ่อนทำความยังอาจล่วงเกินสิ่งใด แต่โดยอำนาจของเจ้าของบ่อนนั้น

การที่จะจัดให้เลิกโรงบ่อนนี้ กำหนดจะได้ลงมือตั้งแต่วันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๕ ปีชวดยังเปนนพศก จุลศักราช ๑๒๔๙ แลต่อไปนั้นถ้าถึงวันกำหนดแล้ว ผู้หนึ่งผู้ใดยังอาจเล่นการพนันโปถั่วในที่ห้าม คือ

---

๑ คือแต่ ๗ นาฬิกาก่อนเที่ยง จน ๑๑ นาฬิกาหลังเที่ยง

ที่ให้เลิกเสียฤาในที่ที่ไม่ได้อนุญาตให้เล่น จับตัวได้พิจารณาเปนสัตย์ให้ลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ประกาศมาณวันอังคาร เดือน ๑ แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุญนพศก จุลศักราช ๑๒๔๙ เปนวันที่ ๖๙๖๘ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ตามประกาศปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ นี้ ลักษณอากรบ่อนเบี้ยแก้ไขหลายอย่าง คือ

(๑) เดิมในจังหวัดกรุงเทพ ฯ (รวมทั้งเมืองนนทบุรีอันเขตรคาบเกี่ยวกับกรุงเทพ ฯ นั้น) มีจำนวนบ่อนเบี้ย ๔๐๓ บ่อน เลิกเสีย ๓๓๖ บ่อน คงให้เล่นต่อไปแต่ ๖๗ บ่อน แลบ่อนทั้ง ๖๗ บ่อนนี้ให้มีที่ตั้งเปนกำหนด คือ

บ่อนเบี้ยในบริเวณพระนคร ๑๓ ตำบล[๑]

๑ ท่าพระ

๒ แพลอยหลังวัดชะนะสงคราม

๓ บางลำภู

๔ ริมโรงหวย (น่าวังบุรพา)

๕ นอกกำแพง (อยู่ตรงกับวัดบรินายก)

๖ วัดราชบรณ (ปลายถนนเพื่องนคร)

๗ ท่าเตียน

---

๑ ชื่อตำบลที่เรียกในหนังสือราชกิจจานุเบกษารู้ไม่ได้ว่าอยู่ที่ไหนหลายแห่ง ถามได้อธิบายจากพระยาสุนทรพิมลบ้าง พระอนุวัตน์ราชนิยมบ้าง พระอักษรสมบัติบ้าง

๘ โรงม้า (เดิมอยู่ริมสพานช้างโรงสี แล้วย้ายไป
อยู่ถนนเพื่องนครตอนกลางเมื่อทำโรงทหาร)
๙ ตลาดเสาชิงช้า
๑๐ บ้านลาว (สี่แยกถนนเจริญกรุง)
๑๑ บ้านหม้อ
๑๒ คอกโค (ริมบ้านแขก)
๑๓ ท้องน้ำ (แพจอดปากคลองหลอดริมท่าช้างวังน่า)
บ่อนเบี้ยในท้องสำเพ็ง ๑๐ ตำบล
๑๔ สพานหัน
๑๕ สำเพ็ง (กงสีลัง)
๑๖ มาเก๊งอ่าว (ตรอกเว็จขี้)
๑๗ ตลาดเข้าสาร
๑๘ ศาลเจ้าเก๊งเอี๊ยะ (ศาลเจ้าต้นไทร)
๑๙ ศาลเจ้าเก่า
๒๐ เล่งขวยเอี๊ย (ตรอกเจ๊สัวเนี่ยม)
๒๑ ตลาดน้อย
๒๒ เซี่ยนกง (เหนือวัดสำเพ็ง)
๒๓ ศาลเจ้าเนี่ยกง (เหนือวัดสามจีน)

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศตวันออก ๙ ตำบล

๒๔ บ้านยาตร

๒๕ ริมวัดสระเกษ

๒๖ สวนมลิ

๒๗ ริมวัดสามง่าม

๒๘ บ้านตากแดด (คลองผดุง ใกล้สี่แยกมหานาค)

๒๙ บ้านหัวหมาก (คลองแสนแสบ)

๓๐ ริมวัดบำเพ็ญ (คลองแสนแสบ)

๓๑ คลองจั่น (คลองแสนแสบ)

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศใต้ ๑๔ ตำบล

๓๒ สพานเหล็ก (สพานดำรงสถิตย์)

๓๓ ริมวัดสามจีน (หัวลำโพง)

๓๔ บ้านทวาย

๓๕ ริมวัดแก้วฟ้า (เชิงสพานพิทยเสถียร)

๓๖ ยางรัก

๓๗ ริมวัดทองธรรมชาติ

๓๘ ยางน้ำชน

๓๙ ตาวคนอง

๔๐ ท้ายถนนตก

๔๑ ยางโคล่

๔๒ บางแจงร้อน

๔๓ บางราชบุรณะ

๔๔ บางขุนเทียร

๔๕ บางเชอกหนง

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศตวันตก ๑๓ ตำบล

๔๖ บ้านขมิ้น

๔๗ ริมวัดอรุณ

๔๘ คลองบางกอกใหญ่ (ตลาดพลู)

๔๙ คลองบางกอกน้อย (แพจอดปากคลอง)

๕๐ ริมวัดบุยผาราม

๕๑ น่าเก๋ง (แพจอดใต้วัดกัลยาณมิตร)

๕๒ สพานหก (คลองบางกอกใหญ่)

๕๓ ซินกั๋ง (คลองภาษีเจริญ)

๕๔ บ้านหนองแขม (คลองภาษีเจริญ)

๕๕ บางระมาด

๕๖ ริมวัดไชยพฤกษมาลา

๕๗ บางคูเวียง

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างด้านเหนือ ๑๐ ตำบล

๕๘ บางยี่ขัน

๕๙ สามเสน

๖๐ บางกระบ้อ

๖๑ บางโพธิ์

๖๒ สี่แยกบางซ่อ

๖๓ สี่แยกบางเขน

๖๔ บางกรวย

๖๕ ตลาดขวัญ

๖๖ คลองเกร็ด

๖๗ บ้านกระแชง

(๒) เดิมอากรบ่อนเบี้ยผูกเป่นแขวง นายอากรจะตั้งบ่อนกี่บ่อนและจะตั้งที่ตำบลไหนในแขวงของตนก็ตั้งได้ตามชอบใจ ที่แก้ใหม่ให้ผูกอากรเปนตำบลแลเฉภาะบ่อนเดียว นายอากรผูกบ่อนตำบลไหนเล่นได้แต่ในบ่อนตำบลนั้น จะไปเล่นเบี้ยนอกบ่อน ฤๅเล่นเปนหลายบ่อนไม่ได้ ฝ่ายข้างราษฎรจะเล่นเบี้ยก็ต้องไปเล่นที่ในบ่อน จะหานายอากรไปติดบ่อนที่บ้านเรือนดังแต่ก่อนไม่ได้ การที่จะกำหนดเขตรแขวงของนายอากรบ่อนเบี้ย ยังคงใช้แต่สำหรับอนุญาตอากรการพนัน ซึ่งยังรวมอยู่กับอากรบ่อนเบี้ยด้วยกัน

๓ แต่ก่อนมานายอากรจะเล่นเบี้ยเวลาใดใดก็เล่นได้ ที่แก้ใหม่ให้เปิดบ่อนเล่นเบี้ยได้แต่เวลาโมงเช้า (๗ ก.ท.) จน ๕ ท่ม (๑๑ ล.ท.) ต้องเลิก

๔ ห้ามมิไม่ให้ราษฎรเล่นถั่วโป่กันในเวลานักขัตฤกษ์ตรุษสงกรานต์ดังแต่ก่อน

๕ ห้ามมิให้นายอากรบ่อนเบี้ยทำบัญชีใช้ในบ่อน

๖ ห้ามมิให้นายอากรรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ย

การที่จัดแก้ไขอากรบ่อนเบี้ยเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ดังกล่าวมาเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เฉภาะบ่อนเบี้ยที่ในกรุงเทพ ฯ ส่วนบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองทั้งปวงยังให้คงเป็นไปตามเดิม เพราะเวลานั้นยังไม่ได้ลงมือขัดการเทศาภิบาลในหัวเมือง แลรัฐบาลประสงค์จะทดลองดูเสียชั้นหนึ่งก่อน ว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยจะตกสักเท่าใด ถ้าไม่ตกมากเกินประมาณไป ก็จะได้คิดลดบ่อนเบี้ยให้ติดต่อกันไปอีก ครั้นจัดการแก้ไขแล้วเห็นเงินอากรบ่อนเบี้ยไม่ตกมากนัก จึงได้ตกลงเป็นยุติว่าต่อไปจะเลิกบ่อนเบี้ยปีละ ๑๐ บ่อนเป่นกำหนด

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๐๘ ตรงกับปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้ประกาศเลิกบ่อนเบี้ยในจังหวัดกรุงเทพ ฯ อีก ๑๐ ตำบล คือ

๑ ตำบลคอกโค ในบริเวณพระนคร

๒ ตำบลริมวัดบุบผาราม

๓ ตำบลริมวัดทองธรรมชาติ

๔ ตำบลริมวัดบำเพ็ญ

๕ ตำบลบ้านตากแดด

๖ ตำบลบ้านหัวหมาก

---

๑ การห้ามมิให้นายอากรรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ย บางทีจะห้ามมาแต่รัชกาลที่ ๓ แล้ว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่จะลงไว้ตอนนี้.

๗ ตำบลบางกระบือ

๘ ตำบลบ้านหนองแขม

๙ ตำบลบ้านแขงร้อน

๑๐ ตำบลบางโคล่

คงเหลือย่อนเยียในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ในปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ รวม ๕๗ ตำบล

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ ตรงกับปีขาล พ.ศ. ๒๔๓๓ เลิกย่อนในจังหวัดกรุงเทพ ฯ อีก ๑๐ ตำบล คือ

๑ ตำบลโรงม้า ในบริเวณพระนคร

๒ ตำบลวัดราชบรณะ ในบริเวณพระนคร

๓ ตำบลแพลอยหลังวัดชนะสงคราม ในบริเวณพระนคร

๔ ตำบลบ้านบาตร

๕ ตำบลสวนมลิ

๖ ตำบลศาลเจ้าเนียกง

๗ ตำบลบางน้ำชน

๘ ตำบลดาวคะนอง

๙ ตำบลบางเชือกหนัง

๑๐ ตำบลสี่แยกบางซื่อ

คงเหลือย่อนเยียในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ในปีขาล พ.ศ. ๒๔๓๓ รวม ๔๗ ตำบล

ในรัตนโกสินทรศก ๑๑๐ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ หาได้เลิกบ่อนเบี้ยไม่ เพราะรัฐบาลกำลังคิดวิธีใหม่ เหตุที่จะคิดวิธีใหม่นั้น เพราะมีนายอากรบ่อนเบี้ยพากันมาร้องต่อเจ้าพนักงานพระคลังว่า บ่อนที่ให้ผูกอยู่ในท้องที่ไม่เหมาะแก่การอากรบ้าง โรงบ่อนเล็กไม่พอแก่การเล่นบ้าง นายอากรจะแก้ไขอย่างใดก็ไม่ได้ ด้วยโรงบ่อนเปนของเชลยศักดิ์ นายอากรเปนแต่เช่าทำอากรไปชั่วปี ๑ ๆ รัฐบาลจึงคิดจะจัดการใหม่ คือจะทำเปนโรงบ่อนของหลวงให้นายอากรเช่า สร้างให้ใหญ่โตมั่นคงพอแก่การ แลเลือกที่สร้างให้เหมาะแก่การอากรให้ทุกแห่ง แต่รัฐบาลคิดเห็นอยู่อีกส่วน ๑ ว่า ถ้าสร้างโรงบ่อนให้ดีขึ้นเช่นนั้น คงจะยั่วให้คนเล่นเบี้ยมากขึ้น รัฐบาลสิประสงค์จะเลิกบ่อนเบี้ย จะกลับไปบำรุงให้ยิ่งเจริญขึ้นก็หาควรไม่ จึงยุติว่าจะสร้างบ่อนหลวงให้มีแต่น้อยบ่อน แล้วเลิกบ่อนอื่นเสียให้หมด ให้เงินอากรที่จะขึ้นทางบ่อนหลวงพอกลบลบกับจำนวนเงินที่จะขาดเพราะเลิกบ่อนอื่น โดยจะขาดก็อย่าให้มากนัก การสร้างบ่อนหลวงต้องทำอยู่ตลอดปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ จึงมิได้เลิกบ่อนด้วยเหตุนี้

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ตรงกับปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕ จัดการใหม่ดังกล่าวมา เลิกบ่อนบรรดาอยู่ในบริเวณพระนครทั้งหมด แลเลิกบ่อนที่อื่น ๆ ในขังหวัดกรุงเทพ ฯ อีกหลายตำบล รวมจำนวนบ่อนที่เลิกในปีนี้ ๓๑ ตำบล ให้คงเล่นเบี้ยแต่ในบ่อนของหลวง ๑๖ บ่อน คือ

๑ บ่อนสพานหัน (บ่อนหัวเม็ด)

๒ บ่อนท้องสำเพ็ง

๓ บ่อนตลาดน้อย

๔ บ่อนตลาดเข้าสาร

๕ บ่อนสพานเหล็ก

๖ บ่อนเล่งบวยเอี๊ย

๗ บ่อนหัวลำโพง

๘ บ่อนบ้านทวาย

๙ บ่อนบางรัก

๑๐ บ่อนคลองบางกอกใหญ่ (ตลาดพลู)

๑๑ บ่อนบางระมาด

๑๒ บ่อนบ้านขมิ้น

๑๓ บ่อนบางลำภู (ภายหลังเรียกบ่อนตลาดนางเลิ้ง)

๑๔ บ่อนสามเสน

๑๕ บ่อนตลาดขวัญ

๑๖ บ่อนปากเกร็ด

การแก้ไขคราวนี้ นอกจากลดจำนวนบ่อน เติมข้อบังคับห้ามมิให้นายอากรยอมให้เด็กเล่นเบี้ยด้วย

ในระหว่าง ร.ศ. ๑๑๒ จน ร.ศ. ๑๑๖ คือแต่ปีมเสง พ.ศ. ๒๔๓๖ จนปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๙ ไม่ได้มีการแก้ไขอากรบ่อนเบี้ย ด้วยรัฐบาลเห็นว่าบ่อนในกรุงเทพ ฯ ได้ลดลงมากแล้ว แต่บ่อนเบี้ยทางหัวเมืองยังไม่ได้จัดการลดหย่อนลงอย่างไรเลย เห็นว่าในชั้นนี้ควรจะขยลดเลิก

หนังสือหายาก 959.3 ด149ปส น32ป.15826

ย่อนเบี้ยออกไปถึงหัวเมือง แต่หัวเมืองพึ่งลงมือจัดแก้ไขวิธีปกครอง
เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ คือปีมเสง พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงต้องรอการเทศาภิบาลให้พอ
ลงระเบียบเรียบร้อยก่อน

อนึ่งในปีมเสงนี้กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เสด็จออกจาก
ตำแหน่งในกระทรวงพระคลัง เสนาบดีกระทรวงพระคลังต่อมาในระหว่าง
นั้นรับราชการอยู่ไม่ช้าต้องย้ายไปกระทรวงอื่น จนปีวอก พ.ศ. ๒๓๔๙
ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
เป่นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง จึงจัดการลดย่อนเบี้ยต่อมาอีกตอน ๑
ในรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ ตรงกับปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐ อาไศรย
เหตุที่ได้รวมเมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทปราการ เมืองนนทบุรี
เมืองประทุมธานี เข้าในเทศาภิบาลมณฑลกรุงเทพ ฯ จึงเลิกย่อนเบี้ย
ตามหัวเมืองมณฑลกรุงเทพ ฯ ทั้งหมด คงไว้แต่ที่เมืองสมุทปราการ
ย่อน ๑ ที่ปากลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ย่อน ๑ รวมย่อนทั้งมณฑล
กรุงเทพ ฯ จึงมีแต่ ๑๘ ย่อนด้วยกัน

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ตรงกับปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ ลงมือเลิก
ย่อนหัวเมืองแต่บัดนี้ คือ

มณฑลนครศรีธรรมราช เลิกย่อนเบี้ยหมดทั้งมณฑล
มณฑลชุมพร เลิกย่อนเบี้ยหมดทั้งมณฑล
มณฑลกรุงเก่า เดิมมีย่อนเบี้ย ๗๑ ตำบล เลิกเสีย ๒๒ ตำบล
คงอยู่ ๔๙ ตำบล

มณฑลนครไชยศรี เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๘ ตำบล เลิกเสีย ๒ ตำบล คงอยู่ ๑๖ ตำบล

มณฑลนครสวรรค์ เดิมมีบ่อนเบี้ย ๒๖ ตำบล เลิกเสีย ๘ ตำบล คงอยู่ ๑๘ ตำบล

มณฑลพิศณุโลก เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๕ ตำบล เลิกเสียตำบล ๑ คงอยู่ ๑๔ ตำบล

มณฑลปราจิณ เดิมมีบ่อนเบี้ย ๓๓ ตำบล เลิกเสีย ๗ ตำบล คงอยู่ ๒๖ ตำบล[๑]

มณฑลนครราชสีมา เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๑ ตำบล เลิกเสีย ๔ ตำบล คงอยู่ ๗ ตำบล

มณฑลจันทบุรี เดิมมีบ่อนเบี้ย ๒๖ ตำบล เลิกเสีย ๒ ตำบล คงอยู่ ๒๔ ตำบล

มณฑลราชบุรี มณฑลภูเก็จ มณฑลบุรพา มณฑลอุดร ๔ มณฑลนี้ยังหาได้ลัดไม่

จำนวนบ่อนเบี้ยหัวเมืองที่ได้เลิกเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ รวมเลิก ๒ มณฑล กับบ่อนอีก ๔๖ ตำบล แลจัดการบ่อนหัวเมืองให้เหมือนกรุงเทพ ฯ คือให้เล่นได้แต่ที่ในบ่อนแห่งเดียวเป่นต้น

ถึงรัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๔๒ เลิกบ่อนในกรุงเทพ ฯ ๒ ตำบล คือ บ่อนตลาดเข้าสารตำบล ๑ บ่อนตลาดสำเพ็งตำบล ๑

---

๑ จำนวนบ่อนเบี้ยมีอยู่เดิมในมณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครไชยศรี มณฑลพิศณุโลก มณฑลปราจิณ มณฑลจันทบุรี ตามทลงไว้ไม่แน่นัก

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ ตรงกับปีขาล พ.ศ. ๒๔๔๕ ลงมือจัดการแก้ไขอากรการพนัน ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔ อากรการพนันนี้เดิมรวมอยู่ในอากรบ่อนเบี้ย คือนายอากรบ่อนเบี้ยเปนผู้เก็บอากรการพนันในแขวงบ่อนเบี้ยของตนด้วย ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงแก้ไขลักษณการปกครองพระราชอาณาจักร มีพระราชประสงค์จะเลิกวิธีให้มีผู้รับเหมาผูกขาดไปเก็บภาษีอากรเบียดเบียนหากำไรจากราษฎร จึงโปรดให้จัดกรมสรรพากรเปนพนักงานเก็บภาษีอากร กรมสรรพากรในเก็บภาษีอากรในมณฑลกรุงเทพ ฯ กรมสรรพากรนอกเก็บภาษีอากรในหัวเมืองมณฑลอื่นทั่วไป แล้วให้ส่งภาษีอากรอันเคยให้มีเจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดมายังกรมสรรพากรเปนอย่าง ๆ โดยลำดับมา ในรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ นี้ โปรดให้ยกอากรการพนันตามหัวเมืองมาให้กรมสรรพากรนอกจัดเก็บ แลต่อมาถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ โปรดให้ยกอากรการพนันในมณฑลกรุงเทพ ฯ มาให้กรมสรรพากรในเปนพนักงานเก็บ แลโปรดให้แก้ไขวิธีอากรการพนัน คงเก็บเงินอากรแต่การเล่นซึ่งได้เสียกันมาก ๆ เช่นเล่นไพ่เปนต้น ส่วนการเล่นอันเปนเครื่องรื่นเริงสำหรับมหาชน ดังเช่นวิ่งม้า วิ่งวัวคนแลแข่งเรือเปนต้นนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้เอาออกจากอากร ปล่อยให้ราษฎรเล่นได้ตามชอบใจหลายอย่าง

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖ ต้องกลับตั้งบ่อนเบี้ยขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราชกับมณฑลชุมพรอีก แต่ให้แก้ลักษณบ่อนเบี้ยในมณฑลภูเก็จ อันยังมิได้ลดหย่อนมาแต่ก่อนให้

เปนแบบเดียวกันทั้ง ๓ มณฑล เหตุที่จะต้องกลับตั้งบ่อนเบี้ยแลจัดการแก้ไขดังกล่าวมานี้ เกิดแต่เรื่องพวกจีนกุลีทำการขุดแร่หาแร่อยู่ตามเหมืองในมณฑลทั้ง ๓ นั้น แต่ก่อนมาเวลาว่างการเคยเล่นเบี้ยเปนการรื่นเริงสำหรับแก้รำคาญ ครั้นห้ามเล่นเบี้ยเสียพวกจีนกุลีก็พากันรวนเรไม่อยากจะอยู่ทำเหมืองสินค้าดีบุกตกต่ำไป จึงโปรดให้จัดการใหม่คือ ให้มีบ่อนเบี้ยแต่เฉภาะตำบลที่มีจีนกุลีอยู่ทำเหมืองมาก ๆ มิให้มีบ่อนในที่อื่นนอกจากนั้น แลให้เล่นเบี้ยได้แต่จีน นอกจากจีนมิให้ใครเล่นทั้ง ๓ มณฑล แต่ผ่อนให้เล่นอย่างนี้เพียง ๒ ปี ต่อมาเทศาภิบาลคิดหาการเล่นอย่างอื่นมิต่อแต้มแลไพ่ผ่องเปนต้นให้จีนกุลีเล่นแทนถั่วโปได้ ก็เลิกบ่อนเบี้ยอีก

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ตรงกับปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิกบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองอีก ให้เลิกหมดทีเดียว ๗ มณฑล ลดบ่อนเบี้ยลง ๔ มณฑล คือ

มณฑลภูเก็จ	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลนครศรีธรรมราช	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลชุมพร (คือมณฑลสุราษฎร์)	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลพิศณุโลก	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลจันทบุรี	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลบุรพา	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลอุดร	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลกรุงเก่า	เลิก ๒๒ ตำบล

มณฑลนครไชยศรี เลิก ๕ ตำบล
มณฑลราชบุรี เลิก ๗ ตำบล
มณฑลปราจิณบุรี เลิก ๑๐ ตำบล
ในมณฑลกรุงเทพ ฯ ก็โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยในปีมะเส็งนั้นอีก ๕ บ่อน คือ

๑. บ่อนบางระมาด
๒. บ่อนตลาดขวัญ
๓. บ่อนปากเกร็ด
๔. บ่อนปากลัด
๕. บ่อนเมืองสมุทปราการ

ยังคงเหลือบ่อนเบี้ยในมณฑลกรุงเทพ ฯ ๑๓ บ่อน หัวเมืองยังมีบ่อนเบี้ยอยู่ ๔ มณฑล เป็นจำนวนบ่อนเบี้ยหัวเมืองเหลืออยู่หมดด้วยกัน ๒๒ บ่อน

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๕ ตรงกับปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยที่ยังมีอยู่ในหัวเมืองหมดทุกมณฑล คงเหลือบ่อนเบี้ยแต่ในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ๑๓ บ่อน เพราะฉนั้นเป็นอันหมดสิ้นบ่อนเบี้ยในหัวเมืองแต่ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ มา

ถึงตอนนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรินฤนารถ เป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ฯ

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๙ ตรงกับปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นปีที่สุดในรัชกาลที่ ๕ บ่อนเบี้ยซึ่งยังเหลืออยู่แต่ในกรุงเทพ ฯ ๑๑ ตำบลนั้น โปรด

ให้เลิกบ่อนเบี้ยที่บ้านขมิ้นตำบล ๑ กับบ่อนเบี้ยที่บ้านทวายตำบล ๑ รวมเปน ๒ บ่อน ยังเหลือบ่อนเบี้ยมีต่อมาในรัชกาลปัตยุบันนี้ ๙ บ่อน

ในรัชกาลปัตยุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คงจัดการที่เลิกบ่อนเบี้ยต่อมา

ในรัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เลิกบ่อนเบี้ยที่ตลาดน้อยบ่อน ๑ กับบ่อนเบี้ยที่คลองบางกอกใหญ่บ่อน ๑ รวมเปน ๒ ตำบล ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยที่สามเสนบ่อน ๑ กับบ่อนเบี้ยที่สพานหันอิกบ่อน ๑ รวมเปน ๒ ตำบล จึงเหลือบ่อนเบี้ยต่อมาแต่ ๕ ตำบล คือ

๑. บ่อนบางรัก
๒. บ่อนหัวลำโพง
๓. บ่อนเล่งบวยเอ๊ย
๔. บ่อนสพานเหล็ก
๕. บ่อนตลาดนางเลิ้ง

ในระหว่างปีขาล พ.ศ. ๒๔๕๗ จนปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ หาได้เลิกบ่อนเบี้ยไม่ เพราะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงพระคลังเตรียมการที่จะเลิกหวยแลบ่อนเบี้ยให้หมดไปด้วยกัน จำนวนเงินหลวงจะต้องขาดถึงปีละ ๖,๗๕๕,๒๗๖ บาท จำต้องรวมเงินเหลือจ่ายประจำปีเตรียมไว้ทดแทนเงินที่จะตกจนกว่าผลประโยชน์แผ่นดินจะเจริญขึ้นในทางอื่น จึงต้องรอมาจนปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เลิกหวย เลิกหวยแล้วปี ๑ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิก

บ่อนเบี้ยพร้อมกันหมดทั้ง ๕ ตำบล แลทรงตั้งพระราชบัญญัติ ห้ามมิให้ใครเล่นหวยเล่นถั่วโปในพระราชอาณาจักรต่อไปเป่นอันขาด

อากรบ่อนเบี้ยมีมาในเมืองไทย ตั้งแต่แรกตั้งขึ้นจนกระทั่งเลิก ถ้าจะประมาณเวลาก็ราวสัก ๒๐๐ ปี เงินอากรได้เป่นของหลวงอย่างสูงที่สุดเคยได้ในรัชกาลที่ ๕ ถึงปีละ ๖,๘๗๙,๕๒๖ บาท แต่ก็ไม่เป่นเหตุซึ่งจะเปลี่ยนแปลงกระแสพระราชดำริห์ที่จะเลิกบ่อนเบี้ยทั้งปวงเสีย โดยมีพระราชประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมืองได้เงินไว้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป่นประโยชน์แก่ตน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ลดจำนวนบ่อนเบี้ยโดยลำดับมาทั้ง ๒ รัชกาลยอมให้เงินอากรตกต่ำลงโดยลำดับมา จนคงอยู่เพียง ๒,๘๘๖,๔๓๑ บาท ในปีที่สุดซึ่งมีบ่อนเบี้ย ก็ทรงสละขาดพระราชทานแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยพระมหากรุณา อากรบ่อนเบี้ยจึงได้เลิกหมดสิ้นกรุงสยามเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ปีมเสง พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ด้วยประการฉะนี้แล

ตำนานหวย

ว่าด้วยเหตุที่จะเกิดเล่นหวยในเมืองไทย

วิธีเล่นหวยเกิดขึ้นในเมืองจีนดังกล่าวมาข้างต้น เกิดขึ้นแล้วไม่ช้าก็เข้ามาถึงเมืองไทย เรื่องมูลเหตุที่จะตั้งอากรหวยขึ้นในเมืองไทย มีในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้ดังนี้ ว่า “เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีเถาะ (พ.ศ. ๒๓๗๔) น้ำมาก เมื่อปีมะโรง (พ.ศ. ๒๓๗๕) น้ำน้อยเข้าแพง ต้องซื้อเข้าต่างประเทศเข้ามาจ่ายขาย คนก็ไม่มีเงินจะซื้อเข้ากิน ต้องมารับจ้างทำงานคิดเอาเข้าเปนค่าจ้าง เข้าภายนายอากรก็ไม่มีเงินจะส่ง ต้องเอาสินค้าใช้ค่าเงินหลวง ที่สุดจนจีนผกยกก็ไม่มีเงินจะให้ ต้องเข้ามารับทำงานในกรุง ฯ จึงทรงพระราชดำริห์แคลงไปว่า เงินตราบัวเงินตราครุธ เงินตราปราสาท ได้ทำใช้ออกไปก็มาก หายไปเสียหมด ทรงสงไสยว่าคนจะเอาเงินไปซื้อผิ้นมาเก็บไว้ขายในนี้ จึงโปรดให้จับผิ้นเผาผิ้นเสียเปนอันมาก ตัวเงินก็ไม่มีขึ้นมา แลจีนหงพระศรีไชยบาน[๒] จึงกราบทูลว่า เงินนั้นตกไปอยู่ที่รายฎรเก็บผังดินไว้มากไม่เอาออกใช้ ถ้าอย่างนี้ที่เมืองจีนตั้งหวยขึ้นจึงมีเงินมา จึงโปรดให้จีนหงตั้งหวยขึ้น” ดังนี้ แลมีในจดหมายเหตุอีก[๓] แห่ง ๑ ว่าเจ๊สัวหง

---

๑ คือเงินบาทพดด้วงที่ทำเมื่อในรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ แลรัชกาลที่ ๓

๒ ตำแหน่งเปนนายอากรสุรา เรียกกันว่า เจ๊สัวหง

๓ นายถล่ำถล่าวไว้ในถลอนเพลงยาวถำเนิดหวย

แรกออกหวยเมื่อเดือนยี่ ปีมแม ก็ต้องด้วยกระแสพระราชนิพนธ์ จึงยุติได้เปนแน่ว่า การเล่นหวยแรกมีขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมแม จุลศักราช ๑๑๙๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๘ ปี

เรื่องตำนานของการอากรหวย เล่ากันมาว่าเมื่อแรกเจ๊สัวหงทำอากรนั้น โรงหวยตั้งอยู่ในกำแพงเมืองใกล้สพานหัน แล้วเลื่อนมาอยู่ที่น่าวังบูรพาภิรมย์เดียวนี้ โรงหวยอยู่ตรงที่ว่านี้ตลอดมาจนในรัชกาลที่ ๕ เกิดไฟไหม้เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ จึงย้ายโรงหวยมาอยู่ที่ริมสพานข้ามคลองหลอดเหนือประตูสามยอด ตลอดจนกระทั่งเลิกอากรหวยในรัชกาลปัตยุบันนี้

เจ๊สัวหงออกหวยเวลาเช้าวันละครั้ง ต่อมาไม่ช้าพระศรีวิโรจน์ ดิศเห็นเจ๊สัวหงมีกำไร จึงกราบบังคมทูลขอตั้งหวยอีกโรง ๑ โรงหวยของพระศรีวิโรจน์อยู่ทางยางลำภู ออกหวยเวลาค่ำวันละครั้ง หวยจึงมีเปน ๒ โรง เรียกกันว่าโรงเช้าโรง ๑ โรงค่ำโรง ๑ ต่อมาหวยโรงพระศรีวิโรจน์ ทำการไม่เรียบร้อย ที่สุดอากรหวยจึงไปรวมอยู่ที่โรงเจ๊สัวหงแห่งเดียว เปนต้นเหตุที่จะออกหวยเปน ๒ เวลา แลคงเรียกตามมูลเหตุเดิมว่า หวยโรงเช้าเวลา ๑ หวยโรงค่ำเวลา ๑ มาจนกระทั่งเลิกอากรหวย เงินอากรหวยนั้นได้ยินว่าเมื่อแรกตั้งอากรหวยในรัชกาลที่ ๓ เงินอากรราวปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท เจ๊สัวหงจะได้ทำอยู่กี่ปีแลผู้ใดจะได้ทำต่อมาหาทราบไม่ ปรากฏแต่ว่าต่อมาจัดเปนอากรให้ว่าประมูลกันคราวละปีเหมือนกับอากรบ่อนเบี้ย แลผู้ที่ได้เปนนายอากรหวย

มีบันดาศักดิ์เป็นที่ขุนบานเบิกบุรีรัตน คนทั้งหลายจึงได้พากันเรียกนายอากรหวยว่า "ขุนบาล[๑]" เหมือนอย่างเรียกนายอากรบ่อนเบี้ยว่า "ขนพัฒน์" ฉนั้น เมื่อการออกหวยมีการประมูลกันเป็นอากร เงินหลวงก็เพิ่มทวีขึ้นโดยลำดับมา

เมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีผู้ขอผูกอากรหวยออกไปตั้งที่เมืองเพ็ชรบุรีอีกแห่ง ๑ แลที่กรุงเก่าอีกแห่ง ๑ แต่เล่นอยู่ได้ไม่ช้า พระยาทสมเด็จพระอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประพาส ทรงสังเกตเห็นราษฎรพากันยากจนลงไป จึงโปรดให้เลิกหวยที่เมืองเพ็ชรบุรีแลที่กรุงเก่าเสีย แต่นั้นรัฐบาลก็มิได้ยอมอนุญาตให้เล่นหวยในหัวเมืองอีก ต่อมาหวยจึงมีแต่ที่ในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียว

ว่าด้วยลักษณหวยที่แรกเล่นในเมืองไทย

ตามที่ได้ความในหนังสือซึ่งว่าแรกจะเกิดหวยขึ้นในเมืองจีนดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ครั้นต่อมามีผู้เอาชื่อคนมาตั้งเป็นตัวหวย ๓๔ ตัว เมื่อแรกหวยมีเข้ามาในเมืองไทย มามีผู้คิดเพิ่มเติมหวยขึ้นอีก ๒ ตัว แลหวย ๓๖ ตัวนั้น ในเมืองจีนจึงมีจำนวนหวยเป็น ๓๖ ตัวด้วยกัน ที่โรงหวยทำเป็นฉากเขียนเครื่องหมายไว้หลายอย่าง เขาเรียกตามชื่อคนที่สมมตเอามาเป็นตัวหวย เพื่อจะให้คนแทงรู้จักตัวหวย คือ

เขียนภาพรูปคนซึ่งสมมตเป็นตัวหวยอย่าง ๑

เขียนหนังสือจีนกำกับรูปภาพ บอกชื่อคนที่เป็นตัวหวยอย่าง ๑

---

๑ ชื่อขุนบานเบิกบุรีรัตน ดูทำนองเป็นชื่อคิดในรัชกาลที่ ๔

เขียนรูปสัตว์อันสมมตว่าเปนชาติก่อนของคนที่เปนตัวหวยกำกับไว้ให้เปนที่สังเกตด้วยอีกอย่าง ๑

แต่เมื่อเอาหวยเข้ามาเล่นในเมืองไทย ไทยอ่านหนังสือจีนไม่ออก แลพูดภาษาจีนไม่ได้ เห็นแต่ฉากรูปหวยก็รู้ไม่ได้ว่าเปนตัวไหน ๆ เจ้าสัวหงจึงคิดอ่านเอาตัวอักษรไทยเข้าหมายกำกับ เพื่อให้ไทยรู้จักตัวหวย ดังนี้ คือ

อักษร ก หมายตัวอุปราช ชื่อสามหวย ชาติเปนชนี

อักษร ข หมายตัวนายทหาร ชื่องว่ยโซ้ ชาติเปนเต่า

อักษร ฃ หมายตัวขุนนางผู้ใหญ่ที่จอหงวน ชื่อเจียมกวย ชาติเปนปลา

อักษร ค หมายตัวผู้หญิงชาวตลาดสองคน ชื่อหะตั้ง ชาติเปนหอยแครง

อักษร ฅ หมายตัวภรรยาเจ้าเมืองชื่อเม่งจูชาติเปนปลาตะเพียน

อักษร ฆ หมายตัวหลวงจีน ชื่อยิดซัว ชาติเปนไก่

อักษร ง หมายตัวนายทหารโจร ชื่อจิเกา ชาติเปนสิงโต

อักษร จ หมายตัวนางชี ชื่ออันสือ ชาติเปนแมวป่า

อักษร ฉ หมายตัวคนฆ่าหมูขาย ชื่อจิตติด ชาติเปนแมวลาย

อักษร ช หมายตัวพลเมือง ชื่อฮกซน ชาติเปนสนัก์

อักษร ซ หมายตัวคนโซ ชื่อแซหงวน ชาติเปนไก่

อักษร ฌ หมายตัวขุนนาง ชื่อฮวยกัว ชาติเปนไก่ฟ้า

อักษร ญ หมายตัวคนใช้ของเจ้าเมือง ชื่อย่องเซ็ง ชาติเปนห่าน

อักษร ด หมายตัวหลวงจีนเป่นที่ปฤกษา ชื่อกวางเหม็ง ชาติเป่นม้า

อักษร ต หมายตัวคนแจวเรือข้าง ชื่อยีดติด ชาติเป่นหม

อักษร ถ หมายตัวขุนนาง ชื่อพันกุ้ย ชาติเป่นหอยสังข์

อักษร ท หมายตัวนางงาม ชื่อเซี่ยงเจียว ชาติเป่นนกอีแอ่น

อักษร ธ หมายตัวเจ้าเมือง ชื่อไท้เผง ชาติเป่นมังกร

อักษร น หมายตัวหลวงจีน ชื่อเทียนสิน ชาติเป่นปู

อักษร บ หมายตัวหลวงจีน ชื่อแจหลี ชาติเป่นตะพายน้ำ

อักษร ป หมายตัวพลเมือง ชื่อกังสือ ชาติเป่นงู

อักษร ผ หมายตัวคนตกเบ็ด ชื่ออิวหลี ชาติเป่นเหยี่ยว

อักษร ฝ หมายตัวคนโซ ชื่องั่วกุ้ย ชาติเป่นกุ้งฝอย

อักษร พ หมายตัวคนโซ ชื่อกิดยิ่น ชาติเป่นแกะ

อักษร ฟ หมายตัวลูกเขยเจ้าเมือง ชื่อเกากัว ชาติเป่นกา

อักษร ภ หมายตัวโจรที่เป่นแม่ทัพ ชื่อคุนซัว ชาติเป่นเสือ

อักษร ม หมายตัวขุนนางนายทหาร ชื่อหันหุน ชาติเป่นควาย

อักษร ย หมายตัวขุนนาง ชื่อฮ่องชุน ชาติเป่นนกยูง

อักษร ร หมายตัวน้องสาวเจ้าเมือง ชื่อกินเง็ก ชาติเปนผีเสื้อ

อักษร ล หมายตัวหลวงจีน ชื่อเทียนเหลียง ชาติเป่นปลาไหล

อักษร ว หมายตัวหลวงจีน ชื่อแชหุน ชาติเป่นนกกระสา

อักษร ส หมายตัวขุนนาง ชื่อฮะไฮ้ ชาติเป่นกบ

อักษร ห หมายตัวคนขายถ่าน ชื่อบ้องหลิม ชาติเป่นผึ้ง

อักษร ฬ หมายตัวคนโซ ชื่อง่วนกิด ชาติเปนเนื้อทราย
อักษร อ หมายตัวนักเรียน ชื่อบ้วนกิม ชาติเปนงูดิน
อักษร ฮ หมายตัวชนนางนายทหารรักษาด่าน ชื่อเจี๊ยสน ชาติเปนหมูบ้า

เพราะเหตุที่เอาอักษรไทยเข้ากำกับดังนี้ รัฐบาลจึงเรียกว่า "อากรหวย ก.ข." แลพวกไทยที่เล่นหวยจึงมักเรียกตัวหวยด้วยชื่อตัวอักษรแลชื่อจีนกำกับกัน ดังเช่นว่า "กอสามหวย ข้องว่ายโซ้ สอยะไฮ้" เปนต้น บางตัวก็เอาคำไทยใช้แทนชื่อจีน เช่นว่า "จอหลวงชี ฉอชายหมู ตอเรือช้าง" บางตัวก็เอาภาษาไทยเข้าแทนทีเดียว ดังเช่น "ผอผี ฝอฝน ฟอไฟ" ฉนี้ก็มี แต่ส่วนจีน ถึงจีนในเมืองนี้เขาเรียกชื่อตัวหวยแต่ตามภาษาจีนว่า "สามหวย" แล "ง่วยโซ้" เปนต้น หาได้เรียกตัวอักษรไทยด้วยไม่ ได้ยินว่าเมื่อจีนเอาหวยเข้าไปตั้งเล่นในกรุงกัมพูชา ไม่ได้เอาอักษรเขมรเข้ากำกับตัวหวยอย่างในเมืองไทย เอารูปสัตว์ชาติหวยออกเปนตัวหวยให้แทง ทำนองเขมรก็เห็นจะเรียกชื่อตัวหวยตามชื่อสัตว์นั้น ๆ ในภาษาเขมร แต่ส่วนจีนในเมืองเขมรก็เรียกชื่อหวยตามภาษาจีนเหมือนกับที่อื่น

ได้ยินเล่ากันมาว่า หวยครั้งเจ๊สัวหงนั้น เขียนฉากรูปตัวหวยมีเครื่องหมายพร้อมทุกอย่างแขวนไว้ให้คนดูชุด ๑ แลมีป้ายตัวหวยสำหรับออก ทำเปนป้ายย่อม ๆ เขียนแต่ชื่อหวยด้วยอักษรจีน แลเขียนอักษรไทยที่หมายตัวหวยไว้ในป้ายนั้น เอาเก็บส้อนไว้ในห้องข้างในโรงอิกชุด ๑ ถึงเวลาจะให้คนแทงหวย เจ๊สัวหงก็เลือกป้าย

ใส่ถุงมาแขวนป้าย ๑ ใครจะแทงหวยต้องไปแทงที่โรงหวย กำหนดให้แทงได้ตัวละบาท ๑ เบ่นอย่างมาก มีเสมียนนั่งคอยอยู่น่าโรง ใครจะแทงตัวไหนเท่าไรก็ไปบอกเสมียน เสมียนรับเงินไว้แล้วเขียนโพยหวยให้เปนสำคัญแก่ผู้แทง ว่าได้แทงตัวนั้น ๆ เท่านั้น ๆ ครั้นแทงกันเสร็จแล้ว ได้เวลาเจ๊สัวหงก็ออกมาชักป้ายตัวหวยออกจากถุงให้คนรู้ว่าหวยออกตัวไหน ถ้าใครแทงถูกก็เอาโพยไปขึ้นเอาเงินที่เสมียนใช้ให้ ๓๐ ต่อ แต่ไม่คืนทุนเดิมให้ เพราะฉนั้นผู้ที่ถูกคงได้แต่ ๒๙ ต่อ ส่วนผู้ที่แทงผิดนายอากรก็เอาเงินเสียหมด

กล่าวกันว่าครั้งเมื่อคนยังต้องไปแทงหวยถึงที่โรงหวยนั้น ถึงเวลาแทงหวยมีคนไปประชุมกันอยู่ที่น่าโรงหวยวันละมาก ๆ มักมีคนร้องขอให้นายอากรบอกเค้าเงื่อนบ้าง ว่าเอาหวยตัวไหนออก นายอากรจะเอาใจคนแทงจึงบอกใบ้พรางให้คิดบ้าง ก็ถูกใจคนแทง ที่หลังมาถ้านายอากรไม่บอกใบ้ให้ คนก็ไม่พอใจ นายอากรจึงต้องหาคนไว้สำหรับคิดใบ้บอกคนแทงทุก ๆ วัน จนเลยเปนประเพณีมา แต่ผู้ที่คิดใบ้ก็หารู้ว่านายอากรจะออกหวยตัวไหนไม่ จึงกลายเปนแต่ใบ้สำหรับลวงคนแทงเท่านั้น

อนึ่งเมื่อแรกเอาหวยมาเล่นในเมืองนี้ เล่นเต็มตามแบบจีนคือในหวย ๓๖ ตัวนั้น ถ้าออกตัวใดแล้ว ต้องเว้นหวยตัวนั้นแลตัวอื่นที่มีชื่อพ้องกันเสีย ๓ วัน จึงจะเอากลับมาออกได้อีก จะยกตัวอย่างดังออกตัว ย. แจหลีแล้ว ต้องเว้นตัว ย. แจหลี ตัว ผ. เอียวหลี จะออกภายใน ๓ วันไม่ได้นี่เปนต้น เล่ากันว่าเมื่อหวยยังมี ๒ โรง เจ๊สัวหงออกตัว ง.

จิเกา มิคนแทงไม่ยอมให้เงิน ทำนองจะหาว่าเปนตัวพ้องกับ ฟ. เกากัว ฤๅ ฉ. จิติด ที่ได้ออกแล้วฤๅอย่างไรอย่างหนึ่ง เกิดวิวาทถึงจะติรันพื่นแท่งกันครั้ง ๑ ฝ่ายข้างโรงพระศริวิโรจน์ก็เกิดเหตุด้วยเรื่องออกตัว ธ. ไท้เผงครั้ง ๑ แต่จะเปนเหตุอย่างไรหาปรากฏไม่ ถึงรัฐบาลต้องว่ากล่าวจึงตกลงลดตัวหวยเสีย ๒ ตัว คงให้มีแต่ ๓๔ ตัว แต่ยอมให้ออกติดต่อกันได้ ไม่ต้องเว้น ๓ วันตามแบบจีน จึงได้ยกตัว ง. จิเกา แลตัว ธ. ไท้เผง อันเปนตัวเกิดความเสีย ไม่ได้ออกแต่นั้นมา

ลักษณหวยเมื่อแรกตั้ง ได้ความดังกล่าวมานี้ ครั้นล่วงเวลามาเมื่อคนชอบเล่นมากขึ้น แลประมูลเงินอากรมากขึ้น นายอากรขอขยายการให้คนแทงหวยได้สดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงได้เกิดมีเสมียนหวยเที่ยวตั้งร้านรับแทงหวยในที่อื่น ๆ แล้วเกิดจัดแขวงหวย มีผู้รับช่วงไปเที่ยวตั้งร้านให้รายฎรแทงหวยทั่วทุกตำบลในจังหวัดกรุงเทพ ฯ การอากรหวยก็ค่อยขยายรูปโดยลำดับมา จนลักษณการอากรหวยเปนเช่นปรากฏในชั้นหลัง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ว่าด้วยลักษณอากรหวย

อากรหวยผิดกับอากรอื่นเปนข้อสำคัญในเบื้องต้นที่อากรหวยต้องว่าประมูลที่หลังภาษีอากรอย่างอื่น ๆ หมด มักจะตกลงรู้ว่าใครจะเปนนายอากรก่อนขึ้นปีใหม่เพียง ๒ วันเท่านั้น เพราะถ้าตกลงก่อนหลายวันนัก นายอากรเก่ากลัวคนในโรงหวยจะเอาใจออกหาก ไปเข้า

กับนายอากรใหม่ ยอกเค้าเงื่อนให้แทงหวยถูก จึงต้องว่าอากรหวยที่หลังอากรอื่น

อนึ่งการออกหวยมีทางเสียที่ต้องระวังมากกว่าทำบ่อนเบี้ยหลายอย่างด้วยลักษณการเล่นพนันที่มีเจ้ามือ ผิดกันเปน ๒ ชนิด ชนิด ๑ เจ้ามือไม่สามารถจะรู้ผลได้ก่อน ดังเช่นถั่วก็ดีฤๅโปก็ดี เจ้ามือไม่สามารถจะรู้ฤๅกำหนดล่วงน่าได้ว่าจะออกแต้มใด การเล่นชนิดนี้ที่จะได้เสียแล้วแต่ลักษณของการเล่นนั้นประกอบด้วยโชคไชยทั้ง ๒ สถาน แต่การเล่นอีกชนิด ๑ เจ้ามืออาจกำหนดได้ก่อนว่าจะให้ออกแต้มใด เล่ากันมาแต่ก่อนว่าการเล่นโปปั่นชั้นเดิมเจ้ามือก็ดูลิ้นโปรู้ก่อนว่าปะตูออกจะอยู่ด้านไหน ที่หลังมีนักเลงฉลาดขึ้น เวลาปั่นโปทำขยับจะแทงด้านนั้นแล้วด้านนี้ สังเกตดูสีหน้าเจ้ามือไปด้วย ว่าจะพอใจฤๅไม่พอใจ โดยกระบวนนี้แทงโปถูกไม่ใคร่พลาด จนบางคนชื่อเสียงเลื่องฦๅถึงขุนพัฒน์กลัวไม่อยากจะเล่นด้วย ถ้าผู้นั้นเข้าไปบ่อนไหนเปนบ่อนพอดีพอร้ายนายบ่อนก็นับเงินสิบบาทสามตำลึงใส่พานยื่นให้เปนของกำนัน ขออย่าให้ผู้นั้นเล่นโป ที่หลังมามีจีนเจ้าความคิดรู้อุบายของผู้แทงจึงคิดแก้คราวนี้เอาลิ้นใส่โปไม่ให้ตัวของตัวเองรู้ว่าแต้มออกอยู่ด้านไหน เอาออกมาให้แทงก็กินผู้ชำนาญหมดพก ด้วยผู้ชำนาญหมดที่สังเกต แต่นั้นมาพวกทำโปปั่นก็เอาอย่างกัน หลับหลับตาเอาลิ้นใส่โปออกไปให้นักเลงแทง โปปั่นจึงกลายเปนได้เสียโดยลักษณแลโชคไชยเหมือนกับโปกำแลถั่วใหญ่ ส่วนหวยนั้นขุนบานต้องเลือกตัวออก รู้ว่าจะออกตัวไหนก่อนทุกคราว ถึงนักเลงจะเข้ามาจ้องสังเกตดูหน้าขุนบานไม่ได้

อย่างวิธีแทงโปยั่นที่ว่ามาก็ดี นักเลงยังมีวิธีคิดยิดตีอก คือ วันไหนหวย
ออกตัวไหนจดไว้ทุก ๆ วัน เมื่อหลายวันเข้าตรวจพิเคราะห์ดูลำดับตัว
หวยที่ออก มักจับวิถีจิตรของขนยานได้ว่าชอบเลือกตัวหวยอย่างไร
คืออกตัว ๑ แล้วมักเลือกข้ามลำดับไปกี่ตัว ฤๅมักเว้นเสียกี่วันจึงออก
ตัวเดิมอีกครั้ง ๑ ดังนี้เปนต้น เมื่อจับวิถีจิตรของขนยานได้ก็อาจจะแทง
ถูกได้มาก ๆ เพราะหวยมีปะตูกินมากกว่าถั่วโปก็จริง แต่มีปะตูถูก
มากกว่าเหมือนกัน เปนต้นว่าโดยจะแทงสัก ๑๐ ตัว ถ้าถูกตัว ๑ ก็ยัง
ได้กำไรมาก พวกนักเลงจึงชอบเล่นกันมาก แลนักเลงที่เล่นหวย
กับนักเลงที่เล่นเบี้ยก็ผิดกัน การเล่นเบี้ยต้องไปเล่นถึงบ่อน เพราะฉนั้น
นักเลงที่เล่นเบี้ยมักจะเปนแต่คนชั้นต่ำ ส่วนนักเลงเล่นหวย อยู่ที่ไหน ๆ
แม้ที่สุดอยู่ในมุ้งม่านบ้านช่องไม่ต้องให้ปรากฏตัวก็เล่นได้ มักเปนคน
ชั้นสูงขึ้นมา จึงมีคนเข้าความคิดที่จะคอยต่อสู้ขนยานมากกว่าพวกที่จะต่อ
สู้ขนพัฒน์หลายเท่า เปนนายอากรหวยจึงต้องระวังมิไหวพริบยิ่งกว่า
การพนันอย่างอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้เคยถามพวกออกหวยว่าเหตุไรจึงไม่หลับ
ตาออกหวยเสียเหมือนอย่างพวกออกโปยั่นบ้าง เขาตอบว่าทำอย่างนั้น
ไม่ได้ ด้วยเงินเดิมพันที่ได้จากพวกหลับตาแทง ฤๅแทงตามลัทธิ
ที่เชื่อผีสาง น้อยกว่าเดิมพันที่ได้จากพวกที่แทงดักใจขนยาน ถ้า
ไม่ให้ดักใจขนยานได้ เดิมพันก็คงตกมาก ขนยานจะใช้เงินอากรไม่
ไหว จึงจำต้องล่อให้คนดักทายใจใช้ระวังยักย้ายถ่ายเทหาช่องทาง
ตรวจวิถีจิตรของคนแทง คอยหลีกเลี่ยงอย่าให้เสียทีคนแทงได้ การ

ทำอากรหวยยากกว่าภาษีอากรอย่างอื่นด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ วิธีขุนบานจัดการอากรหวยอย่างไรจะอธิบายต่อไป๑

๑ ว่าด้วยจัดแขวงหวย

เมื่อผู้ใดได้เปนนายอากรหวย ในชั้นแรกเปนแต่เอาพวกพ้องไปกำกับตรวจตราการในโรงหวย กับเปลี่ยนป้ายตัวหวยแลเปลี่ยนกลองสัญญาใบ ๑ (เหตุใดป้ายตัวหวยกับกลองสัญญาจึงเปนของสำหรับตัวผู้เปนนายอากรก็หาทรายไม่) แต่การอื่นยังต้องอาไศรยคนเดิมครั้งนายอากรคนเก่าทั้งนั้น เพราะอากรหวยตกลงต่อวันจวนสิ้นปีไม่มีเวลาพอจะตระเตรียมตัวด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว ต่อเมื่อนายอากรใหม่เข้าทำการแล้วจึงตั้งต้นจัดการอากรของตน เริ่มด้วยออกประกาศกำหนดวันนัดประมูลแขวงหวยก่อนอย่างอื่น

แขวงหวยจัดเปน ๒ อย่าง เรียกว่าแขวงในกรุง ๆ คือแขวงท้องที่ใกล้ ไปมาถึงโรงหวยได้ทุกวันนั้นอย่าง ๑ เรียกว่าแขวงหัวเมืองคือแขวงท้องที่ไกล จะไปมากับโรงหวยไม่ได้ทุกวันนั้นอย่าง ๑ แต่แขวงคงอยู่ในมณฑลกรุงเทพ ๆ ทั้ง ๒ อย่าง เพราะรัฐบาลไม่ยอมให้เล่นหวยในมณฑลอื่น ที่เรียกว่าแขวงในกรุง ๆ มีประมาณ ๑๙ แขวง แขวงหัวเมืองก็มีประมาณ ๑๙ แขวงเท่า ๆ กัน การขั้นแขวงทั้งปวงนี้มีเขตรแดนกันชัดเจน แต่ไม่ได้ถือเอาเขตรบ้านเมือง ฤๅขนาดท้องที่เปนกำหนด ถือเอาแต่จำนวนผู้คนอันอยู่ในท้องที่เปนประมาณฤๅว่า

---

๑ วิธีอากรหวยที่จะกล่าวต่อไปนี้ไปนี้ แต่งตามอธิบายของนายฮวด กระแสเวศ ซึ่งเคยเปนหลงจู๊ใหญ่ในโรงหวย.

โดยย่อ คือให้พอเหมาะแก่จำนวนคนที่จะแทงหวยบางแห่งท้องที่เล็ก แต่เปนที่ประชุมชนมีคนแทงหวยมากก็แบ่งเปนหลายแขวง ปันแขวงกันในถนนสายเดียวก็มี การกำหนดแขวงไม่มีข้อบังคับ นายอากรจะเปลี่ยนแปลงเมื่อใดก็ได้ แต่เพราะเคยทำกันมาเสียจนเริยบร้อย เข้าใจกันซึมซาบ นายอากรจึงมักคงแขวงอยู่อย่างเดิม หาใคร่จะเปลี่ยนแปลงไม่

น่าที่ของแขวงหวยในกรุง ฯ กับแขวงหวยหัวเมืองผิดกัน แขวงในกรุง ฯ มีธุระเพียงเปนผู้รับหวยที่ราษฎรแทงในท้องที่ทั้งเงินเดิมพันที่ราษฎรแทงหวยส่งโรงหวยทุก ๆ วัน ถ้าใครแทงถูกแขวงก็รับเงินของนายอากรไปใช้ให้เขาตามสัญญา แต่แขวงหวยหัวเมืองเพราะเหตุที่อยู่ห่างไกลจะรับหวยมาส่งยังโรงหวยทุกวันไม่ได้ จึงต้องจัดให้แขวงหัวเมืองเปนเจ้ามือหวยในแขวงนั้นเอง เปนแต่ต้องถือตัวหวยที่ออกในกรุงเทพ ฯ เปนที่ได้แลเสีย จะขาดทุนได้กำไรเปนของแขวงทั้งสิ้น เพราะน่าที่ของแขวงผิดกันดังกล่าวมานี้ ลักษณการที่แขวงเกี่ยวข้องกับนายอากรจึงต้องจัดผิดกัน แขวงในกรุง ฯ เปนแต่ผู้ทำการให้ขุนยาน ๆ ไม่ต้องอดหนุนทุนรอนอย่างไร แต่แขวงหัวเมืองนั้นขุนยานต้องไปเข้าหุ้นด้วยครึ่งหนึ่งฤๅยาทละสลึงตามแต่จะตกลงกันทุกแขวง หาไม่ก็ไม่มีใครจะกล้ารับเปนแขวง เพราะกลัวขุนยานจะลอยไปแทงเอง

ผลประโยชน์ที่ขุนยานเรียกจากแขวงทั้งปวงนั้นก็ต่างกัน แขวงในกรุง ฯ ขุนยานเรียกเอาเงินแช๊ะเจี๊ยะ แปลว่าเงินเปล่าใครยอมให้

แซ่ะเสี่ยะมากกว่าผู้อื่น ก็ให้คนนั้นเป่นแขวง แลเงินแซ่ะเสี่ยะนั้น
ต้องส่งเป่นเงินสดทั้งหมดตั้งแต่แรกได้เป่นแขวง เพราะขุนบานอาไศรย
เงินแซ่ะเสี่ยะนี้มาส่งเป่นเงินล่วงน่าเข้าพระคลัง ถ้าหากจะให้ขุนบาน
ผ่อนผันติดค้างบ้างก็ต้องเสียดอกเบี้ยให้ขุนบาน ส่วนแขวงหัวเมืองนั้น
ขุนบานให้ช่วยเสี่ยเงินอากร ใครรับเสี่ยเงินอากรมากกว่าผู้อื่น ผู้นั้น
ก็ได้เป่นแขวง

นอกจากเสี่ยแซ่ะเสี่ยและเงินอากรดังได้กล่าวมา ผู้เป่นแขวงยัง
ต้องหานายประกันแลผู้รับเรือนให้ขุนบานให้มั่นคงอย่าง ๑ แลต้องส่ง
เงินประกันไว้ด้วยอิกอย่าง ๑ เงินประกันแขวงกรุงเทพ ฯ นั้น ขุนบาน
เรียกมากฤาน้อยตามที่เป่นแขวงมีผลประโยชน์มากฤาน้อย ไม่เสมอ
กันทุกแขวง แลยังต้องให้แขวงทำหนังสือสัญญาให้ขุนบาน ยอมรับ
ประพฤติ ข้อ ๑ ว่าจะไม่ฉ้อฉนยืดบังเดิมพันอากรหวย ถ้าทำผิดข้อนี้
ยอมให้ขุนบานริบเงินประกันแลถอดจากแขวง ข้อ ๒ รับจะเปิดเผย
บาญชีแลกิจการทั้งปวงให้ผู้ตรวจของขุนบานตรวจได้ทุกเมื่อ ถ้าทำผิด
ข้อนี้เมื่อใดยอมให้ตัดค่าน้ำอันเป่นส่วนลดของแขวงทุกครั้ง ข้อ ๓ ยอม
สัญญาว่าจะส่งโพยหวยแลเงินเดิมพันให้ทันกำหนดของขุนบานทุกเมื่อ
ถ้าทำผิดข้อนี้ ยอมให้ตัดเงินค่าน้ำทุกครั้งเหมือนกัน แลยังมีข้อ
สัญญาในการอย่างอื่นเป่นเบ็ดเตล็ดอิกหลายข้อ ที่ยกมาว่าแต่เฉภาะ
ข้อสำคัญ ส่วนแขวงหัวเมืองนั้น ขุนบานให้ส่งเงินอากรล่วงน่า ๓ เดือน
คิดเป่นเงินอากรสำหรับเดือนต้น คือเดือน ๕ ฤาเดือนเมษายนนั้นเดือน ๑

เปนเงินประกัน ๒ เดือน ต่อไปแขวงต้องส่งเงินอากรล่วงน่าเปนราย
เดือน แต่ชั้นเดือนที่ ๒ ไปเดือนละครั้ง จนถึงเดือนที่ ๑๑ ขุนบาน
จึงยอมให้หักเงินประกันมาใช้เปนเงินอากร ส่วนข้อสัญญาที่แขวง
หัวเมืองต้องทำให้ขุนบานนั้น มีข้อสำคัญแต่ที่ต้องยอมให้คนของขุน
บานตรวจบาญชีแลการงานได้ทุกเมื่อ

อนึ่งแขวงหวยทั้งในกรุง ๆ แลหัวเมืองต้องรับซื้อสมุด "โผ"
สำหรับจดบาญชีการอากรหวยในแขวงนั้นไปจากขุนบานแห่งเดียว จะ
ไปใช้สมุดอื่นไม่ได้ เพราะสมุดโผเปนหลักสำหรับตรวจสอบบาญชี
ต้องมีตราขุนบานประทับประจำทุกใบสมุด การจำหน่ายสมุดโผนี้ กล่าว
กันว่าขุนบานมักให้เปนผลประโยชน์ของภรรยา เพราะสั่งสมุดโผมา
แต่เมืองจีนราคาประมาณเล่มละ ๑๕ สตางค์ เอามาประทับตราขุนบาน
แล้วขายให้แขวงเล่มละบาท ๑ มีกำไรยี่สิบมาก ๆ แขวงเอาไปขาย
เสมียนหวยเล่มละบาท ๑ กับ ๕๐ สตางค์ แขวงได้กำไรอิกชั้น ๑
จึงไม่รังเกียจ

มีข้อบังคับอิกอย่าง ๑ ว่า ผู้ที่เปนแขวงหวยต้องตั้งที่ทำการอยู่ใน
ท้องที่แขวงของตนแห่ง ๑ แลต้องทำป้ายยิดไว้ที่ที่ทำการนั้นเปนสำคัญ
ยอกว่าแขวงหวยแขวงนั้น ๆ ให้ผู้ที่มีกิจธุระไปมารู้ได้เสมอ อิกประ
การ ๑ ต้องมีดวงตรายี่ห้อประจำแขวง จะใช้ตราอย่างไรก็ได้ แต่ต้อง
ลงทะเบียนไว้ที่ขุนบานแลอย่าให้ซ้ำกับแขวงอื่น

ใครผูกแขวงหวยแขวงใดได้ไป ก็มีอำนาจแต่ผู้เดียวที่จะอนุญาตให้ผู้อื่นตั้งม้าเขียนหวย (คือรับราษฎรแทงหวย) ในแขวงนั้น จะอนุญาตให้ตั้งม้าเขียนหวยสักกี่แห่ง ๆ ก็ได้ตามชอบใจ ใครจะเปนเสมียนเขียนหวยหาผลประโยชน์ในแขวงนั้น ต้องมาขออนุญาตต่อแขวงต้องตกลงยอมให้เงินต่อแขวงตามอัตราที่แขวงกำหนด ถ้าเปนท้องที่มีคนแทงเงินเดิมพันมากแขวงก็เรียกค่าอนุญาตมาก ท้องที่เงินเดิมพันน้อยแขวงก็เรียกน้อยลงมา อัตราค่าอนุญาตที่แขวงเรียกจากเสมียนเขียนหวย เรียกเปนรายม้าที่ตั้งเขียน ม้า ๑ ตั้งแต่เดือนละ ๑๐ บาทลงมาจนเดือนละ ๔ บาท ตามท้องที่ดีฤาเลวดังกล่าวแล้ว

ผู้ที่ได้รับอนุญาตตั้งม้าเขียนหวย ต้องมีประกันสัญญาต่อแขวงคล้าย ๆ กับที่แขวงมีต่อขุนบานฉนั้น แลต้องรับดวงตราสำคัญไปจากแขวงดวง ๑ ในดวงตรามีอักษรบอกว่าเปนม้าที่เท่านั้น ๆ ในแขวงนั้น ๆ แขวงคิดเอาค่าตราจากผู้เขียนหวยดวงละ ๒๕ สตางค์ แต่เมื่อจะไม่เขียนหวยต่อไปต้องส่งตราคืนให้แขวง อีกอย่าง ๑ ต้องรับซื้อสมุดโผไปจากแขวงด้วย การที่กล่าวมานี้เหมือนกันทั้งเสมียนที่เขียนหวยแขวงในกรุง ๆ แลแขวงหัวเมือง

อนึ่งผู้ที่ผูกแขวงหวยไปนั้นยังต้องมีผู้ช่วยอีกแขวงละหลายคน ที่สำคัญนั้น คือผู้ดูการต่างหูต่างตาแขวง เรียกว่าผู้จัดการคน ๑ ผู้รักษาเงินคน ๑ แลผู้ทำบาญชีคน ๑ ผู้ช่วยของแขวงในกรุง ๆ แล้วแต่ตัวนายแขวงจะเลือกหา ขุนบานไม่เกี่ยวข้อง แต่ผู้ช่วยแขวง

หัวเมืองขุนยานต้องเห็นชอบด้วยจึงตั้งได้ เพราะขุนยานเปนผู้มีหุ้นส่วนอยู่ด้วย ขุนยานมักตั้งคนของตัวไปอยู่กำกับแขวงละคนเปนอย่างน้อย

ผลประโยชน์ที่แขวงหวยแลเสมียนเขียนหวยได้ ในการอากรหวยนั้น แขวงในกรุง ฯ ได้มีผลประโยชน์ ๓ ทาง คือทางที่ ๑ ได้ค่าอนุญาตตั้งม้าเขียนหวย ถ้าในแขวงใดมีร้านเขียนหวยมากก็ได้เดือนละมาก ๆ ถ้ามีน้อยก็ได้น้อยลงมา ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำ คือส่วนลดในเดิมพันที่นำส่งโรงหวย ขุนยานยกให้ร้อยละ ๒ ครึ่ง แต่ต้องแบ่งไปแจกร้านเขียนหวยเสียกึ่ง ๑ แขวงคงได้ส่วนลดแต่ร้อยละ ๑ กับเศษหนึ่งส่วนตามจำนวนเดิมพันของแขวงนั้น ทางที่ ๓ ได้กำไรค่าจำหน่ายสมุดโผ ค่าจำหน่ายตรา แลถ้าแขวงต้องไปรับโพยหวยถึงร้านใด ยังได้ค่าเดินทางจากเสมียนหวยร้านนั้น บวกขึ้นในค่าอนุญาตอีกเดือนละ ๖ สลึง เหล่านี้นับเปนรายได้เบ็ดเตล็ด ส่วนแขวงหัวเมือง เพราะเหมือนเปนตัวขุนยานในแขวงนั้นดังกล่าวมาแล้ว มีทางที่ได้ผลประโยชน์เปน ๔ ทาง ผิดกับแขวงในกรุง ฯ คือทางที่ ๑ ได้เดิมพันที่หวยกิน แต่ถ้าหวยถูกก็ต้องออกเนื้อใช้เขา ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำชักจากผู้ถูกหวยเท่าทุนต่อ ๑ ทางที่ ๓ ได้ค่าอนุญาตร้านเขียนหวย เหมือนแขวงในกรุง ฯ ทางที่ ๔ ได้ผลประโยชน์เบ็ดเตล็ด คือขายสมุดโผ เปนต้น ส่วนเสมียนเขียนหวยนั้นมีผลประโยชน์ ๒ ทาง คือทางที่ ๑ ได้ค่าน้ำของขนยานร้อยละ ๑ กับเศษหนึ่งส่วนตามจำนวนเดิมพันที่ส่งไป ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำจากผู้แทงหวย ถ้าใครถูกเสมียนหวยชักค่าน้ำเท่าทุนที่ถูกต่อ ๑ เหมือนกันทั้งเสมียนเขียนหวยแขวงในกรุง ฯ แลแขวงหัวเมือง

ว่าด้วยแทงหวย

เครื่องล่อลวงให้คนแทงหวยมีหลายอย่าง เบื้องต้นก็คือที่เข้ามือ ยอมใช้ถึง ๓๐ ต่อ ข้อนี้เปนเหตุให้คนคิดเห็นว่าจะรวย เพราะถึงจะแทงผิดไปสัก ๑๐ ครั้ง ๒๐ ครั้ง ถูกเข้าครั้งเดียวก็ยังได้กำไร ฤๅมิฉนั้นหากว่าจะแทง ๑๐ ตัว ๒๐ ตัวถูกเข้าตัว ๑ ก็ยังได้กำไร ถ้ายิ่งเข่นคนเชื่อความคิดแลวิชาของตน ว่าอาจจะแทงตัวเดียวสองตัวให้ถูกได้ในคราวเดียว ก็ยิ่งเห็นช่องที่จะรวยกว้างขวาง เพราะคนเล่นหวยไม่คิดเห็นความจริงว่าเหมือนตัวคนเดียวจะไปสู้คนตั้ง ๓๐ จึงพากันชอบเล่นหวยแลฉิบหายกัน เพราะแทงหวยเข่นอันมาก

ข้อใหญ่ใจความอันสำคัญของคนแทงหวย ก็คือที่จะต้องคิดให้ถูกว่า หวยจะออกตัวใดแล้วดักแทงหวยตัวนั้น การเลือกตัวหวยที่จะแทงนี้เรียกว่าหาหวยดี มีวิธีของนักเลงเล่นหวยหลายอย่าง บางคนก็ใช้ความคิด บางคนก็เที่ยวหาโดยทางความรู้ จะอธิบายเฉภาะแต่วิธีที่มีหลักฐานอยู่บ้าง

วิธีหาหวยดีด้วยความคิดนั้น ใจความก็คือคิดเดาใจขุนยานว่าจะออกหวยตัวใด เช่นกระบวนคิดยิดต๊อก ดังได้กล่าวไว้ในที่อื่นแล้วนั้นเข่นต้น มีตำราของจีนตั้งไว้สำหรับให้คิดก็หลายอย่าง ดังเช่นเขารวมตัวหวยที่เปนคนชนิดเดียวกัน จัดไว้เปนพวก ๆ ในตำราว่าเปน ๖ หมวด คือ—

หมวดที่ ๑ ตัว ถ ย ญ ซ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่จอหงวน แปลว่าหมวดขุนนาง ๔ คน

หมวดที่ ๒ ตัว ฆ บ จ น ว ล ๖ ตัวนี้ จีนเรียกว่าลักเต้าสือ แปลว่าพระทั้ง ๖

หมวดที่ ๓ ตัว ฝ ฬ พ ซ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่กิดเจี๋ยะ แปลว่าคนโซทั้ง ๔

หมวดที่ ๔ ตัว ท ร ค ฅ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่จาโบ๊ แปลว่าผู้หญิงทั้ง ๔

หมวดที่ ๕ ตัว ข ม ต ฮ ภ ๕ ตัวนี้ จีนเรียกว่าโง่วโฮ้วจั่ง แปลว่าเสือทั้ง ๕

หมวดที่ ๖ ตัว ช บ ด ฉ ผ ห ส อ ก ฟ ฌ ๑๑ ตัวนี้ จีนเรียกว่าซุ่ยยี่ แปลว่าหวยนอกเกณฑ์

ที่จัดเปนหมวดดังนี้หวังจะให้เปนเครื่องกำหนด สำหรับสังเกตเหตุการณ์ที่จะทำให้อารมณ์ผู้ออกหวยหมกมุ่นอยู่ในบุคคลจำพวกใด จะยกตัวอย่างดังเช่นวันใดขุนบานทำบุญมีกงเต๊ก คาดว่าเวลาขุนบานเลือกตัวหวยในวันนั้นอารมณ์คงนึกอยู่ถึงพระ ก็แทง ฆ บ จ น ว ล ดักไว้ ฤๅมิฉนั้นถ้าวันใดเปนวันฤกษ์วันมงคลของขุนบาน ดังเช่นวันประเดิมออกหวย คาดว่าขุนบานไม่ออกตัวหวยอันเปนอัปมงคล ดังเช่นหวยในจำพวกโจรแลจำพวกคนโซ ก็กันตัวหวยพวกนั้นออกเสีย แล้วคิดคาดเหตุการณ์ประกอบว่าขุนบานจะเลือกหวยตัวมงคลประเภทไหนก็แทงหวยประเภทนั้นดัก ขุนบานต้องมีไหวพริบคอยระวังในเหตุการณ์ที่เขาจะคาดอยู่เสมอ ถ้าเผลอก็อาจจะเปนดังเขาคาดได้จริง ๆ ยังมีเกณฑ์

อย่างอื่นที่จะคิดแทงดักใจขุนบานได้อีกหลายอย่าง บางทีเกิดไฟไหม้ในวันนั้นขุนบานไม่ทันคิดเฉลียว ปล่อยอารมณ์ให้ไปเลือกตัวฟออกมาหวยก็ถูกพวกไทยแทงดักได้มาก ๆ มีเรื่อง ๑ เกิดขึ้นเมื่อก่อนเลิกหวยไม่ช้านัก มีจีนผู้คน ๑ ไปเล่นเบี้ยที่บ่อนซึ่งผู้เปนขนบานนั้นรับผูกอยู่บ่อน ๑ เสียโปกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท นึกว่าค่ำวันนั้นขุนบานคงเอาเรื่องชนะโปเปนนิมิตรออกหวย ดักแทงตัว ข ง่วยโซ๊ ก็ถูกได้เงินขุนบานไปราว ๒๐,๐๐๐ บาท แต่การที่แทงจะแทงดักใจขุนบานฤาแทงอย่างใด ๆ ก็ตาม ต่อแทงถูกจึงเกิดเล่าฦารู้เรื่องกัน ที่ดักผิดหวยกินฉิบหายนั้นไม่มีใครเล่าฦาก็เงียบหายไป

ยังการที่หาหวยโดยกระบวนสิบสวนนั้น ก็คือการที่เที่ยวสืบถามตรวจตราหาเค้าเงื่อนว่าขุนบานจะออกหวยตัวไหนในวันหนึ่งวันใด มีวิธีหลายอย่างเหมือนกัน เบื้องต้นก็คือพยายามที่จะถามตัวขุนบานเอง อันนี้เปนวิธีเก่ามีมาแต่ครั้งเจ๊สัวหง ขุนบานถูกถามรำคาญจึงข้างคนคิดใบ้ลวงบอกไว้น่าโรงหวยทุกวัน แต่บางทีขุนบานถูกผู้ที่อยู่ใกล้ชิดอ้อนวอนถาม บอกใบ้ให้จริง ๆ เขาแทงถูกก็มีบ้าง มีตัวอย่างครั้งหลวงอุดรภัณฑ์พานิช เต็ง แรกออกหวยยังไม่ชำนาญ ต้องอาไศรยท่านผู้ ๑ เปนผู้ช่วยเลือกตัวหวย วันหนึ่งมีคนที่ท่านผู้นั้นใช้สอยอยู่ในเรือนขอใบ้หวย ท่านคิดอยู่แล้วว่าวันนั้นจะออกตัวไหนจึงบอกใบ้ให้หมายว่าพอจะให้คิดทายเล่นสนุก ๆ ครั้นเวลาค่ำท่านผู้นั้นไปโรงหวยบอกแนะนำให้หลวงอุดรออกหวยตัวที่คิดไว้แล้ว กลับมาบ้านจึงรู้ความว่ามีผู้อื่นมาวานคนในเรือนให้ขอใบ้ พอรู้เข้าก็ตกใจให้คนริบไปบอก

หลวงอุดรว่า อย่าให้ออกหวยตัวที่แนะให้เปนอันขาด คนยอกไปถึง
ขวนเวลาออกหวย พอหลวงอุดรเปลี่ยนตัวหวยทัน หาไม่หวยคืนนั้น
ก็เห็นจะถูกเข้าถนัด นอกจากที่จะพยายามไต่ถามขุนบาน ยังมีพวก
ที่คิดลักดูเครื่องกำหนดจดจำของขุนบาน คือโพยเถาเปนต้น เอาไป
เปนหลักคิดทายใจขุนบาน พวกนี้มักเปนคนในโรงหวยเอง ฤๅมิฉนั้น
ก็ขนบานคนในโรงหวยให้เอาใจออกหาก เพราะเหตุนี้ขุนบานจึงมิใคร่
ไว้ใจคนในโรงหวย ยังพวกที่หาหวยดีโดยทางวิทยาคม เช่นขนบาน
ขอหวยต่อวัตถุแลบุคคลที่ตนนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มี วิธีที่ขอหวยจากวัตถุ
ทั้งปวงนั้นจะยกไว้ จะยกตัวอย่างแต่ที่ขอต่อบุคคลแลไม่กล่าวถึงพวก
อสัจ อลัชชี ที่ให้หวยเขาโดยมิจฉาชีพ บางทีคนดี ๆ เช่นพระสงฆ์
ซึ่งคนทั้งหลายนับถือคุณวุฒิ ถ้าองค์ใดมักชอบประพฤติแปลก ๆ
ก็มักมีคนเลยเข้าใจไปว่าท่านใบ้หวยให้เปนทาน เคยมีพระราชาคณะ
องค์ ๑ ที่มักประพฤติแปลก ๆ อย่างนั้น แต่งวัดรับเสด็จกฐินปี ๑
เอาตุ๊กตากระดาษที่เขาทำเย่นรูปช้างมาตั้งรายตามกำแพงแก้ว พวก
นักเลงหวยที่ไปในกระบวนพระกฐินวันนั้น เอาช้างเปนนิมิตรมาแทง
ตัว ฉ ช ฌ หวยเข้ากรรมออกตัว ฌ ถูกกันได้ขนเลื่องฦๅครั้ง ๑ ต่อมา
มีพระครูอีกองค์ ๑ ซึ่งมีชื่อเสียงในทางวิปัสสนาธุระผู้คนนับถือมาก
พวกนักเลงหวยไปพูดจาเลียบเคียงหาเลศนัย ท่านพระครูหลงพูดด้วย
โดยซื่อ ไม่รู้ว่าเขาขอหวย พวกนักเลงขัยเลศนัยมาคิดแทงหวย
ถูกสักครั้ง ๑ ฤๅ ๒ ครั้ง ก็เกิดเลื่องฦๅว่า ท่านพระครูองค์นั้นใบ้หวย
แม่น ทีนี้ก็มีแต่คนพากันไปเลียบเคียงขอหวย ท่านพระครูจะพูดจา

ว่ากะไรฤาทำอย่างไรก็กลายเปนใบ้หวยไปหมด ครั้นท่านพระครูรู้ตัวว่า
เขามาลวงขอหวยก็ขัดใจ คราวนี้เห็นใครไปพูดจาเลียบเคียงเข้าใจว่า
จะไปขอหวยก็ขับไล่เสียจากกุฎี การที่ขับไล่นั้นคนกลับเข้าใจว่าใบ้หวย
ให้ตัว ล พ ยังพากันกลับไปขออีก ที่สุดท่านพระครูฉวยพลองลาก
ออกมาจะขู่ คนก็เข้าใจว่าใบ้ตัว ผ พ ภ จนท่านพระครูไม่รู้ว่าจะทำ
อย่างไร ต้องยึดประตูกุฎีลั่นกลอนไม่รับแขกอยู่เปนช้านาน พวกศิษย์
หาญาติโยมพากันสงสาร คอยห้ามปรามคนไม่ให้ขอหวยคนจึงค่อย
เสื่อมซาไป วิธีหาหวยดีไม่มีชิดดั่นความเชื่อของมนุษย์ แม้ที่สุด
จนพระพุทธรูปฤาต้นไม้ก็มีคนไปอธิฐานขัดถูรอยตัวหวย เผื่อจะผุด
โผล่ขึ้นมาให้บ้าง แต่วิธีที่ปลาดจริง ๆ นั้น เกิดขึ้นเมื่อก่อนจะเลิก
หวยไม่กี่ปีนัก ใครจะเปนผู้คิดก็หาทราบไม่ เกิดเปนลัทธิอัน ๑
ถึงวันเข้าพรรษาเขียนตัวหวยครบทุกตัวแล้วเอาคว่ำไว้ในที่ซ่อนเร้น
เช่นในหม้อเปนต้น ยึดผนึกเสียให้แน่นแล้วบูชาอธิฐานไปจนตลอด
พรรษา เมื่อถึงวันก่อนจะออกพรรษาเยี่ยดผนึกดู ถ้าหวยตัวใดหงายขึ้น
ในนั้นก็เชื่อว่าจะออกตัวนั้นเมื่อวันออกพรรษา คนเชื่อถือวิธีนี้แพร่หลาย
มาก จนเกิดเปนประเพณี พอถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ มีคน
เข้ามากรุงเทพ ฯ มากมายหลายร้อยหลายพันมาทั้งทางรถไฟแลทางเรือ
ถึงเพลาค่ำลงคนแน่นท้องถนน ตั้งแต่น่าโรงหวยลามไปจนในถนนเจริญ
กรุงทุกปี เสมอมีงานอะไรเปนการใหญ่ของชุนบานอย่าง ๑ ที่แท้
ก็เสมอพากันเข้ามาอำนวยพรชุนบานนั้นเอง เพราะหวยดีโดยทาง
วิทยาคม ชุนบานไม่กลัวเหมือนหวยดีโดยทางความคิด ยิ่งแทงมาก

ก็ยิ่งชอบใจ แต่คนแทงก็ยังเชื่อถือกันอยู่นั่นเอง จำนวนคนแทงหวย
จึงไม่ลดถอยน้อยลง มีคนแทงทุกแขวงทุกวันไม่ขาด

ลักษณแทงหวยแทงได้ ๒ อย่าง คือแทงอย่างสามัญอย่าง ๑ แทงอย่างวิสามัญ เรียกว่า "แทงหิ้ง" แปลว่าแทงแขวนอย่าง ๑ จะว่าด้วยลักษณอย่างสามัญก่อน แทงอย่างนี้ต้องไปแทงที่เสมียนเขียนหวย

วิธีที่เสมียนเขียนหวยมีการแปลก ซึ่งควรจะต้องอธิบายโดยเฉภาะอยู่ ๓ อย่าง คือวิธีใช้ภาษาอย่าง ๑ วิธีเขียนหนังสือไทยอย่าง ๑ วิธีคิดเงินอย่าง ๑

วิธีใช้ภาษานั้น ขุนบานยอมให้ใช้ภาษาจีนแลภาษาไทยได้เหมือนกันทั้ง ๒ ภาษา เสมียนหวยร้านใดถนัดภาษาจีน จะเขียนหวยแลทำบาญชีแต่ด้วยอักษรแลภาษาจีนก็ได้ ถ้าเสมียนหวยร้านใดชำนาญภาษาไทย จะเขียนหวยแลทำบาญชีด้วยอักษรแลภาษาไทยก็ได้เหมือนกัน แต่จะใช้อย่างใดก็ให้ใช้แต่อย่างนั้นอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้คนแทงจะเป่นไทยฤๅจีนก็เลือกร้านแทงหวยตามภาษาที่ตนเข้าใจได้

วิธีเขียนอักษรไทยในการแทงหวยนั้นไม่เหมือนกับที่เขียนกันในอักขรวิธี เพราะต้องระวังมิให้เปลี่ยนปลอมตัวอักษรหนึ่งไปเป่นตัวอักษรอื่นได้ โดยกระบวนเขียนต่อเติมแก้ไข ดังเช่นแก้อักษร ก เป่น ถ เป่น ภ เป่น ฌ เป่นต้น เล่ากันว่าเคยเกิดลักแก้ตัวอักษรตั้งแต่ครั้งเจ๊สัวหง ๆ จึงต้องคิดวิธีเขียนเครื่องหมายไว้สำหรับกันแก้ ดังเช่นอักษร ก ต้องให้มีไม้ ไต่คู้อยู่ข้างบน ก็ดังนี้ แลตัว ข ต้องให้เขียน ขุ

ดังนี้เป่นตัวอย่าง คนเขียนหวยต้องระวังเครื่องหมายเหล่านี้เผลอไม่ได้ แม้เสมียนหวยเขียนขาดเครื่องหมาย ดังเช่นเขียน ก ขาด ๘ ส่งไป ถ้าหวยออกตัว ก ขนยานติกินไม่ยอมใช้ เสมียนผู้เขียนก็ต้องใช้ผู้แทงเอง อาจจะขาดทุนได้มาก ๆ

วิธีคิดเงินในการแทงหวยนั้น ใช้เงินไทยแต่คิดตามมาตราจีน คือ ๑,๐๐๐ กระแปะต่อตำลึง ๑ คิดเอาเงินไทย ๑๐ สลึงเป่นตำลึง กำหนดบาท ๑ เป่น ๔๐๐ แปะ แล้วกระจายเศษออกไป สลึง ๑ เป่น ๑๐๐ แปะ เฟื้อง ๑ เป่น ๕๐ แปะ ในบาญชีที่แทงหวยใช้จดเป่นแปะ ทั้งนั้น เรื่องคิดเงินเป่นมาตราจีนนี้ เห็นจะเพื่อประโยชน์ให้ คิดลูกคิดสดวก เพราะมาตราเงินไทยในสมัยนั้นเศษไม่เป่นสิบเสมอกันเหมือน มาตราจีน การที่แปลกมี ๓ อย่างดังอธิบายมานี้

เวลาสำหรับคนแทงหวยอย่างสามัญนั้น โดยปรกติเสมียนหวย ออกนั่งม้ารับเขียนหวยตั้งแต่ตลาดออกเวลาบ่าย ประสงค์จะให้เหมาะ แก่เวลาคนไปตลาด ยอมให้คนแทงไปจนเวลา ๑๐ นาฬิกา ล.ท. อัน เป่นเวลาต้องส่งโพยไปยังไปยังโรงหวยเป่นที่สุด ฤๅว่าอีกนัย ๑ ก็ราว วันละ ๖ ชั่วโมง ถ้าแขวงอยู่ไกลออกไป ต้องส่งโพยก่อน ๑๐ ล.ท. ก็เลื่อนเวลาออกนั่งม้าให้วันเช้า คงให้ได้มีเวลาคนแทงหวยราววันละ ๖ ชั่วโมง แต่แขวงที่อยู่ใกล้โรงหวย เช่นแขวงประตูสามยอดเป่น ต้น ยอมให้คนแทงจนเวลาราว ๑ ก.ท. ส่งโพยต่อขวนติกลองปุโหละ ขุนยานก็ยอมเพราะอยากให้เดิมพันมาก ส่วนแขวงหัวเมืองนั้นไม่ต้อง

ส่งโพยไปยังแขวง จะเขียนเวลาไรไปจน ๑๐ ล.ท. ก็ได้ แต่พ้นเวลา ๑๐ นาฬิกา ก.ท. ไม่ยอมให้รับ

คนแทงหวยต้องแทงตั้งแต่ ๕๐ แป๊ะ คือเฟื้อง ๑ ขึ้นไป เสมียนหวยจึงยอมให้แทง แต่ ๕๐ แป๊ะนั้นจะแทงหวยสักกี่ตัว ถ้าไม่ต่ำกว่าตัวละ ๕ แป๊ะแล้วก็แทงได้ ฝ่ายข้างมากคงกำหนดให้แทงหวยได้เพียงตัวละบาท ๑ เป่นอย่างมากเหมือนอย่างเมื่อครั้งเจ๊สัวหง ถ้าแทงหวยตัวใดมากกว่าบาท ๑ ขึ้นไปเสมียนไม่เขียนให้ แต่ความข้อนี้จริงเป่นแต่ทำอุบายในบาญชีเท่านั้น ถ้าหากว่าใครจะแทงหวยตัว ๑ มากกว่าบาท ๑ ขึ้นไป บอกบาญชีแทงตัวนั้นให้เป่นหลายหน แทงหนละบาท ๑ จะแทงสักกี่ร้อยบาทเสมียนก็ยอมให้แทง

ลักษณการแทงหวย ผู้แทงต้องเอาเงินวางให้เสมียนหวยก่อน แล้วบอกว่าจะแทงหวยโรงเช้าตัวใดเป่นเงินเท่าใด และโรงค่ำจะแทงอย่างไร ด้วยลักษณแทงหวยโรงค่ำมีวิธีแทงได้หลายอย่าง เป่นต้นว่าจะแทงถูกยกผิดซ้ำ เช่นแทงตัว ก โรงเช้า ถ้าถูกเป่นเสร็จเพียงเท่านั้น ถ้ากินให้แทงซ้ำตัว ก ในโรงค่ำอีก ฉนี้ก็ได้ ฤๅจะแทงหู้ เช่นแทงตัว ก ตัว ข โรงเช้า ถ้าถูกตัวใดตัวหนึ่งให้เอาเงินที่ขุนบานใช้แทงอีกตัว ๑ ทั้งหมด ฤๅแต่เท่าหนึ่งเท่าใด ฉนี้ก็มี ยกมาแสดงพอเป่นตัวอย่าง เสมียนหวยเรียกเงินไว้แล้วจึงลงมือเขียนบาญชี

บาญชีของเสมียนเขียนหวยมี ๓ อย่างด้วยกัน คือสมุดโผอย่าง ๑ ใบตอบอย่าง ๑ ใบโพยอย่าง ๑

สมุดโผ คือสมุดที่ขุนบานจำหน่ายไป เปนตัวบาญชีใหญ่สำหรับร้านเขียนหวย ต้องเขียนลงเดือนวันไว้ข้างบน ใครแทงหวยตัวใดเงินเท่าใดก็จดลงไปไม่ต้องลงชื่อผู้แทง ใช้ประทับตราประจำต่อกับใบตอบเปนสำคัญสำหรับตัวคน

ใบตอบนั้น คือใบสำคัญทำให้แก่ผู้แทงหวย เขียนว่าวันนั้นแทงหวยตัวนั้น ๆ เงินเท่านั้น ๆ แทงอย่างนั้น ๆ เมื่อเขียนแล้วเอาใบตอบนี้วางลงในสมุดโผประทับควงตราประจำต่อไว้ ในช่องบาญชีที่ผู้นั้นแทงแล้วมอบใบตอบให้ผู้แทงถือไว้ ถ้าหวยถูกจะได้นำมาขึ้นเอาเงิน

ใบโพยนั้น ทำสำหรับส่งโรงหวย ต้องทำเปนโพยหวยโรงเช้าส่วน ๑ โพยหวยโรงค่ำส่วน ๑ ไม่ปะปนกัน ตอนหัวค่ำทำแต่โพยโรงเช้า ส่วนโพยโรงค่ำทำต่อเมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ลักษณการเขียนโพยมีข้อบังคับว่า หวยในโพยใบ ๑ ไม่ให้แทงเกินตัวละ ๔๐๐ แปะ คือบาท ๑ แลจำนวนเงินในโพยใบ ๑ จะเปนหวยกี่ตัวก็ตาม ไม่ให้จำนวนเงินเกิน ๒,๐๐๐ แปะ คือ ๕ บาท เมื่อเขียนโพยเสร็จแล้ว พับเหน็บกระดายเปนรูปสี่เหลี่ยมรี ยาวประมาณ ๕ นิ้ว กว้างประมาณนิ้ว ๑ เหมือนกันทุกใบ ต้องพับไม่ให้แลเห็นตัวหวยข้างใน แต่ต้องเขียนบอกจำนวนเงินไว้ข้างหลังว่าในนั้นจำนวนเงินเท่านั้นแปะ ประทับตราร้านเปนสำคัญทุกใบ แล้วรวมโพยเข้าเปนมัด แลเขียนใบนำบอกว่าวันนั้นโพยเท่านั้นใบ รวมเปนเงินเท่านั้น เหน็บไว้กับมัดโพย สำหรับส่งแขวงพร้อมกับโพย

ครั้นถึงเวลากำหนด (ราว ๑๐ ล.ท. ฤๅก่อนหลังตามร้านที่ใกล้แลไกล) เสมียนหวยจึงเอาโพยกับใบนำไปส่งยังแขวง (ถ้าขอให้แขวงไปรับต้องเสียเงินค่าเดิน ดังกล่าวมาแล้ว)

ลักษณการที่เสมียนหวยส่งโพยไปแขวงผิดกัน คือแขวงใกล้ซึ่งอาจจะกลับไปเขียนโพยหวยโรงค่ำส่งเมื่อหวยโรงเช้าออกแล้วได้นั้น ส่งแต่โพยหวยโรงเช้า ส่วนแขวงไกล ซึ่งจะกลับไปเขียนโพยหวยโรงค่ำส่งมาไม่ทัน ส่งโพยหวยโรงเช้าแล้ว ต้องมอบโผให้แขวง ๆ เอาโผมาหาที่เขียนโพยโรงค่ำที่ใกล้ ๆ โรงหวย

แขวงหัวเมืองนั้น เสมียนหวยเขียนแต่โผกับใบตอบ ไม่ต้องเขียนโพยเอาโผไปส่งแขวงแทนโพยทุกวัน แขวงเอาโผใส่กำปั่นล้นกุญแจ ๓ ดอก คือกุญแจของผู้แทนขุนบาน ๑ ของแขวง ๑ ของเสมียนบาญชีดอก ๑ รักษาไว้จนรู้ว่าหวยออกตัวใดแล้วจึงไขกำปั่น

แขวง (ในกรุง ฯ) รับโพยจากเสมียนหวยแล้ว ตรวจดูบาญชีโพยแลบาญชีเงินไว้สำหรับแขวงส่วน ๑ แลรวมทำใบนำ บอกนามแขวง บอกวันเดือน บอกจำนวนโพย แลบอกจำนวนเงินลงในใบนำนั้น แล้วคุมโพยกับใบนำสำหรับหวยโรงเช้ามาส่งยังโรงหวย ต้องส่งในระหว่างแต่เวลาโรงหวยตีกลองสัญญาเรียกโพยจนตีกลองปุโหละบอกห้าม คือในระหว่างเวลาแต่ ๑๑ ล.ท. ไปจนราว ๑๒ ก.ท.

วิธีแทงหวยหึ้งนั้น สำหรับพวกนักเลงขาใหญ่ที่จะแทงดักใจขุนบานด้วยจำนวนเงินมาก ๆ ขุนบานยอมให้พวกแทงหวยหึ้งเขียนโพยเอง

และเอาโพยของตนไปส่งที่โรงหวยได้เหมือนอย่างกับเป็นแขวง แต่ว่าต้องแทงคราว ๑ ไม่ต่ำกว่า ๒๒ บาทลงมา แลต้องทำโพยให้ถูกต้องแบบแผนอย่างโพยหวยสามัญ คือวิธีเขียนตัวอักษรแลกำหนดในโพยใบ ๑ ไม่ให้แทงมากกว่าตัวละบาท ๑ แลรวมเงินในโพยใบ ๑ ไม่ให้เกิน ๕ บาทเหล่านี้ ลักษณแทงหวยหิ้งกับแทงหวยสามัญที่ผิดกันเป็นข้อสำคัญนั้น คือแทงหวยสามัญ เมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ขุนยานแก้โพยออกดูรู้ว่าผู้แทง ๆ หวยตัวไหนมาก อาจจะคาดใจคนแทงว่าโรงค่ำคงจะแทงตัวไหน ๆ คิดยักย้ายตัวหวยโรงค่ำไปเสียให้ห่างได้ แต่การที่แทงหิ้ง ต่อแทงถูกผู้แทงจึงยอมให้เบิดโพยออกดูว่าแทงตัวใด ถ้าแทงผิดไม่ยอมเบิดโพยให้ขุนยานรู้ว่าได้แทงตัวใดที่เดียว ประสงค์จะไว้ดักแทงโรงค่ำต่อไป บางทีพวกแทงหิ้งอาจจะแทงถูกเอาเงินขุนยานได้ถึง ๑๐,๐๐๐ แล ๒๐,๐๐๐ บาทก็มี ด้วยเหตุนี้พวกนักเลงโตจึงชอบแทงหิ้ง

ลักษณการในโรงหวย

ก่อนที่จะอธิบายถึงวิธีออกหวย จะกล่าวถึงลักษณที่ขุนยานจัดการในโรงหวยก่อน จำนวนคนประจำการโรงหวยซึ่งขุนยานต้องให้เงินเดือนแลต้องตั้งโรงครัวเลี้ยงอาหารเวลาทำการ รวมเบ็ดเสร็จประมาณ ๒๐๐ คน จัดเป็นตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยมีน่าที่ต่างกันดังนี้ คือ

หลงจู๊ใหญ่มีคน ๑ เป็นผู้ดูแลการงานทั้งป่วงต่างหูต่างตาของขุนยาน หลงจู๊ใหญ่นี้มักเปลี่ยนตามตัวขุนยาน

หลงจู๋รองมีประมาณ ๑๙ คน เปนผู้สำหรับเที่ยวตรวจตราการตามแชวงแลร้านเขียนหวยทั่วไป มักเปนคนทำการอยู่เสมอไป ไม่ใคร่ต้องผลัดเปลี่ยน

คนเก็บเงินคน ๑ สำหรับเก็บรักษาเงินสดแลรับเงินจ่ายเงิน มักเปนคนของขุนบานอย่างหลงจู๋ใหญ่

หลงจู๋รอง สำหรับตรวจตราการในโรงหวยมีอีก ๒ คน สำหรับตรวจการกลางคืนคน ๑ ตรวจการกลางวันคน ๑ หลงจู๋ ๒ คนนี้มักเปนคนทำการอยู่เสมอ ไม่ใคร่ต้องผลัดเปลี่ยน

นายเสมียน คือผู้ที่เปนหัวน่าทำการเสมียนมี ๓ คน เสมียนที่ ๑ สำหรับทำบาญชีเงินรับจ่ายทั้งปวงคน ๑ เสมียนที่ ๒ สำหรับทำบาญชีโพยคน ๑ เสมียนที่ ๓ สำหรับสอบบาญชีทั้งปวงคน ๑ เสมียนทั้ง ๓ นี้เปนผู้ชำนาญ มักเปนคนประจำอยู่เสมอ

รองจากเสมียนถึงพวกพนักงาน มักเปนคนอยู่ประจำและผู้กหัดทำการติดต่อพ่อลูกหลานลงมาเปนพื้น พนักงานมี ๓ พวก คือ

พนักงานกองตรวจโพยมี ๖ กอง กอง ๑ มีคนดีดลูกคิดคน ๑ คนติตราคน ๑

พนักงานกองเตียมเถามี ๑๐ กอง กอง ๑ มีคนยอกคน ๑ คนจดคน ๑ ในพวกพนักงานเตียมเถานี้ มีคนสำคัญของขุนบานคน ๑ ฤา ๒ คน ซึ่งต้องเปนคนที่ไว้ใจได้จริง ๆ สำหรับรวมบาญชีเตียมเถา คือรวมยอดบาญชีว่าในวันนั้นคนแทงหวยตัวไหนเท่าไร ๆ รู้กันแต่กับขุนบานสำหรับกะตัวหวยที่จะออกต่อไป ที่กล่าวเปนพนักงานประจำ

น่าที่ นอกจากนี้ยังมีพนักงานกลางสำหรับช่วยเหลือในน่าที่ทั้งปวง ตลอดจนคนทำครัว จึงรวมเบ็ดเสร็จประมาณ ๒๐๐ คน พนักงานโรงหวยแบ่งกันเปน ๒ พวก พวกพนักงานการกลางวันพวก ๑ พวกพนักงานการกลางคืนพวก ๑ พนักงานกลางวันมาทำงานแต่เช้าไปจนย่ายพนักงานกลางคืนต้องมาถึงโรงหวยเวลา ๑๐ ล.ท. ได้กลับไปต่อเวลาสว่างเสมอทุกคืน ส่วนตัวขุนยานนั้นต้องมาออกหวยเองทั้งโรงเช้าแลโรงค่ำทุกวัน นอกจากนั้นก็มาตรวจตราการในเวลาอื่น ๆ บ้าง

ว่าด้วยลักษณการออกหวย

ถึงเวลา ๕ ทุ่ม (๑๑ ล.ท.) ที่โรงหวยตีกลองสัญญาเรียกโพยย่ำ ๓ ลาเปนกำหนดให้แขวงเอาโพยหวยโรงเช้าไปส่ง แต่ชั้นก่อนตีกลองเรียกโพยหวยโรงเช้าแต่เวลายาม ๑ (๙ ล.ท.) ต่อมาขุนยานประสงค์จะให้มีเวลาสำหรับคนแทงหวยได้มากขึ้น จึงเลื่อนเวลาเรียกโพยออกไป ๒ ชั่วทุ่ม เมื่อตีกลองเรียกโพยแล้ว พวกแขวงก็นำโพยไปยังโรงหวย ส่งใบนำไปยังเสมียนคนที่ ๒ ส่วนโพยส่งไปยังพนักงานกองตรวจโพย

พนักงานกองตรวจโพยแก้มัดเอาโพยออกตรวจ คน ๑ บ่ระทับตราประจำวันของโรงหวยที่หลังใบโพยไปพลาง ยอกยอดเงินที่เสมียนหวยเขียนไว้ที่หลังใบโพยไปพลางอีกคน ๑ ก็คิดลูกคิดรวมเงินตามไปจนสิ้นโพยแขวง ๑ ก็จดยอดเงินส่งไปยังเสมียนคนที่ ๒ สำหรับสอบกับใบนำที่แขวงทำมา ทำดังนี้ไปจนครบทุกแขวง

ในตอนหวยเริ่มโพยนี้เปนเวลาที่พวกแทงหวยหิ้งจะส่งโพยเข้าไปยังโรงหวย เสมียนที่ ๒ เปนพนักงานรับโพยหวยหิ้ง แลรับเงินเดิมพันจากผู้แทง แล้วทำใบรับให้เปนสำคัญ ส่วนโพยนั้นส่งไปให้เสมียนกองตรวจโพยติดราประจำวันแล้วก็เอาขึ้นแขวนไว้ใกล้ข้างน่าโรง ส่วนโพยสามัญเอาแขวนไว้ต่อเข้ามาข้างใน

เมื่อเสมียนคนที่ ๒ ตรวจยอดเงินที่พนักงานกองตรวจโพยส่งมา สอบกับใบนำของแขวงจนครบทุกแขวงแล้ว จึงรวมยอดเงินขึ้นเสนอต่อขุนบานว่า เดิมพันหวยโรงเช้าวันนั้นเปนเงินเท่านั้น เมื่อเสร็จการตรวจดังกล่าวมานี้แล้วก็เปนอันเสร็จ ขุนบานจึงให้ติกลองสัญญา ๓ ที เรียกว่าติปโหละ บอกว่าจะไม่รับให้แทงหวยแต่เวลานั้นอีกต่อไป เปนอันถึงเวลาที่จะออกหวย

หลักที่ขุนบานจะเลือกตัวหวยออกนั้น สิ่งสำคัญก็โพยเถา คือยาญชีคนแทงหวยวันก่อน ๆ ที่ให้ตรวจจดไว้ ว่าวันไหนคนแทงตัวใดมากน้อยอย่างไร ตรวจเทียบกันถอยหลังขึ้นไปตั้งเจ็ดวันแปดวัน คิดดูทางวิถีจิตรของคนแทงหวยว่าจะเปนอย่างไร แล้วคิดเลือกตัวหวยออกหลีกเลี่ยงอย่าให้แทงถูก โพยเถาของขุนบานเปนของที่ต้องปกปิดซ่อนเร้นอย่างที่สุด เพราะถ้านักเลงได้ไป จับหลักที่ขุนบานเลือกตัวหวยได้แล้วก็อาจจะแทงถูกได้ไม่ยาก

เล่ากันว่า แต่ก่อนขุนบานเอาตัวหวยออกมาแขวนไว้ในเวลาให้คนแทง เหมือนอย่างเมื่อครั้งเจ๊สัวหง แต่ถูกพวกในโรงหวยลักลอบดูตัวหวยบ้าง แม้ที่สุดจำตำหนิเชือกที่แขวนตัวหวยได้โดยความสังเกตบ้าง

บอกให้คนข้างนอกแทงถูก จึงต้องเลิกวิธีเอาหวยออกแขวนก่อนนั้นเสีย รอจนถึงเวลาห้ามแทงแล้วขุนบานจึงเข้าไปหยิบตัวหวยใส่ถุง เอาออกมาแขวนที่ในมณฑลกลางโรง แล้วเปลื้องถุงออกให้เห็นตัวหวยในขณะนั้น เปนประเพณีดังนี้มาจนเลิกหวย

เมื่อขุนบานออกหวยโรงเช้าแล้ว ลงมือจัดเรื่องโพยหิ้งก่อน ถ้าหวยกินเข้าของก็คืนเอาโพยไป ถ้าหวยถูกก็ส่งโพยให้พนักงานแก้โพยออกตรวจ ตรวจโพยหวยหิ้งแล้วจึงตรวจโพยสามัญ ลักษณะตรวจโพยสามัญนั้น ต้องเรียกระดมคนทั้งพนักงานกองตรวจโพยแลกองเตี๋ยมเถามาช่วยกันตรวจ แต่การที่ตรวจชั้นนี้ประสงค์เพียงจะดูว่าโพยแขวงไหนถูกกี่ใบ แก้ใบโพยออกดูตัวหวยที่เขียนไว้ข้างในแล้ว กันโพยที่มีหวยถูกไว้พวก ๑ กันโพยที่หวยกินไว้พวก ๑ ครั้นกันเสร็จแล้วจึงรวมโพยที่หวยถูกส่งไปยัง “กองนับตัวถูก” อีกกอง ๑ ซึ่งเปนผู้ชำนาญ แลมีคนไว้ใจของขุนบานฤๅตัวขุนบานอยู่กำกับด้วย ตรวจดูเห็นว่าเปนการถูกต้องก็ประทับตราประจำวันลงตรงตัวหวยที่ถูกทุกใบโพย ถ้าหากว่าเห็นวิปลาศ ดังขาดเครื่องหมายตัวอักษรเช่น ก ขาดไม้ไต่คู้ ๙ เปนต้น ขุนบานก็ตัดสิน “ติกิน” คือว่ากิน ให้ประทับตราลงที่ตัวหวยนั้นหลายดวง แล้วไม่ยอมใช้เงินให้

พอตรวจคิดจำนวนเงินรู้เปนยุติว่าหวยหิ้งถูกเท่าใด ก็ใช่เงินให้ทันที ส่วนหวยสามัญแขวงใดมีหวยถูกเท่าใด เสมียนคนที่ ๒ ก็คิดยาญชีหักเงินกับแขวงให้เสร็จกันในขณะนั้น คือว่าหวยโรงเช้าวันนั้นเงินเดิมพันของแขวงนั้นเท่านั้น ถูกเท่านั้น กินเท่านั้น หักเดิมพันที่

กินใช้หวยที่ถูกเปนเงินเท่านั้น เหลือเงินเดิมพันที่แขวงจะต้องนำส่งโรงหวยฤๅถ้าถูกมาก ๆ โรงหวยจะต้องเพิ่มเงินให้แขวงเท่านั้น เปนยุติกันทุกแขวง

ในเวลาเมื่อขุนบานตรวจโพยหวยถูกดังกล่าวมานี้ พวกพนักงานเตียมเถาก็ลงมือตรวจเตียมโพยส่วนที่หวยกินพร้อมกัน การที่เตียมเถานั้นสำหรับจะให้ขุนบานรู้ว่าหวยโรงเช้าวันนั้น ตัวไหนมีจำนวนคนแทงมากกว่ากันโดยลำดับลงมา เพื่อขุนบานจะได้คิดออกหวยโรงค่ำหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกแทงหู้ ลักษณเตียมนั้นแบ่งพนักงานออกเปน ๑๐ กอง ประสงค์จะให้พนักงานเตียมรู้โพยเถาแต่คนละเล็กละน้อย ไม่ให้สามารถหาหลักฐานสำหรับแทงหวยได้ กองเตียมเถากอง ๑ มีคนขานโพยคน ๑ คนแต้มคน ๑ คนขานโพยอ่านแต่ชื่อตัวหวยที่มีในใบโพยไม่ต้องบอกเรื่อนเงิน ผู้แต้มมีกระดายเขียนตัวหวยเรียงกันไว้ในนั้น ผู้อ่านขานตัวไหนครั้ง ๑ ก็แต้มหมึกลงเปนคะแนนที่ตัวหวยนั้นครั้ง ๑ พอหมดจำนวนโพยในกองของตนก็เขียนรวมยอดบอกจำนวนที่แทงว่าตัว ก มีคนแทงกี่คน ตัว ข มีคนแทงกี่คนเปนต้น จนตลอดทุกตัวหวย แล้วไปส่งให้ “เตียมใน” อันเปนคนสนิทของขุนบานที่เปนผู้สำหรับรวมยอดเตียมเถาทุกแขวงเสนอต่อขุนบาน ครั้นเสร็จการเตียมเถาแล้วก็เปนเสร็จการส่วนหวยโรงเช้า ถึงเวลาที่จะเตรียมการสำหรับออกโรงค่ำต่อไป

ลักษณการออกหวยโรงค่ำ ก็เปนทำนองเดียวกันกับหวยโรงเช้าหมดทุกอย่าง จะต้องอธิบายแต่เรื่องเขียนโพยซึ่งแปลกออกไปสักเล็ก

น้อย เพราะเมื่อคนไปแทงหวยในตอนเย็น ยอกเสมียนหวยไว้เสร็จว่า ให้แทงหวยโรงค่ำอย่างไร ๆ บางคนสั่งว่าหวยที่แทงวันนั้น ถ้าโรงเช้ากินให้แทงตามโรงค่ำอีก ถ้าเช่นนี้เสมียนก็เรียกเงินไว้เสร็จ แลบางทีถึงเขียนโพยเตรียมไว้แต่เวลาหวยโรงเช้ายังไม่ออก แต่บางคนสั่งว่าถ้าถูกโรงเช้าให้แทงหู้ คือเพิ่มเงินแทงหวยตัวนั้น ๆ โรงเย็น ยกตัวอย่างดังว่าแทงตัว ก กับตัว ข ตัวละบาท ๑ แล้วสั่งไว้ว่าถ้าหวยโรงเช้าออกตัวหนึ่งตัวใด ให้เอาเงินที่ขุนบานใช้ให้แทงอีกตัว ๑ ในโรงค่ำทั้ง ๓๐ บาทก็ดี ฤาแต่ ๒๐ บาทก็ดี อย่างนี้เรียกว่าแทงหู้ ลักษณแทงหู้ต้องถูกเสียตัว ๑ ก่อนแล้ว จึงแทงด้วยเงินกำไร เพราะฉนั้นการที่จะได้แทงฤาไม่ได้แทงจะรู้ได้ต่อเมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ด้วยเหตุนี้เสมียนหวยได้แต่จดคำสั่งไว้ในสมุดโผ ถ้าหวยโรงเช้าออกกินก็แล้วไป ถ้าถูกก็ต้องเขียนโพยแทงโรงค่ำแทงให้เขา แต่คนแทงมีหลายรายมาก ด้วยกันมักถูกบ้างกินบ้างเปนปรกติ เสมียนหวยจึงต้องคอยฟังหวยโรงเช้าออกทุก ๆ คืน พอหวยออกคนโรงหวยก็เที่ยวเดินร้องบอกว่าหวยออกตัวไหน เสมียนหวยรู้ว่าหวยออกตัวไรแล้วก็ลงมือเขียนโพยหวยค่ำไปส่งแขวงอีกครั้ง ๑ เหมือนกับที่ส่งโพยหวยโรงเช้า แต่แขวงที่อยู่ห่างไกล เช่นแขวงสามเสนฤาถนนตกเปนต้น ที่เสมียนจะรู้ตัวหวยออก แลเขียนโพยส่งให้ไม่ทัน แขวงมาส่งโพยหวยโรงเช้าต้องรับเอาโผของเสมียนหวยมาด้วย มาหาที่ตรวจโผเขียนโพยหวยโรงค่ำที่แห่งใดแห่งหนึ่งใกล้โรงหวย ให้ทันส่งเวลาเรียกโพย โพยหวยโรง

ค่ำ ๆ น้อยกว่าโรงเช้า ติกลองเริ่ยกโพยเวลาราว ๓ นาฬิกา ก.ท. พอ ๔ นาฬิกาเศษ ก็ตรวจโพยเสร็จได้ออกหวยโรงค่ำ

เวลาออกหวยมีผิดปรกติยี่ละ ๒ คราว คือเมื่อออกพรรษาคราว ๑ เพราะคนตื่นกันเข้ามาเล่นหวยมากกว่าปรกติหลายเท่า กว่าจะได้ออกหวยโรงเช้าต่อราว ๔ นาฬิกา ก.ท. หวยโรงค่ำก็ต้องเลื่อนมาออกจนเวลาเช้าถึง ๘ หรือ ๙ นาฬิกา ก.ท. ทั้ง ๓ วัน อีกคราว ๑ ก็ตรุษจีน นั้นขุนยานประสงค์จะให้พวกที่ทำงานในโรงหวยได้ไปเล่นตรุษ ร่นเวลาเข้ามาเริ่ยกโพยหวยโรงเช้าแต่บ่าย ๕ นาฬิกา ออกหวยโรงเช้าราว ๘ นาฬิกา หวยโรงค่ำออกราว ๑๑ นาฬิกา พอเที่ยงคืนก็ปล่อยให้คนกลับทั้ง ๓ วัน

การออกหวยในส่วนแขวงหัวเมืองนั้น พอเช้าขึ้นรู้ว่าหวยโรงเช้าโรงค่ำเมื่อคืนที่ล่วงแล้วออกตัวไร แขวงก็เบิกกำปั่นเอาสมุดโผออกมาคิดยาญชีกินแลถูก เหมือนอย่างในโรงหวยที่กรุงเทพ ฯ แล้วมอบโผคืนให้เสมียนหวยไปสำหรับเขียนหวยในวันนั้นต่อไป ลักษณออกหวยเป่นดังแสดงมานี้

ว่าด้วยเงินอากรหวย

ในบรรดาการงานที่ใช้คนมาก เห็นจะไม่มีการอันใดที่ทำเป่นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้นไปกว่าอากรหวย นับตั้งแต่วิธีจัดน่าที่ต่าง ๆ ตลอดจนผู้กหัดผู้คนใช้สรอยประจำการ ล้วนคล่องแคล่วชำนิชำนาญ

ใครได้ไปดูในโรงหวย เพียงเห็นแต่พวกเด็ก ๆ ที่เขาหัดให้ตรวจโพย ก็ต้องเห็นเปนอัศจรรย์ บางทีถึงนึกว่าน่าเสียดาย การที่ทำได้เรียบร้อยถึงปานนั้น ไปเปนปรปักษ์เสียกับความเจริญของบ้านเมือง หาไม่ก็จะเปนของควรอวดแขกบ้านแขกเมืองได้สักอย่าง ๑ ข้อที่การอากรหวยทำเปนระเบียบเรียบร้อยได้นั้น เพราะเหตุที่นายอากรเปนผู้ที่จะได้จะเสียในวิธีที่ทำการ ถ้าทำดีก็รวย ถ้าทำพลาดก็ฉิบหาย เพราะฉนั้นถึงนายอากรจะเปลี่ยนตัวกันเปนปี ๆ ความมุ่งหมายของผู้เปนนายอากรทุกคนย่อมเปนอย่างเดียวกัน คือคิดอ่านแต่จะให้การสดวกดีอย่างที่สุด แลให้เปลืองตัวน้อยที่สุดด้วยกันทั้ง ๒ สถาน เมื่อนายอากรคนใดเห็นว่าวิธีการทำอย่างใดดี ก็เอาเปนแบบอย่างทำตามต่อกันมา วิธีการอย่างใดจะต้องแก้ไขฤๅจะต้องคิดขึ้นใหม่ ก็ต้องทำโดยความระมัดระวังไม่สุ่มสี่สุ่มห้า ครั้นได้วิธีอย่างใดดี คนภายหลังก็ต้องเอาอย่างนั้นเปนแบบแผนทำต่อ ๆ กันมา ด้วยเหตุนี้การในอากรหวยจึงมีแบบแผนทำลงรูปเรียบร้อย จนแทบจะไม่มีทางที่จะแก้ไขให้สดวกดียิ่งขึ้นไปได้เว้นอย่างเดียวแต่เรื่องรักษาความสอาดในโรงหวย ส่วนพวกคนทำการอากรหวยตั้งแต่เสมียนเขียนหวยจนพนักงานในโรงหวย เปนคนทำประจำที่อยู่โดยมาก ใครทำการอย่างใดทำอย่างนั้นเสมอทุก ๆ วัน ก็ชำนิชำนาญ ว่าโดยย่อเพราะอากรหวยอาไศรยความคุ้นเคยเปนหลักทำติดต่อกันมาช้านาน วิธีการจึงเปนระเบียบเรียบร้อยถึงที่สุดที่จะเปนได้ การอย่างอื่นในอากรหวยได้อธิบายมาเสร็จแล้ว ในตอนนี้จะกล่าวถึงการอันเกี่ยวด้วยเรื่องเงินในอากรหวยต่อไป

ประเพณีในการอากรหวยถือเปนหลักอย่าง ๑ ที่ต้องใช้เงินสดกัน ไม่ให้ติดค้าง ที่จำเปนจะต้องติดค้างบ้างก็มีกำหนดแน่นอนไม่หละหลวม ยกตัวอย่างเหมือนดังการส่งเงินเดิมพันที่เสมียนหวยส่งแขวงก็ดี ที่แขวงส่งขุนบานก็ดี จะส่งเงินเดิมพันทุกวันพร้อมกับโพยหวยไม่ได้ ด้วยจะต้องมีเงินสำรองไว้สำหรับใช้คนถูกหวย ทั้งที่แขวงแลที่ร้านเขียนหวย เขาจึงตั้งกำหนดเงินสำรอง เปนต้นว่าเสมียนหวยคน ๑ แขวงยอมให้เอาเงินเดิมพันไว้เปนเงินสำรองได้เท่านั้น ๆ เปนกำหนด ต่างกันตามที่เปนร้านมีคนแทงมากหรือน้อย ถ้าเงินเดิมพันอยู่ในมือมากกว่ากำหนดเมื่อใดต้องส่งทันที ถ้าขืนเอาไว้แม้เกินไปจนบาท ๑ ก็ปรับ ส่วนแขวงขุนบานก็กำหนดเงินสำรองให้อย่างเดียวกัน แต่ถึงเวลาหวยออก เมื่อคิดบาญชีเงินได้เสียเปนต้องสอบให้รู้กันทุกวันว่ามีตัวเงินสดของขุนบานอยู่ที่แขวงใดเท่าใด แลแขวงก็สอบว่ามีตัวเงินสดของแขวงอยู่ที่เสมียนหวยคนใดเท่าใดทุก ๆ วัน ดังนี้เปนตัวอย่าง

ส่วนเงินอากรที่ขุนบานต้องส่งพระคลังนั้น ได้ยินว่าเมื่อแรกตั้งอากรหวยในรัชกาลที่ ๓ เงินอากรหวยเพียงปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท มาถึงรัชกาลที่ ๔ เงินอากรมากขึ้นเปนปีละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท* เงินอากรหวยขึ้นมากถึงที่สุดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๕๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เปนเงินปีละ ๓,๙๔๙,๖๐๐ บาท วิธีส่งเงินอากรหวยรัฐบาลให้ส่งเหมือนกับเงินภาษีอากรฝูกขาดอย่างอื่น คือนายอากร

---

* ตามบาญชีของสังฆราชบัลกัวมีในหนังสือเซอยอนเบาริง

ต้องนำเงินส่งพระคลังล่วงน่าเท่าอัตราเงินงวด ๓ เดือน รัฐบาลเอาไว้เปนเงินประกัน ๒ เดือน เปนเงินงวดสำหรับเดือนต้นเดือน ๑ ต่อไปพอขึ้นเดือนใหม่นายอากรต้องส่งเงินงวดสำหรับเดือนนั้นล่วงน่า ตั้งแต่เดือนที่ ๒ เปนต้นไป จนถึงเดือนที่ ๑๑ ที่ ๑๒ รัฐบาลจึงยอมหักเงินประกันให้เปนเงินงวดต่อไปจนสิ้นปี

เงินเดิมพันคนแทงหวยในตอนหลังนี้ ทราบว่าหวยโรงเช้าราว ๓๐,๐๐๐ บาท หวยโรงค่ำราว ๑๐,๐๐๐ บาท รวมกันราวคืนละ ๔๐,๐๐๐ บาท เปนปานกลาง บางทีถึงเดือนละ ๕๐,๐๐๐ บาทก็มี เวลาตรุษจีนเดิมพันมากกว่าปรกติราวคืนละ ๒๐,๐๐๐ บาท แต่ออกพรรษาวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำขึ้น ๑๕ ค่ำ ๒ คืนนี้เงินเดิมพันขึ้นไปถึงคืนละราว ๑๒๐,๐๐๐ บาท บางปีถึง ๑๔๐,๐๐๐ บาทก็มี โดยปรกติ ขุนบานจะต้องออกหวยให้กินคืน ๑ ราวสัก ๑๐,๐๐๐ บาท จึงจะไม่ขาดทุน เพราะเงินอากรต้องส่งพระคลังมาก แลค่าใช้สรอยในการทำอากรหวยก็มาก แลยังบางทีหวยตาย เขาแทงถูก ขุนบานต้องใช้เขามาก ๆ คน ๑ ตั้ง ๑๐,๐๐๐ บาท บางทีถึง ๓๐,๐๐๐ บาท ก็มักมีเนือง ๆ ทุกปีไม่ขาด แต่ถึงกระนั้นนายอากรก็คงได้กำไรมากบ้างน้อยบ้างทุกปี ที่จะขาดทุนนั้นน้อยนัก เคยได้ยินว่านายอากรหวยขาดทุน ถึงรัฐบาลต้องให้คืนอากรกลางปีแต่ครั้งเดียว เหตุที่ขาดทุนครั้งนั้นเพราะไม่มีตัวเงินสดจะสำรองส่งเงินงวดของหลวง ด้วยธรรมดาการแทงหวยไม่เสมอกันตลอดปี ในตอนต้น ๆ ปีไปจนเข้าพรรษาเดิมพันหวยน้อยกว่าตอนปลายปี นายอากรออกหวยกินไม่ใคร่ท่วมเงินงวดของหลวง ต้องหาเงินจากที่อื่นมาสำรองไว้ส่ง

แทนเงินที่ขาด นายอากรคนนั้นหาเงินสำรองได้ไม่พอจึงต้องออกจากตำแหน่งขุนบาน แต่ก็ยังมีผู้อื่นที่จะรับทำอากรเป่นอันมาก จึงได้ประมูลอากรหวยมามิได้ขาด จนเมื่อปีสุดท้ายก่อนที่จะเลิกเงินอากรหวยยังสูงถึง ๓,๔๒๐,๐๐๐ บาท

ว่าด้วยเลิกหวย

เรื่องที่จะเลิกอากรหวยเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เป่นข้อซึ่งทรงพระราชดำริห์ตกลงแล้วว่าจะเลิกก็จริง แต่ยังหาได้มีความคิดเป่นยุติว่าจะเลิกเมื่อไรในครั้งนั้นไม่ ด้วยเงินผลประโยชน์แผ่นดินที่ได้จากอากรบ่อนเบี้ยกับอากรหวยรวมกันเคยได้อยู่เป่นอย่างมากถึงปีละ ๙,๑๗๐,๖๓๕ บาท จะตัดขาดหมดในทันทีฤๅแม้แต่ภายในน้อยปีเกรงผลประโยชน์สำหรับใช้ราชการแผ่นดินที่จะเกิดขึ้นทดแทนทางอื่นจะขึ้นไม่ทันกัน ก็จะกลับเป่นเหตุติดขัดในการงานที่จะทรงจัดราชการบ้านเมือง เพราะเงินไม่พอจ่าย ด้วยเหตุนี้ความมุ่งหมายในรัชกาลก่อนมีอยู่เพียงจะผ่อนลดบ่อนเบี้ยลงโดยลำดับ เมื่อเลิกบ่อนเบี้ยหมดแล้วจึงจะเลิกอากรหวยต่อที่หลัง

มาถึงรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อโปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยต่อมาจนเหลืออยู่แต่ ๕ ตำบล ความปรากฎเพียงว่ามีพระราชประสงค์จะให้เร่งเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวยให้เร็วกว่าแต่ก่อน ได้โปรดให้กระทรวงพระคลังรวบรวมเงินเหลือจ่ายประจำปีเตรียมไว้ทดแทนเงินที่จะตก คนทั้งหลายภายนอกยังเข้าใจกันอยู่ว่า กระทรวงพระคลังคงจะเลิกบ่อนให้หมด

ก่อน แล้วจึงจะคิดเลิกอากรหวยต่อไป เพราะเงินอากรทั้ง ๒ อย่าง รวมกัน แม้เมื่อเลิกย่อนเบี้ยไปเช่นอันมากแล้ว ในปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๕๘ เงินยังมากถึงราวปีละ ๔,๖๐๐,๐๐๐ บาท อีกประการ ๑ การที่จะเลิกอากรหวยไม่มีทางที่จะผ่อนลดลงได้เหมือนกับย่อนเบี้ย ต้องคงไว้ทั้งนั้น ฤๅเลิกหมดในคราวเดียว ด้วยเหตุนี้คนภายนอกจึงไม่ได้คาดว่ากระทรวงพระคลังจะสามารถเลิกอากรหวยได้โดยเร็ว ไม่มีใครรู้ว่าพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรินฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังได้ทรงพยายามตระเตรียมการมาแล้วหลายปี ครั้นเห็นประกาศปรากฏว่า ทรงพระกรุณาโปรดให้เลิกอากรแลห้ามการเล่นหวย ตั้งแต่ปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ ไป ก็เป็นการผิดคาดปลาดใจของคนทั้งหลาย เป็นเหตุให้บังเกิดความชื่นชมยินดีในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั่วไป

อากรหวย ก. ข. แรกตั้งขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมแม พ.ศ. ๒๓๗๘ เลิกในรัชกาลที่ ๖ เมื่อณวันที่ ๑ เมษายน ปีมโรง พระพุทธศักราช ๒๔๕๙ ประมวลเวลาอายุของอากรหวย ก. ข. ตั้งแต่เกิดขึ้นในเมืองไทยจนกระทั่งเลิกลับดับสูญ พอได้ ๘๑ ปี

ว่าด้วยคุณแลโทษของหวยแลบ่อนเบี้ย

จะกล่าวแถมท้ายถึงคุณแลโทษของหวยแลบ่อนเบี้ยต่อไปอีกสักหน่อย อากรทั้ง ๒ อย่างนั้น เป็นการค้าความชั่วก็จริง แต่ถ้าจะค้นหาข้อที่เป็นคุณก็มีอยู่บ้าง จะว่าแต่ที่เป็นข้อสำคัญ คือ ที่เป็นอุบายการเก็บภาษีจากราษฎรอย่างหมดจด (ที่ว่าหมดจดนั้นไม่ได้หมาย

ความว่าดี) ถ้าหากว่าประสงค์แต่จะให้ได้เงินเป่นประมาณแล้ว ไม่มีวิธีเก็บภาษีอากรอย่างอื่นจะสะดวกยิ่งกว่าอากรหวยแลบ่อนเบี้ย เพราะรัฐบาลไม่ต้องตั้งพิกัดอัตราเรียกเร่งรบกวนให้ราษฎรย่นว่าเดือดร้อน ราษฎรก็พากันสมัครหาเงินมาเสียให้รัฐบาล แม้สิ้นเนื้อประดาตัวที่สุดถึงจะต้องขายสมบัติบ้านช่องตลอดจนขายตัวเอง ก็ยังเต็มใจที่จะเสียภาษีโดยทางบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ไม่มีคนเสียคนใดที่จะย่นว่าเดือดร้อนเพราะมีบ่อนเบี้ยฤามีโรงหวย อย่างว่าเวลาโทมนัศเมื่อเล่นหวยเล่นเบี้ยเสียทรัพย์มาก ก็โทษตัวเองว่าเพราะคิดไม่ถูกฤาเคราะห์ไม่ดี ที่จะโทษหวยแลบ่อนเบี้ยนั้นหามีไม่ ส่วนคุณของหวยแลบ่อนเบี้ยเห็นมีอยู่เท่านี้ แต่ส่วนโทษนั้นมีเป่นอเนกปริยาย ว่าโดยย่อก็คือเป่นเหตุที่ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองยากจน ไม่มีกำลังที่จะประกอบการให้ตนเองแลบ้านเมืองมีความเจริญประการ ๑ เป่นเหตุให้ไพร่บ้านพลเมืองเกิดนิไสยเป่นคนพาลสันดานชั่วประการ ๑ แต่ถ้าจะพิจารณาต่อไปว่า หวยกับบ่อนเบี้ยให้โทษผิดกันอย่างไร เห็นว่าบ่อนเบี้ยให้โทษแก่คนชั้นต่ำเป่นพื้น เพราะการเล่นเบี้ยต้องไปเล่นถึงบ่อน จึงมักไปเล่นแต่คนชั้นต่ำ คนชั้นสูงที่ไปเล่นเบี้ยถึงบ่อนโดยตรงฤาลักเล่นเบี้ยตามบ้านเรือนมีไม่มากมายเท่าใดนัก ส่วนหวยนั้นให้โทษแก่คนชั้นสูงมากกว่าคนชั้นต่ำ เพราะอาจจะเล่นได้ในที่ลับไม่ต้องออกหน้าไปแทงถึงโรงหวย ผู้ดีจึงชอบเล่น กระบวนทางได้เสียก็ผิดกัน เล่นเบี้ยนั้นมีทุนไปเล่นเท่าใดก็มักเล่นหมดพกในเวลาเดียว แต่เล่นหวยชักทุนทีละน้อยค่อยเล่นค่อยเปลื้องไป ถ้าจะอุปมาว่าด้วยลักษณที่เสียคนเล่นเบี้ย

เหมือนเปนอหิวาตะกะโรค คนเล่นหวยเหมือนวรรณโรค ใครลงได้เปนแล้วก็มักตาย ผิดกันแต่อย่างหนึ่งตายเร็ว อิกอย่างหนึ่งตายชา ที่นักเลงเล่นเบี้ยฤาเล่นหวยคนใดจะเล่นรวยจนถึงตั้งตัวได้เพราะการเล่นเบี้ยเล่นหวยนั้นยังไม่เคยปรากฏตัวเลย กล่าวกันว่า พระภายิ เล็กตั้งตัวได้จนถึงได้สร้างวัดด้วยเล่นเบี้ยมีอยู่คน ๑ แต่ก็มิใช่รวยเพราะแทงถั่วโปฤาแทงหวย ที่ตั้งตัวได้เพราะรับผูกอากรบ่อนเบี้ยแลทำภาษีอากรอย่างอื่นด้วยจึงได้รวย จนได้สร้างวัดภาวนาภิรตาราม อันปรากฏอยู่ในคลองบางกอกน้อยนั้น แต่ถึงจะมีบ้างก็ไม่ถึงหนึ่งในหมื่นในแสนของจำนวนคนที่เสียทรัพย์เสียตัวบ่นย่ำไปเพราะหลงเล่นเบี้ยแลเล่นหวย เพราะฉนั้นที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามมาทั้ง ๒ รัชกาล จนได้เลิกหวยแลบ่อนเบี้ยหมดสิ้นสยามประเทศนี้ ควรคนทั้งหลายจะระฦกถึงพระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ ทั่วกัน.

แต่อิกฝ่ายหนึ่ง ที่ใครจะหวนกลับไปติโทษรัฐบาลแต่ก่อน แม้แต่ครั้งกรุงเก่า ในข้อที่ตั้งอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยขึ้นก็ดี ฤาในข้อที่ยอมให้อากรทั้ง ๒ นี้มีมาเปนช้านานก็ดี ก็หาควรไม่ เพราะรัฐบาลทั่วทุกประเทศจำต้องมีเงินสำหรับใช้สรอยในการปกครองบ้านเมือง ก็ต้องขอเฉลี่ยเรี่ยรายมาจากราษฎร จึงต้องคิดวิธีเก็บภาษีอากร โดยประสงค์จะให้ได้เงินมาให้พอใช้ในการย่กครองบ้านเมืองนั้นอย่าง ๑ จะเก็บแต่พอสมควรแก่กำลังที่ราษฎรจะเสียได้ คือใครมีน้อยก็ให้เสียแต่น้อย ใครมั่งมีมากก็ให้เสียมากขึ้นไปตามกำลังนั้นอย่าง ๑ ด้วยเหตุ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

นี้รัฐบาลจึงต้องคิดวิธีเก็บภาษีอากรเปนหลายอย่างหลายประการ แต่เมื่อจะคิดเก็บภาษีอากรอย่างใด ย่อมคิดโดยตั้งใจจะมิให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน แลมิให้เปนการเสื่อมเสียแก่บ้านเมือง ก็อากรบ่อนเบี้ยก็ดี อากรหวยก็ดี มิได้เปนการบังคับเรียกเอาเงินทอง แล้วแต่ใครจะสมัครเล่นก็เล่น ไม่สมัครเล่นก็แล้วไป จึงนับว่าไม่เปนการเดือดร้อนแก่ราษฎร ข้อที่เกรงว่าจะเปนการเสื่อมเสียแก่บ้านเมืองนั้นเล่า ในชั้นแรกเมื่อคนยังเล่นกันน้อยก็ยังไม่ปรากฏการเสื่อมเสียอย่างใด ต่อนานมาเมื่อคนชอบเล่นกันแพร่หลายไปทั่วทั้งบ้านทั้งเมือง โทษที่เกิดแต่อากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยจึงปรากฏกระจ่างขึ้นโดยลำดับมา ถึงกระนั้นราษฎรเองก็มิได้แลเห็น ยังหลงเล่นกันอยู่ตั้งหมื่นตั้งแสนมิได้อยากจะให้รัฐบาลเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ฝ่ายรัฐบาลเมื่อแลเห็นโทษของบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ประสงค์จะเลิกก็ยังติดขัดด้วยเงินอากร ๒ อย่างนี้เพิ่มพูนมาโดยลำดับ จนเปนผลประโยชน์อย่างสำคัญในทางได้ของรัฐบาลส่วน ๑ ซึ่งตัดขาดในทันทีจะเสียราชการบ้านเมือง เพราะเหตุนี้จึงยังมีอากร ๒ อย่างนั้นมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ จึงได้เริ่มจัดการที่จะเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ดังแสดงมาในเรื่องตำนาน

จบเรื่องตำนานเลิกหวยแลบ่อนเบี้ยเพียงนี้ ฯ

75